

USKRS
1937

ISTRA

VELIKA NOĆ
1937

GLASILO SAVEZA JUGOSLOVENSKIH EMIGRANATA IZ JULIJSKE KRAJINE

JOŠKO ŽIBERNA: NAŠA VAS V JULJSKI KRAJINI

GOSPODARSKO-SOCIJALNI RAZVOJ NAŠEGA KMETA

Kot nikoli prej, stopa danes v ospredje vprašanje naše vasi. Lahko trdimo, da postaja problem naše vasi v Primorju danes naš glavni problem. Mesto se je do danes v nacionalnem, kulturnem in gospodarskem oziru tako oddaljilo od nas, da ono ni več niti nosilec, niti središče vseh teh gibanj za naše ljudstvo. Tako je postala danes vas kot nosilec vsega, zlasti pa, kolikor je ves razvoj narodu na zunaj zatrt, je postala naša vas nekak hranitelj, konzervator, vseh izrazitih narodnih posebnosti in temelj, na katerem bo mogoče graditi nadaljni razvoj v vseh ozirih.

Nujno je zato, da smo z našo vasio povezani, da zasledujemo njen razvoj navzgor ali navzdol, da sledimo mentaliteti ljudstva, zlasti pa ekonomskim razmeram, iz katerih nastajajo vse mogoče posledice. Če nečemo biti odrezani od nje in se razvijati v svojo smer, je nujno, da vse to spoznamo ter da usmerjamo v tem pravcu svojo politično delavnost, ki mora biti pred vsem izraz danes zatrtih stremeljenj in gibanj naše vasi, njenega kmečkega in delavskega ljudstva.

Že takoj v začetku pa moramo ugotoviti, da je problem z naše strani danes zelo zanemarljen. Vzrokov za to je mnogo. Toda, kolikor nas v tem oziru ne ovirajo danes razmere, so vsi neopravičljivi. Sicer tudi prej, ko so bile možnosti dane, je bilo le deloma boljše in je bila zlasti dežela s svojim kmetijskim delavstvom zelo zanemarljena v vseh ozirih. Ni čudno, če nastajajo iz tega napake, ki so nepopravljive. Skoro vse hibe naše politike v bližnji preteklosti, pa tudi sedaj, izvirajo brez dvoma baš iz premajhnega upoštevanja, spoznavanja in proučevanja tega problema. Naša povojna politika je na tem še posebej hiralna. Odtujenost večine politikov pri ljudstvu je zato razumljiva. Tudi emigracija ni pri tem neprizadeta, oziroma je prizadeta še najbolj, saj se tega problema do sedaj še sploh ni lotila. Ne smemo sicer v tem pretiravati, ker igra v našem problemu poleg vasi, še mnogo drugih problemov vzporedno važno vlogo, a tako kot do sedaj ga tudi ne smemo zanemarjati. Le na kratko hočemo danes zajeti ta problem in opozoriti nanj, zlasti na okoliščini, ki se nam zde posebno važne, z ozirom na razvoj vasi in z ozirom na njeno današnje stanje, ki bi nas često lahko navdajalo s pesimističnim gledanjem v bodočnost.

Kakor mnogo drugih problemov, danes tudi problema vasi ne moremo jemati zase, ločeno od vsega drugega. Le v okviru celotnega družabnega ustroja je možno njeno proučevanje. Vas je poleg vsega sestavni del celotnega ekonomskega življenja. Zato se morajo vsi pojavi in življenje vasi proučevati le z ozirom na vpoštevanje tega okvira.

Razvoj vasi v vseh pogledih pa je do danes prešel že zelo dolgo pot in kaže že v najkrajših razdobjih karakteristične posebnosti, ki se dajo jasno sledovati, kljub temu, da je vas često nosilec konservativnosti in kljub temu, da je včasih ostro nasprotna vsakim novotarijam. Ti zunanji in notranji vplivi so jo često tako preobrazili, da je njeno staro, prvotno lice popolnoma spremenjeno.

Že zgodaj so se ravno pri nas ustvarila tržišča in denarno gospodarstvo, ki je spodbudilo staro naturalno, je vas pri nas zelo zgodaj preobrazilo. Zgodaj so nastali pogoji, ki so tako karakteristični za kapitalistični ustroj družbe. Se, ko ni bilo železnice, so teklo skozi naše kraje važne trgovske in prometne žile, zlasti na Trst, k morju in dalje v Italijo. Zgodaj so se ljudje spustili v ta tok in postajali povezani s trgovino, njenimi središči in žilami. Z gradnjo železnic se je ta razvoj pospešil in kmečka vas s prebivalci je postala vedno bolj in bolj navezana na vse moderne pridobitve. Zlasti se je navezala na mesto in tržišča sploh, kot denarna središča.

Sledil je še drugi važen preokret, ki ga je povzročila industrializacija, z vsemi vplivi, ki jih je imela pri nas na kmečko prebivalstvo. Industrializacija je pri nas zelo zgodaj dosegla izredno visoko stopnjo. Med tem je na vasi prebivalstvo zelo narastlo, premajhna posestva se niso mogla dalje cepiti in nov tip vaščana — delavca — na progi, postaji, težaka in delavca v pristanišču ali tovarni —, je vas preobrazil. Ta delavec se je vračal zvečer, ali enkrat na teden domov, pomagal tudi pri delu, ali si sam postavil bajtico z vrtilkom. Vsak nihljaj v industriji je tako dobil izraza na vasi. Čeprav je bilo morda teh ponekod malo, se je vendar mentaliteta ljudi vsled teh zunanjih okoliščin polagoma zelo spreminjala.

Večina dežele pa je ostalo kmečke s kmetijstvom kot glavnim virom dohodkov za življenje. Vsa dežela je leta 1921 z Zadrom, a brez Reke štela 919.987 prebivalcev. Od teh se je bavilo s kmetijstvom 215.867 nad 10 let starih oseb. V mestih je živel okrog 350.000 prebivalcev. Tako ostane za deželo 420.371 ljudi, ki so se bavili s kmetijstvom ali dve tretjini vsega podeželskega prebivalstva, od skupnega pa nekaj pod polovico. Toda na deželi ne moremo potegniti čisto stroge meje med kmečkim stanom in drugim. Saj se bavijo s kmetijstvom tudi obrtniki in drugi stanovci.

Denarno gospodarstvo in velika povezanost z mestom, trgovina, ki je toč vodila, vse to je torej gospodarstvo naše vasi zelo povežalo in jo spravilo v odvisnost neki višji skupnosti. Zemlje pri nas ni bilo preveč in kmet je moral zelo zgodaj gledati na njeno rentabilnost. Od časa, ko je denarna dajatev izpodrinila naturalne davščine, je postajal ta problem vedno bolj pereč. Na trgu, kjer je vnovčeval kmet preseček svojega pridelka, se je ta povezanost k neki skupnosti, od katere je postajal kmet odvisen, večala. Od tedaj dalje ni

bilo več, kot prej, važno le vprašanje, če zemlja rodi. Važnejše je postalo vprašanje vnovčitve proizvodov. Vsemu temu se je pridružila še konkurenca, ki je sili, da je kmet izpopolnjeval primitivna sredstva proizvodnje, da je ostalo njegovo delo še rentabilno. Razvoj je šel več ali manj normalno pot z manjšimi ali večjimi pretreslji. A odvisnost vasi in njena povezanost s celotnim gospodarskim razvojem se je vedno bolj večala. Lahko je bilo in nikjer se ni izražala ta povezanost, dokler je kmet lahko vnovčil svoje produkte za ceno, ki je odgovarjala delu, dokler so vasi in družini lahko poslale svoje odvise delovne roke v tovarno, v mesto. Do tedaj se ta povezanost sploh ni poznala. Tudi davčno breme se ni čutilo kot nekaj neznesnega, čeprav je bilo vedno neprijetno.

Konec svetovne vojne pa je že ta razvoj zaustavil in nastalo je čudno stanje negotovosti, dokler ni novi državni okvir, z izobiljem vseh produktov, ki jih naša zemlja rodi, strl konkurenčno moč, rentabilnost dela malega kmeta. Izguba starih dobrih tržišč je gospodarsko delo ubila. Nastop gospodarske krize, je dal drugi enako močan udarec. Sedaj se je jasno pokazala vsa povezanost vasi, ki kot samostojno telo ne more več obstojati, a nazaj v primitivnost srednjega veka, se tudi ne more vrniti, ker je tu državna sila, ki terja od nje z dneva v dan denarnih dajatev. Naša vas, globoko povezana v ves ustroj današnje družbe, zastane in razvoj se prične kmalu in naglo pomikati nazaj. Prišlo se je zadolževanje. »Hipo-teke so se pričele gomiliti na parcelah, kakor v srednjem veku privilegiji«, je nekje pisalo. Ves sistem je tako pograbil v svoje zobe tudi vas in samostojno reševanje vasi je postalo danes nemogoče. Mogoče je le v okviru reševanja celotne družbe.

Toda vse to je nakazano le v grobem prerezu. Kljub temu pa ne smemo zanemariti še upoštevanja celotnega razvoja vse današnje družbe, zlasti svetovnega gospodarstva. Danes je avtarktično gospodarstvo vsled velikanske povezanosti sveta, za države utopijsko. Poslužujejo se tega gesla le kot mamilo za ljudstvo nasilni režimi v skrajni gospodarski zadregi, kot n. pr. italijanski fašizem. Poznavanje razvoja svetovnega gospodarstva je zlasti za nas važno. Saj posegajo baš kraji, ki leže na naši zemlji in ki so zelo industrijski ter so, kot Trst, bili največjega pomena za svetovno trgovino in brez dvoma še bodo, globoko v naše nacionalne in kulturne probleme, češar pri proučevanju naše vasi ne smemo zanemarjati.

Ugotoviti moramo, da nam manjkajo temeljite študije o položaju naše vasi. V tem oziru bi bilo treba še mnogo debatirati našo inteligenco čeka tu mnogo dela. V teh vrsticah pa nimamo namena, da bi opozarjali na potrebo študija naše vasi kot na neko šolsko dolžnost zlasti naše inteligence, predvsem pa odgovorne voditelje. Glavni vzrok, da na to opozarjamo je obupen položaj v katerem je naša vas danes. Ne le gospodarsko, ampak tudi splošno, nekako moralno, stanje, postaja z dneva v dan težje. Kulturno delo je tako zatrto, da tuji vplivi celo v nacionalnem oziru postajajo vedno večji. Prevelik optimizem v tem oziru, bi nas lahko dovedel do usodnih napak pri delu.

Mogoče je letošnje leto doseglo v marsičem višek. Gospodarsko stanje: zemlje, ki bi zadostovala za življenje, gotovo polo-

vica kmetij nima dovolj. Zemlja je razdeljena in parcelirana do skrajnosti; obilo delavnih moči, vsled krize v industriji, propada kamnolomstva itd., počiva. Dohodki so padli na najnižje. Cena kmečkih produktov je nizka. Pasivnost naše dežele še celo v najboljših časih, to stanje še boli slabša. Sledje ogromni davki, posojila in ostala bremena. Konec samostojnosti še zadnjega našega svobodnega kmeta, pomeni gotovo letošnje 5 odstotno vojno posojilo. Samo v ilustracijo položaja naj navedemo proračun ene kmetije. Kmetija je na Krasu, štela je prej do 10 krav, 5 prašičev in obsegala 6—8 ha zemlje in nekaj gozda; družina petčlanska. Dolgov ni poznala. 1½ ha so zaplenili za vojaško letališče. V letu 1936 je stala takole:

Letina je bila slaba. Pridelalo se je:	
rži	ok. 550 kg (plevela okrog 100)
pšenice	ok. 170 kg
ječmena	ok. 400 kg
ajde	ok. 200 kg
ovsa	ok. 200 kg
fižola	ok. 150 kg
krompirja	50 kvint.
sadja	nič kvint.
sena	180 kvint.
repe, korenja	40 kvint.
drv	do 50 kvint.

Stroški:	
davki	700 lir letno
hlapec	700 lir letno
delavci	500 lir letno
bolezen, zdravila	150 lir letno

Izdatkov je bilo torej lani 2.050 lir. Všteti niso tu stroški za obleko, za šolanje dveh otrok, za meso, za druge izdatke, zlasti nakup živil itd., o čemer niti ni govora. Od dohodkov pa bi lahko šteli le: prodajo drv (50 kv. po 6 do 7 lir kv.), kar da 300—350 lir, ter prodajo živine za kritje davkov. Ostali pridelek komaj zadostuje za dom. To je proračun za včasih dobro stoječe kmetijstvo. Kaj bi pokazale šele številke slabših posestev? Če letos navržemo še 5 odstotno posojilo, pridemo do katastrofalnega rezultata. To posestvo bo moralo plačati okrog 3.000 lir posojila.

Posebno poglavje pa tvori danes še načrtno iztrebljanje naših vasi in naseljevanje italijanskih kolonov na tako izpraznjeno zemljo. Danes gre kot rečeno že za načrt, kakor se je do zadnjega načrtno uničevalo vse kulturno, politično in socialno življenje. Toda to delo ni rodilo sadov kot so jih pričakovali in zemlja se ni preobrazila v fašističnem smislu. Ostala je še dalje slovenska. Z novim sistemom dela pa so zadeli v živo. Brezobzirni način izterjevanja davkov in njih višina, je do sedaj deloma razjedla temelje naše vasi. Novo notranje posojilo ter posebna uredba, ki jo je pred kratkim prinesel naš list, ki velja za Tri Benečije, po katerem se sme v državnem interesu razlastiti zemlja, bo ob sistematičnem in pri nas gotovo brezobzirnem izvajanju, v najkrajšem času našo vas popolnoma spremenila nam v škodo. Problem nasilnega iztrebljanja zahteva še posebno pozornost.

Kulturno stanje ni nič boljše. Z veliko težavo delajo le še dve ali tri slovenske založbe knjig. Na drugi strani pa so dobile skoro vse, tudi najmanjše vasi, nove šole. Uspeh teh sicer ni popoln. Polagoma pa se le vcepljajo tuji vplivi, saj moramo pomisliti, da je današnja generacija zrastle že v novih okoliščinah. Zavest pa, da se z domačim jezikom ne more priti nikamor, vede često do mlačnosti in rezultat bo isti, če ne hujši, kot na Koroškem. Veča se to še s fašističnimi prireditvami, ki so sicer na najnižji kulturni stopnji, a uspeh je zlasti med onimi, ki drugega niso videli, že znaten. Nekateri večji kraji, kjer so sedeži oblasti, postaje itd. so danes slovensko lice skoro izgubili. In tu pridejo tudi ljudje iz bližnjih vasi v dotiko z novo »civilizacijo«, ki so jo prej lahko videli le v mestu. Poleg tega je slovensko prebivalstvo v teh krajih zelo padlo, zlasti vsled izselitve uradništva, ki ga je nadomestilo italijansko, številčno v primeru s prejšnjimi, naravnost ogromno. Značilen primer: v Divači je bilo še tik po vojni okrog 120 šolobveznih slovenskih otrok; danes jih je le še okrog 30. Italijanskih je za polovico več. Ni čudno če večina vpliva, da prično tudi ti govoriti in misliti italijansko. Ker so nekateri tudi iz bližnjih slovenskih kmečkih vasi, se inficirajo tudi ti.

★

Vse to je le prerez: Vse čaka še na natančno in obširno delo. Namen teh vrstic je le opozoriti na ta problem, ki postaja vedno bolj pereč. Mogoče ne bi bilo odveč, če bi že tu dali iniciativo za anketo o položaju in razvoju naše vasi v zadnjih 3 desetletjih. Med emigracijo živi mnogih ljudi, ki so bili živa priča vsega, ki poznajo razmere krajev, kjer so živeli, do podrobnosti in ki bi na vprašalni polji stavljena vprašanja z lahkoto odgovorili. Storili bi v tem morda važen korak naprej k razčiščenju tudi ostalih naših problemov

Joško Žiberna

JANKO SAMEC:

MOLITEV ZA ISTRO

Ti nizki griči, ti kamniti klanci,
viloči se v ponižnost drobnih njiv;
te cerkve, skrite kakor Bog

v monštranci
v zelenje ubogo češenj, hrušk in sliv;

in ti ljudje med kozami in lanji,
ki pasejo od trav se bednih griv...
kakó so težki jim življenja lanci! —
Ti, dobri Bog, jim bodi milostljiv!

In daj jim sonca, dežja, kruha, mleka
ter postoteri jim te zemlje rast,
da v njej življenje vredno bo človeka!

Od njih odvrni zlobnih sil oblast,
ki ne daje svobodnih sonc jim leka,
i daj jim samim Istro v večno last!

—:—:—

TILEN S KRASA

Bil je možak, ki na dva sama duška
ti je pogreznil vāse vedro vina,
in zraven bil še takega spomina,
da znal je, kje zori najlepša hruška.

Kadar mu z ramen je visela puška,
na ženo je pozabil, hčer in sina,
da zvalila na lov ga je dolina,
kjer je iskal radosti, ne zaslužka!

Po strelo pa, ki mu je padel v prazno,
strmeč ko senca prēdse izza grma,
prisluskoval je šumu listja pazno.

Ko je spoznal, da zajca mu ne zdrma,
srce mu je bilo takó nakazno,
da nad ljudi še gnala bi ga trma!

—:—:—

KRAS

Sam kamen živ... Vmes drobnih njiv
puščoba...
Tu, tam zapuščen zid in sama griža...
Pod gričem vas... Pred njo znamenje
križa —

Nad vsem visi viharnih dni tesnoba.

Ljudje te zemlje verna so podoba:
O, kadar človek živ se jim približa,
na prsi trudna glava se jim niža,
ko da bi zrl v samo smrt iz groba!

In vse, kar se odtrga jim iz grla,
je plašen zvok nekdanjih dni besede,
ko so njih srca v lepša sonca zrla.

Ljudje več niso! — So le sužnjevi črede,
ki jim za vse na svetu duša umrla
je sredi težkih dni trpljenj in bede...

—:—:—

PISMO NA PRIMORSKO

Ondan sem bil dejal, da bom pogledal
tja doli k vam, kakó se kaj imate?
Pa, revež, niti nisem se zavedal,
da so te želje kakor pene zlate

jutranjih snov, ki komaj zabliščijo
se nad zemljó, pa zopet razpršijo
skoz žarkovitost šumnega se dneva,
kjer skrb vsakdanja nam trdó odpeva!

Je Kras še kršni Kras? Je še kot skala,
kjer nam je Bog postavil rodni hram?
Kaj se je lepa Mare tuju vdala?
Se res Gorjani selijo drugam?

Joi, Bože... Bože moj! —

Kaj naj vam rečem,
da razjasni se mračen vam obraz?
Naj to srce na dvoje si razsečem
in pol Goram ga dam in pol na Kras?

O, storil bi i to, da vir ljubezni,
liječ iz njega preko vaših brd,
stori, da boste usode sili jezni
bolj silen jez ko v vihuri kamen trd!

LAVO ČERMELJ:

TALIJANSKA KOLONIZACIJA JULIJSKE KRAJINE

U nacrtu talijanske vlade nije samo da se onemogućiti slovenskom i hrvatskom pučanstvu svako namještenje u javnoj i privatnoj službi i da se slavenski obrtnici istisnu s talijanskim, već da se i slavenski seljak potjera sa rodne grude, koju su njegovi predci kroz 13 stoljeća obradjivali.

Za izvršenje ovog plana sistematski i uz podršku vlade iskorišćuje se opća gospodarska kriza, koja je za slavenskog vlasnika zemlje naročito teška radi bezobzirnog utjerivanja visokih poreza i radi nemogućnosti da pravovremeno plate zajmove, koje su im izvjesni talijanski novčani zavodi direktno nari-nuli.

Kad su se stanovnici goričkog kraja 1918 godine vratili svojim kućama, morali su ne samo da podignu svoje zgrade, već da iznova zasade svoje vinograde i voćnjake koji su uslijed strašnih bitaka na ovom predjelu Soče bili potpuno uništeni. Da se to omogući i da se namaknu sredstva za nabavku gospodarskog orudja i živine, osnovao se je u Rimu »Ente nazionale per il credito agrario«. Da je gospodarski kredit koji je pružala ova ustanova imao u Julijskoj Krajini eminentno nacionalni karakter, naglašavalo se već u samom početku, kad se u talijanskoj javnosti i u talijanskoj štampi povela oštra debata o izboru središta, odakle bi ova nacionalno-gospodarska penetracija u slavenski element bila najefikasnija. Mussolinijev organ »Popolo d'Italia« izjavio je u jednom članku koncem januara 1926, da se »obzirom na nacionalnu važnost gospodarske kreditne organizacije u Trm Venecijama mora posvetiti naročita pažnja«. Ali i u praksi pokazala se je prava svrha ove organizacije. Kada je među drugima molila kredit i zadružna mljekarna u Buzetu, odbijen joj je bio kredit sa opaskom, da je jezik uprave mljekarne hrvatski.

Zajmovi koji su se nudjali seljacima bili su predviđeni u razmjerno niski kamatnjak i za relativno kratki rok. Kreditni zavodi uknjižili su se ipak za zajam na nepokretnost dužnika, a osim toga tražili su mjenično pokriće sa potpisom trojice građana. Inače se kod podjeljivanja ovih zajmova nisu činile nikakve poteškoće. Nasuprot, razni zavodi, u prvom redu »Istituto federale per il risorgimento delle Tre Venezie« u Veroni, slali su agente od kuće do kuće i direktno silili slavenske vlasnike zemlje, da uzimaju ovakove zajmove. Dok su gospodarstvenici prilike dozvoljavale, plaćali su se redovito kamati. Ali kada je nastupila redovito kamati. Ali kada je nastupila kriza, a osim toga došao i rok za povratka zajma, pokazao se je pravi značaj ovih zajmova. Kako su prije bili neobično prijazni i susretljivi prema slavenskom pučanstvu, tako su sada bezobzirno dali na dražbu kuće i posjede dužnika. Dok je prema službenim podacima u godini 1921 iznašao broj dražba samo 146 i u 1922 godini 136, penja se je pod fašističkim režimom iz godine u godinu sve više i više i dostigao je u 1929 godini 634, a u 1934 godini 690. Skoro sve ove dražbe bile su izvršene na traženje spomenutih kreditnih zavoda ili poreskih zakupnika.

Posjedi zemlje, o kojima je ovdje riječ, bili su skoro isključivo vlast slavenskih malih posjednika. Kod toga su bile upravo uz bagatelnu cijenu prodane kuće, gospodarske zgrade, polja, vinogradi i voćnjaci, jer su se radi domaće i opće krize vrlo rijetko nalazili kupci, a slavenske kreditne zadruge iza raspusta njihovih centralnih saveza i iza stupanja na snagu novih odredaba o kreditu nisu više mogle blagotvorno nastupiti. Sa kakovom je zloradošću talijanska javnost pozdravila ovo sistematsko propadanje slavenskih posjeda u Julijskoj Krajini, dokazuje članak, koji je izšao u milanskom listu »Il Secolo — La Sera« od 1. januara 1931:

»U cijeloj pograničnoj zoni mogu se kupiti uz prihvatljive cijene često ispod efektivne vrijednosti polja, vinogradi, livade, kompleksi šuma i kuće, koje prodavaju domaći stanovnici u nadi, da potraže sreću u inozemstvu, da isele u Argentinu ili Brazilju. Ovi ljudi upotrebljavaju slavenske dijalekte i mi nemamo nikakvog interesa, da ih zadržavamo na pragu i vratima Italije, a kamoli bismo mogli preseliti alpske stanovnike iz Karnije, Kadora i iz okolice Vicenze, gdje ima suviška stanovništva.«

Da ova prodaja nije bila dobrovoljna, dovoljno smo dokazali. Ali nije bilo dobrovoljno ni iselj enje u Južnu Ameriku već forsirano od talijanskih vlasti, da time s jedne strane smanje broj sla-

venskih stanovnika, a s druge strane pruže dobru zaradu talijanskim iseljeničkim društvima na račun ovih iseljenika.

Značajna za ovu fašističku iseljeničku politiku bila je okolnost, da su dozvolu za iselj enje mogli dobiti samo oni, koji su od općine donijeli potvrdu, »da su rođeni pripadnici teritorija, anektiranog 1918 godine, da nijedan ne pripada porodici, koja se doselila iz Italije prije rata (famiglia regnicola) i da nisu talijanskog porijekla«.

Prvih godina kupili su ove posjede nekoji latifundisti iz starih pokrajina Italije i nekeje banke i arondirali ih u veće posjede, na kojima su prijašnji vlasnici služili novom tudjem gospodarstvu samo kao koloni.

Početkom 1931 godine sastali su se vodje tršćanskog fašija i izradili su detaljni plan za naseljenje Talijana na slavensko zemljište i tlo u Julijskoj Krajini. Temeljna misao ovog plana bila je da se stvori naročita ustanova sa čisto političkog i nacionalnog stanovišta u uskoj saradnji sa političkim, upravnim i finansijskim vlastima, koja bi morala pospješiti kolonizaciju u istočnim pograničnim krajevima. Prije svega imala bi ova ustanova da otkupi od slavenskog pučanstva sve raspoložive kuće i zemljišta i odstupiti ih talijanskim kolonistima uz malu otštetu, koju bi platili u dugoročnim obrocima. Pri tome moralo bi se nadasve imati na umu italijaniziranje Julijske Krajine. Naročito bi se moralo nastojati da veći centri na granici kao Trbiž, Tolmin, Idrija, Postojna, Ilirska Bistrica i drugi po mogućnosti brzo promijene svoj etnografski karakter i postanu prava žarišta talijanskog nacionalnog raspoloženja za okolicu koja govori drugi jezik. Istodobno moralo bi se preseliti slavensko stanovništvo iz pograničnih krajeva u unutrašnjost Italije. Ovim pokretanjem talijanskog elementa prema periferiji i istodobnim preseljivanjem slavenskog elementa sa periferije u unutrašnjost, imala bi se provesti »etnička bonifika-

cija« (bonificazione etnica) pograničnog predjela. Uzevši u obzir da se na javnim dražbama već za 50.000 lira mogu kupiti najljepši posjedi i da bi se godišnje moralo naseliti 2000 obitelji kolonista, to se godišnji izdatak cijeni na 100 milijuna. U 10 godina bi se moglo naseliti 20.000 obitelji sa okruglo 100.000 članova i time radikalno promijeniti nacionalni i etnički karakter Julijske Krajine.

Za izvođenje ovog plana, osnovala se je odmah naročita organizacija, kako se to razabire iz dekreta od 14. augusta 1931, koji je objavljen 30. septembra 1931. Ovoj su organizaciji dali humano ime »Ente di rinascita agraria per le Tre Venezie« (»Ustanova za agrarni preporod Triju Venecija«), ali njezin statut iz opreza nisu objavili. Već u narednim godinama mogle su talijanske novine izvještavati o sporadičnim pokušajima kolonizacije u predjelu Pule i u riječkoj pokrajini. Sistematska djelatnost većeg zamašaja ove ustanove započela je tek 1935 godine. Od tog vremena je ona u goričkoj pokrajini glavni interes kod dražba, koje s jedne strane gorička zalagaonica »Monte di pietà«, koja ima u zakupu utjerivanje poreza, a s druge strane češće napomenuti Kreditni zavod u Veroni. Samo u brdskom kraju bogatom voćem i vinom na zapadu Gorice prešlo je tako u jednoj godini više od 100 posjeda iz slavenskih u talijanske ruke. Ova ustanova je preotela i opsežne komplekse zemlje i u ostalim krajevima goričke pokrajine i u drugim pokrajinama uz bagatelnu cijenu putem licitacije na javnim dražbama i baš ondje naselila talijanske porodice. Ovim su otstupili badava ili uz minimalnu naknadu i na duge obroke zgrade, polja, vrtove i šume. Stavili su im na raspoloženje i potrebni živi inventar kao i poljoprivredno orudje. Osim toga primaju ove porodice i novčanu pripomoć, koja se podjeljuje prema broju glava članova porodice. Dok se tako vodi briga o talijanskim doselje-

nim kolonistima, slavenski seljak, lišen svega što je imao mora da se iseli ili da uz teške uslove služi kao kolon talijanskih veleposjednika.

Uredbom br. 82 od 7. januara 1937 dano je pravo društvu »Ente di rinascita agraria per le Tre Venezie«, da traži na sebe prenos vlasništva posjeda komu god pripadali, ako ti posjedi mogu služiti svrsi, za koju je po pravilima svoje organizacije ovlaštena. Određeno je doduše dalje, da se ovo pravo ima iskoristiti za stvaranje malih posjeda i organskih jedinstvenih zemljišta (organiche unità rurali), ali iz dosadašnje djelatnosti ove organizacije dade se jasno zaključiti, čemu ona cilja u slavenskim krajevima Julijske Krajine. Odluku za razvlaštenje zemljišta koje traži »Ente di rinascita agraria« donša ministarstvo poljoprivrede i šuma.

I takozvane bonifikacije, kao isušenje Čepičkog jezera i reguliranje istarskih rijeka, služe isključivo talijanskoj kolonizaciji. U tu vrhu osnovano je u proljeće 1936 i na otoku Lastovu, koji je pretvoren u tvrđavu, ribarsko selo, koje je dobilo naziv po ministru Luigi Razza! Taj je minitar tajanstveno poginuo u avionskoj nesreći u Egiptu, kad je letio u Abesiniju. Dosada se je u to selo iz talijanskih istarskih primorskih gradova kao i iz Apulije i iz Abruzzana selilo oko 80 ribara. To su najviše neoženjeni momci, koji bi se imali oženiti sa domaćim djevojkama, dok domaći muški stanovnici moraju da kušaju gorki kruh iseljenika.

Kolonizacija je sada u punom toku, sve više se naseljuju talijanske obitelji uz obilnu pripomoć sa strane države ili od države osnovane »Ente di rinascita agraria«. Isto tako mnoge slavenske obitelji gube time mogućnost ekzistencije i moraju da u tudjini traže novu domovinu.

Radi prilika koje vladaju u Julijskoj Krajini je moralo da se iseli u Jugoslaviju preko 70 hiljada Slovenaca i Hrvata, čiji su preci već nekoliko vijekova bili naseljeni u Julijskoj Krajini. Doljnjih 30.000 se moralo iseliti u Južnu Ameriku, 5.000 u Francusku i Belgiju. Ukupno dakle preko 100.000 Jugoslavena moralo je iseliti iz Julijske Krajine.

(Prijevod iz knjige Life-and-death struggle of a national minority)

5% DRŽAVNO POSOJILO IN NAŠ KMET

Trst, marca 1937. (Agis). Ni treba povdarjati, koliko breme je za našega kmeta novo 5 %no državno posojilo, ki terja od njega nove marsikje usodne žrtve. Dejstvo, da morajo vsi oni, ki imajo premičnine ocenjene na 10.000 lir vrednosti in više, izplačati državi v gotovini, po odbitku vknjiženih bremen, odpadajoč odstotek, ne glede na kakršnokoli okolnost, je vzbudilo pri nas mnogo komentarjev. Naše gospodarstvo je popolnoma izmozgano, visoki davki, razne druge nove datjave in bremena ter naraščajoča draginja, so izčrpali tudi najbolj pridnemu in vestnemu gospodarju vsak prihranek, četudi se je

vsa ta kritična leta boril z vsem silami za svoj obstoj. Danes, ko terja fašizem od njega novo datjatev, nima več lastnih denarnih sredstev in si jih tudi ne more preskrbeti, kajti gotovine povsod primanjkuje. To pač fašizem dobro ve, zato skuša dati prizadetim novih možnosti, da pridejo do gotovine oz. plačila 5 %nega posojila s tem, da je dala država nalog vsem denarnim zavodom najprosilcem posojil v svrhu plačila 5 %nega posojila plača za njih odgovarjajoči znesek — seveda proti varni vknjižbi na nepremičnine. Med drugimi zavodi je tudi neka italijanska zavarovalnica, ki ponuja našim kmetom poso-

jilo proti vknjižbi na posestvo za celotni znesek s pripadajočimi 9 %nim obrestmi in zneska za zavaranje življenja posojilojemalca. To je le en primer, brez dvoma jih bo pa še nesteto takih in podobnih, kajti italijanski finančni zavodi se bodo skušali ob tej priliki na vsak način pošteno okoristiti, kjerkoli in koliko se bo dalo.

S to novo fašistično terjatvijo je padel v roke italijanskim finančnim zavodom tudi oni naš kmet, ki se je tega do danes skrbno in z velikimi žrtvami izogibal. Ob tej priliki se spominjamo časov, ko se je naše gospodarstvo relativno in v primeri z današnjim stanjem nahajalo še v dobrem položaju. Le tu pa tam so našega kmeta, ki se iz prvih, za naše gospodarstvo zlatih povojnih let, ni znašel takoj v nastajajočih slabih razmerah, te spremembe zavlede in ga uničile. Takrat so se po naših vaseh zglašili zastopniki nekega italijanskega agrarnega finančnega zavoda, ki je nudil proti varni vknjižbi na nepremičnine posojila v izredno visokih zneskih. Marsikak nepremišljen kmet se je takrat zadolžil za vsoto, ki visoko presega današnjo vrednost njegovega premoženja. Vsa posestva, ki so padla takrat v roke premetene fašistične politike, so bila že zdavnaj izdražena. Fašistični denarni zavod jih je prevzel za svoje terjatve in za dolgovane neizterjane davke, vsi drugi eventualni domači upniki pa so v takih slučajih izgubili svoje, četudi vknjižene terjatve. Na taka posestva so naselili italijanske kolone, naše kmete pa pognali na cesto.

Isto je pričakovati tudi danes od večine onih kmetij, ki bodo primorane zadolžiti se, da zadostijo svoji obveznosti 5 %nega posojila. Od našega kmeta ne bo imela samo država korist, ampak tudi finančni zavodi, ki dajejo posojilo proti 9 %nim in višjim obrestim. Naše gospodarstvo bo tako popolnoma prešlo v roke fašizma, ki bo še lažje molzel iz njega, kar mu je do danes še ostalo ter se potem igral z njim, kakor se mu bo zahotelo. Naš človek se tega dobro preračunanega postopanja fašizma zaveda a pomagati si ne more. Zaveda se, da mu nihče ne more pomagati niti ščititi ga pred tem novim izmožganjem; domači zavodi, bodisi denarni, bodisi drugi, so uničeni ali pa so prešli v tuje roke, domač inteligent pa mu že svetovati ne sme. Tako se zatekajo kmetje eden k drugemu in ugibajo, kaj jim je storiti. Le eno je gotovo: plačilo posojila se ne morejo izogniti, plačati morajo pa naj bo že v kakršnikoli obliki.

DR ENGELBERT BESEDNJAK:

VJERA I MATERINSKI JEZIK

Šibenska »Socijalna revija« donosi ovu raspravu dr. Engelberta Besednjaka, bivšeg poslanika u Rimskom parlamentu, pa je prenosimo za naše čitatelje koji nisu imali prilike da je čitaju u »Socijalnoj reviji«. Urednik »Socijalne revije«, g. Božo Dulibić, popraća tu raspravu ovom opaskom:

»Ove misli, koje je naš drug dr. Besednjak, zadnji narodni zastupnik Hrvata i Slovenaca u rimskom parlamentu izložio na Kongresu Narodnih manjina u Bernu, dobile su na svojoj važnosti ponovno u zadnje vrijeme, naročito, pak, nakon odluke br. 969-1936 od 1. studenoga 1936. riječkog biskupa g. Antonija Santina, upravljene hrvatskom i slovenskom svećenstvu riječke biskupije.«

Problem »Vjera i materinski jezik« čini se na prvi pogled starijim kao i sama vjera. Jer, sve su vjere prosvijećenoga čovječanstva počele tako da su njihovi ustanovitelji novu nauku propovijedali a ljudi njihovim riječima vjerovali. Jezik, — kao bistven i nerazdjeljiv dio naučavanja, — od tako bistvenog je i odlučnog značenja za širenje vjere, da nam se čini nemogućim da bi religiozne zajednice mogle i dalje postojati bez sredstva govorene i pisane riječi. Ako je, dakle, jezik najvažnije sredstvo kojim se religije već hiljadama godina služe da bi djelovale na ljude, mogli bi pomisliti da je problem »vjera i jezik«, kao i sva pitanja koja tu spadaju, — kao i problem »vjera i materinski jezik«, — još odavna od pretstavnika Crkva svestrano raspravljani, teoretski ispitani i u svima svojim potankostima iscrpljivo riješeni.

Ipak tome nije tako. Nekakav odnos između vjere i materinskog jezika uvijek je postojao: vjerske su istine još u vrijeme apostola objavljivane jezikom vjernika, ali to se ondašnjim ljudima činilo tako prirodno i samo po sebi razumljivim, da kakvo drugo rješenje njihov način mišljenja nije uzimao u obzir. Radi toga čovječanstvo nije znalo za problem jezika. I u vjekovima koji su slijedili tužba glede zatiranja jezika, — bilo na polju vjere, bilo u sferi ostalog društvenog života, — nije bilo ili su bar bile vrlo rijetke, znak da ljudi nijesu ni osjećali jezično pitanje.

Istom kad je nastupilo doba moderne narodne misli, te su veliki i mali narodi postali svijesni svoje narodne biti i počeli od svojih od djedova ostavljenih običaja i jezika cijeniti jezik kao svoje najbistvenije i najveće dobro. I jezično je pitanje došlo u krug najvećih interesa i zadaća čovječanstva. Problem jezika zadobio je današnju važnost i značenje istom onda kad je borba između naroda postala borbom između pojedinih jezika i što odlučnije su pojedini ugroženi narodi ustali protiv zatiranja svog jezika. Kad su strastvene jezične borbe konačno zahvatile i vjersko polje, te je narod htio da jezik drugog naroda izbaci i iz crkve, pojavila se i za religiozne zajednice neizbježna potreba da se ta pitanja stave na čistać.

Crkvene su vlasti najprije uvidjele potrebu da se glede jezičnog pitanja izdadu čisto praktične odluke. Kad državne vlasti ili pretstavnici većinskog naroda traže da se jezik vladajućeg naroda mora upotrebljavati kod propovijedi, kod javnih molitava i vjeronauka, a vjernici se drugog jezika tome protive i ustraju i dalje kod službe svojim materinskim jezikom, onda crkvena vlast mora da kaže svoju. Ona mora da se pita je li zahtjev vjernika da se u vjerskom životu upotrebljava materinski jezik bezuvjetno i pod svima uvjetima osnovano pravo ili ne.

Ondje gdje vjernici ne poznaju nego samo svoj vlastiti jezik, odluka crkvene vlasti ne može drukčije da glasi nego u korist materinskog jezika. Svako drugo rješenje bilo bi protivno razumu te bi pretstavljalo zabranu vršenja vjerskih dužnosti.

Drukčiji je, pak, položaj gdje djecu manjina, kao što se to događa u mnogim evropskim zemljama, prisilno uzgajaju u državnom jeziku, te vlade tvrde da i odrasli ber. djelomice poznaju jezik većine.

Tako biva da često i crkveni pretstavnici vladajućeg naroda postavljaju teoriju, koja je sama po sebi inače točna, da jezik, gledan sa vjerskog stanovišta, pretstavlja samo sredstvo kojim se crkva služi da vjernici uči vjerskim istinama. Ako inorođici razumijevaju narodni jezik većine, — takav krivi zaključak izvode, — onda je i državni jezik prikladan da bi crkva mogla izvršiti svoju zadaću u pogledu vjerskog života, i zato vjernici nebi imali prirodno, apsolutno, bezuvjetno pravo na službu materinskim jezikom u crkvi. Ako manjine uza sve to bezuvjetno i bez kompromisa traže isključivo upotrebu svog jezika, to se onda ne događa iz vjerskih, već iz narodnih i političkih razloga. A Krist nije ustanovio Crkvu da brani politička prava naroda, već samo radi njihovih vjerskih interesa. Spas duša važniji je od pitanja jezika.

Takve za manjine fatalne teorije, kao što nam je poznato iz vlastitog iskustva, zastupaju u nekim evropskim zemljama, što nije samo dokazom da neki crkveni krugovi svijesno daju potporu onarodnjačkoj politici gospodujućih naroda, već i dokazom kako fale pravi pojmovi o prirodnome jezičnom pravu vjernika čisto čak i odlučujućim pretstavnicima Crkve, kad od strane crkvenog autoriteta nema glede jezičnog problema uputstava i norma, koje bi uredjivale sve potankosti praktičnog života i obvezivale svećenika i vjernika.

Bit će dovoljno da spomenemo da o Du-

hovima 1917 god. objavljeni i za sve katoličke narode važeći crkveni zakonik ne sadrži skoro nikakve odredbe glede jezika, te da norme o postupanju s narodnim manjinama u području Crkve u njemu uopće nijesu određene. U tome inače tako jasnom zakoniku nalaze se samo opća načela o duhovnoj pastvi, koja logično razložena i upotrebljavana i zadovoljavaju potrebe manjina, ali ih, ipak, nacionalistički orijentirani crkveni krugovi mogu, kako vidjesmo, krivo tumačiti i u korist vjernika koji govore drugim jezikom.

Ipak, u novije doba dana su u korist manjina značajna auctoritativna objašnjenja, koja bi morala onemogućiti u katoličkoj Crkvi uredjenje jezičnog pitanja na štetu manjina. Papa Pio XI izjavio je u travnju 1928 biskupu dru Berningu iz Osnabrucka da su nauk vjere i duhovna pastva na materinskom jeziku uopće »prirodno i natprirodno pravce« vjernika. U službenom, obaveznom obliku dolazi do izražaja skoro ista misao u konkordatu koji je sklopljen 20. srpnja 1933 između Vatikana i njemačke države. U čl. 29. zaključnog protokola tog ugovora, koji je i inače vrlo važan za evropske nacionalne pokrete, naročito je naglašeno da je Sv. Stolica »pravo materinskog jezika u duhovnoj pastvi, kod vjeronauka te u katoličkom društvenom životu« uvijek načelno branila, i da se Sv. Stolica iz toga razloga obavezuje prema njemačkoj državi da će ga prigodom sklapanja drugih ugovora unašati u ove odredbe na korist i u zaštitu njemačkih narodnih manjina.

Za naše je pitanje vrlo važno da se kako u tome historički važnom ugovoru, tako i u izjavi Pape čisto općenito govori o pravu na materinski jezik i da se ta prava tu čisto bezuvjetno brane: to jest bez obzira na to da li vjernici razumiju i jezik državnog naroda ili ne. To jasno stanovište očigledno može da znači samo to, da najviše vodstvo Crkve načelno odbacuje sve jezične teorije, koje nisu, kako smo vidjeli, po svojoj biti ništa drugo nego crkvene onarodnjačke teorije u službi većinskih naroda.

Ako je tome tako, onda sigurno nije neopravdano da narodne manjine, — što vrijedi za katolike, vrijedi prirodno i za pripadnike drugih vjeroispovijesti, — stave na vrhovno vodstvo svojih vjerskih zajednica ove zahtjeve:

1. Načela o vjerskom uzgoju vjernika na materinskom jeziku, koja su priznata pravima te su ih Crkve u svoj prošlosti izvršavale, moraju se dosljedno provoditi u svim državama i na korist sviju narodnih manjina bez iznimke.

2. Vjerske zajednice, koje po svojoj biti i svome značaju ne smiju služiti imperijalističkim ciljevima pojedinih naroda, već zavisne ljude, moraju ne samo otklanjati svako, bilo direktno ili indirektno, bilo aktivno ili pasivno, sudjelovanje kod onarodnjavanja vjernika, — već pravednim i učinkovitim rješenjem manjinskog pitanja na svome vlastitome crkvenom području biti svojim dobrim primjerom vodjima država.

RIKARD KATALINIĆ JERETOV:

RIVA DEGLI SCHIAVONI

(PO ALOJZIJU GRADNIKU)

Na rivu tu dolazili Jermeni
i dugonogi mrki Skipetari,
i crni Mori, carigradski cari
i vjerolomni mješanci Heleni.

A što smo za te bili mi Sloveni?
Schia v oni, Schia vi ime nam poda
Barbari blasma, pravibaš barbari,
ko sluge tvoje u visokoj cijeni?
Otvori svoju povijesnice knjigu:
ko do je stupe za tvoje lagune,
što davno već ih modri Jadran perc?
Ko branio te od sultanske krune,
u pobjede ko vozio galere,
a otkud sjeme tvojem Gradenigu?*

ISTARSKO SELO

Skup tamnih, sivih kuća na pustom brijevu
line se kô jata ptica koje su na bijegu
gladne, umorne, blijedne na počinku pale.
Od srca sve im je dala sve, što može dati
ta jedna, suha gruda, koja radi i žive
za čedo svoje, svu krv mu daje kao dobra mati
i za to su na njoj i ostale kuće sive.

* Gradenigo, dužd mletački, starinom sigurno Gradnik.

3. Narodne manjine Evrope smiju se čak nadati da mogu od svojih vjerskih zajednica očekivati i nešto više. One očekuju, svaka od svoje Crkve, da će ona kao pretstavnice moralnog reda kako u individualnom, tako u skupnom životu čovječanstva, zauzeti prema pitanju onarodnjavanja stanovište ne samo u užem krugu svoga, upravnog područja, već uopće prema problemu onarodnjavanja kao jednoj od najvećih i najsudbonosnijih zabluda našeg doba.

Svakako, nitko ne smije tražiti od svoje Crkve da se miješa u čisto političke borbe naroda i država i tako sama postane političkom strankom. Ali, vjernici ipak imaju neosporno pravo tražiti od svoje Crkve da, poput ostalih moralno relevantnih djela ljudi, podvrgne moralnom prosuđivanju i suvremene težnje za onarodnjavanjem, pokazivajući ove pojedinci ili zajednice. Ako nas je Crkva mogla isticanjem zapovijedi i zabrana, objavljivanjem opširnih okružnica i odluka, poučiti da je gospodarsko izrabljivanje bližnjega, a u prvom redu izrabljivanje djece, težak grijeh, onda sigurno nije neopravdano ako predlažemo Crkvi da donese odluku o pitanju da li se ne mora i potlačivanje dubavnog dobra materinskog jezika, ubijanje samobitnosti, koje počinje već na djeci, kao i suvremeno onarodnjavanje uopće, moralno odbaciti i radi toga ne dozvoljavati.

Odluka koju mogu Crkve glede toga donijeti, po našem mišljenju ne može drukčije glasiti nego li u prilog manjina. Podjela čovječanstva na razne narode s raznim jezicima i kulturama, nije po nauci nikakav slučaj, to je prirodni od Boga željeni red ljudskog roda. Po toj nauci narodi nesa-mo imaju pravo, već i dužnost da primljena dobra svoje jezične i narodne samobitnosti čuvaju, da ju goje i brane od eventualnih napadaja. Ako vladajući narodi i njihove vlade danas vode takvu jezičnu i školsku politiku, koja želi da konačno uništi narodnu samobitnost čitavih narodnih skupina, onda to po mišljenju Crkva ne pretstavlja ništa drugo nego pokušaj da se spori od Boga stvoreno prirodno uređenje ljudske zajednice.

Kršćanstvo ne može niti smije biti bojažljivo, kad se radi o prirodnim ljudskim pravima. Ta, kršćanstvo je stupilo u povijest borbe za ličnu slobodu te se za slobodu savjesti borilo trista godina, uz puno žrtava, s rimskim imperijem. Crkva je uvijek branila prirodno pravo roditelja na uzgoj vlastite djece, ona je, polazeći od naziranja da čovjek mora radi svog opstanka imati neku količinu materijalnih dobara, priznala i branila prirodno pravo čovjeka na vlasništvo.

Narodne manjine, osvjetljujući svoju borbu za narodnost tim religioznim idejama, nužno moraju doći do ovih zaključaka: Prirodno je pravo ljudi što hoće da se kod svoga duhovnog razvoja služe materinskim jezikom kao prirodnim sredstvom, i država krši kršćansko načelo slobode savjesti, ako ih kod toga nasilno sprječava. Prisilni i protiv volje roditelja nametnuti uzgoj djece na jeziku većinskog naroda protivni se, pak, ne samo kršćanskom principu o prirodnim pravima roditelja, nego i četvrtoj zapovijedi: »Postuj oca i mater...«, koja djeci nalaze da poštuju svoje roditelje i gaje sve ono dobro što su od njih primili.

Crkva već vjekovima uči: »Ne ukradite i ne ubijte, kod čega svaki prestupak ovih moralnih norma bezuvjetno osuđuju i kažnjavaju kako Crkva, tako i državna vlast. Da zaštite materijalna dobra i tijelo, gradili su tokom vijekova najoštroumnije sisteme pravnog i moralnog znanja, razni oblici kršenja obaju zapovijedi, kao što su: krađa, prevara, grabež, ubojstvo, umorstvo, jasno

Crkva u Krneci

su definirani i na njih udarena kazna. Pritamo se, stoga, je li moguće i pomisliti da država i Crkva štite materijalna dobra čovjeka, na pr. njegovu stoku, njegovo polje, njegovu odjeću, zalaganjem svoga punog autoriteta protiv kršenja, — a da kraj toga ostanu nekažnjani prezir i uništenje duhovnog dobra materinskog jezika i narodne biti, koje ljudi danas skoro više cijene nego ona druga? Zbog krađe srebrnog sata, koji inače nema s mojom individualnošću ništa zajedničkog, državljani čeka tamnica, a kršćanin mora da se kaže i ispovijeda, te prouzročenju štete naknadi: zbog nasilnog zatiranja mog materinskog jezika, pak, zbog uništavanja moje kulture i narodne samobitnosti, koja je nerazdvojno vezana najintimnijom jezgrom moje duhovne individualnosti, da nema nikakvog ni svjetovnog, ni duhovnog suda, ni kazne, ni oštećenja? Moje noge, moja ramena, moje ruke nitko ne smije povrijediti, a da time ne počini prestup ili zločin, — a moju narodnu dušu i dušu moje djece zar da smije nekažnjeno mučiti i ubijati?

Faktično stanje u pravu i moralnoj nauci koja danas važi a koju sam izložio, dade se historički shvatiti, ali je neizbježno osuđeno na sve više, oštrije i očiglednije sudare sa savješću i pravnim osjećanjem čovječanstva. Doba nacionalne ideje, koje nikako još ne stoji pred koncem, već se, kako nas iskustvo uči, nalazi tek pred punim razmahom, sili, nove socijalne snage, nove duhovne vrednote i ocjenjivanje vrednota ka dozrijevanju te traži i vanjski izraz i nove norme.

Manjine po iskustvu znadu da će novo pravo, koje će se temeljiti na deji narodnosti, morati da nikne iz životnih prilika, a teško da će se roditi u onarodnjačkim većinskim narodima i njihovim državama. Jer, put mu zagrađuju mnogobrojni i previše veliki imperijalistički interesi, a s njima i prevladavajući mentalitet. Put mu tu mogu utrti samo velike religiozne zajednice, samo Crkve, koje stoje daleko od dnevnih politike sile.

Prigovor da Crkva kao vjerska organizacija nije pozvana da se miješa u problem narodnosti, nije nakon onoga što smo naveli nikako održljiv. Kad se radi o moralnim načelima Crkva je uvijek, i to naročito naglašeno, zastupala stanovište da se ta načela moraju kako u individualnom, tako u društvenom, kako u crkvenom, tako i u vanjcrkvenom životu poštivati. Kao što Crkva nije nikada zastupala naziranja da je na pr. krađa samo onda krađa ako je izvršena na štetu Crkve, tako po mojemu shvaćanju nije moguće da bi Crkva, — da spomenem samo jedan primjer, — vjeronauk na materinskom jeziku proglasila »prirodnim pravom« vjernika, a u isti mah kršenja toga prirodnog prava na materinski jezik kod čitave obuke omladine smatrala irelevantnim u moralnom pogledu.

Ne može biti nikakve sumnje o kompetenciji Crkva da zauzmu stanovište u pitanju prisilnog onarodnjavanja i postave moralne norme, osim ako nećemo da osporimo svaku odvisnost između religije i morala uopće.

Ono što očekujemo od naših vjerskih zajednica neda se kraj sadašnjeg stanja u Evropi — bez daljega to priznajemo — praktično bez poteškoća izvesti. Znamo da Crkve moraju računati i s voljom i silom onarodnjačkih država i vlada, ali držimo da moraju bar u jednakoj mjeri računati i sa zahtjevima, potrebama i pravima naroda. Zapovijed koju je Hrist dao ne glasi: »Idite i učite sve države i vladale, već: »Idite i učite sve narode«. Crkva koja je naučila da misli za vjekove, neka bude svjesna da sve vlade i politički režimi prolaze, a narodi ostanu. U toj historičkoj borbi, koju vode narodi za svoje narodno bistvo, Crkve moraju odlučiti da li će podupirati narode u njihovoj borbi za prirodna prava, za svoju slobodu i ljudsko dostojanstvo, ili će, pak, narodi sami izvođiti boj bez Crkve i, čega se boja, na štetu Crkve.

MATE BALOTA:

ČA JE PUSTA LONDRA...

Kad sam došao u London, jedne hladne februarske večeri, imao sam namjeru da se u njemu zadržim kratko vrijeme. Htio sam zatim da obidjem neke djelove Engleske, naročito ono što se još uvijek zove englesko selo, i ako seljaka nema više u njemu. Ali protiv moje volje, bilo je drukčije. Engleska policija se mnogo zainteresovala za moju »pršonus«. Englezi su pametan svijet, ali njihova pamet nije mogla nikako da razumije da sam do sada bio po redu austrijski, talijanski i jugoslavenski državljani. Čovjek koji jedamput mijenja državljanstvo, u Engleskoj je već sumnjiv. Dva puta, i još u godinama, kad ostaje još vremena za nove moguće promjene, je i suviše mnogo. Trajalo je dva mjeseca, dok su oni stvar razjasnili. Kako su to učinili ne znam. Da sam rekao, da sam do sada bio vojni obvezanik pet raznih kraljeva, možda me ne bi ni pustili da se iskracam u njihovoj srećnoj zemlji, koja se baš tada spremala da proslavi dvadesetpetogodišnjicu vladanja kralja Velike Britanije i cara Svjetske Imperije.

Tako mi je ostalo dovoljno vremena da vidim London i da često prošetam između kuće u kojoj sam stanovao u jednoj vrlo dugačkoj ulici od cigle, u kojoj su sve kuće od cigle, u kojoj nema ni jednoga dućana, ni drveta, ni cvijeta, u kojoj su sva vrata i svi prozori i zavjese na njima, jednaki, i Home office, jednog odjeljenja Ministarstva unutrašnjih djela, u kome sam stigao da dodjem sve do kancelarijskog sluga. Taj sluga je bio posljednja moja nada i jedini izvor obavještenja o mojoj stvari. On je bio uvijek nasmijan i ljubazan i uvijek me je tješio da pričekam dva, tri dana. Kasnije je u utjehu umetnuo sedam dana.

U mojim šetnjama kroz ulice od kojih su neke i ljepše od one u kojoj sam ja stanovao, kroz parkove velike, pa čak i ispred kraljevskog dvora, gdje sam jedne nedjelje kao dijete trčao za muzikom Kraljeve garde, koja se je sva sakomajala od svirača na mijeh, škotske »mishnice«, koje sviraju isto onako lirski nježno, milo i jednolično kao svirači na plesovima u južnoj i istočnoj Istri, u tim šetnjama, koje su nekad završavale u tamnim malim gostionicama radničkim, u slijepim ulicama između dvije ograđene fabričke tvrdjave, došla mi je iznenada misao, da je splitski mu-drac, koji je pronašao da London nije ništa prema Splitu, morao zaista vidjeti London. »Ča je pusta Londra kuntra Splitu gradu...« I zapravo, ča je?

Istina, inventar Londona je velik. Osm milijuna ljudi. Među njima ima možda i milijun discipliniranih radnika. Mnogo banaka od cigle i betona i gvozdja. Podzemna željeznica u svima pravcima sa plišanim sjedištima, mnogo boljima nego u višim klasama kontinentalnih željeznica. Mnogo trgovina. Mnogo potpuno moralnih i potpuno srećnih ljudi. Sa najljubaznijom policijom, koja ne smije nositi oružja. Sa građanima koji se nikad ne bune i ne protestiraju i ne svadjaju se ni u natpranim tramvajima (na sprat), ni na ulicama, ni u gostionicama. Sa 999 od hiljade lijepo obučenih ljudi, izbjiranih, nasmijanih. Jedan garderobijer u podzemlju neke ustanove nastoji da svakome od 400 ljudi što mu svakoga dana daju kapute na čuvanje kaže uvijek neku lijepu riječ. Cijeli dan žviždi i pjeva, nikad ne dobija bakšiša i uvijek je u podzemlju. O, ima i mnogo drugih stvari ovdje, sve što može pod ovim podnebljem da stvori novac i razum. U zoološkom vrtu jašu djeca na slonovima, devama i divokozama, u njemu su najveći primjerci najvećih zmija, krokodila i zmajevi, koje su Englezi pronašli na indijskim otocima, ulovili u velike mišolovke i prevezli na svojim jahtama ovamo da se griju centralnim grijanjem i da ih djeca gledaju, kako polumrtvi leže u staklenim ćelijama. Ima London i izvanredan Botanički vrt sa japanskim i kineskim drvećem u ovatu i sa velikim poljima cvijeća u živim bojama.

Jedan je engleski ekonomist izračunao, da engleske investicije u inozemstvu iznose tačno, računajući kamatu na kamatu, onoliko koliko iznosi priplod od blaga što je, prije tri stotine godina ili tako nekako, engleski gusar Drake oteo sa španjolskih brodova, dao kraljici, i ona ga uložila u poslove. I tako su španjolci oteli zlato Amerikancima, Englezi španjolicima i sa njime stvorili poslove i svjetsko carstvo, podzemnu željeznicu i staklene ćelije za otrovne kobre, visoki moral svoga stanovništva i praktičan razum, i popove koji imaju šest župljana i deset hiljada dinara mjesečnog dohotka i London u kome su ljudi srećni i poštenji, mirni i dobri.

Valjda jedini čovjek koji nije bio u Londonu potpuno zadovoljan i srećan bio sam ja. Kad smo, moj otac i ja, prije mnogo godina vadili živo kamenje, kod svakog novog sloja što smo odrješili od živca, vrtajući kanale u kamenu, poznate »pašarine«, otac je govorio, kako bi bilo, da nadjemo ispod kamenja

zlato, ili bar ugalj. Za dugih dana, kad je sunce peklo, a mi ostajali sami, u ritmu čekića i »puntarola«, govorili smo o kojećemu, pa tako često i o tome zlatu. A kad bismo kamen prevrnuli, otac bi se nasmijeo i ironizirajući sam sebe samo kratko utvrdio: »Ni ga«. Da ga je bilo, London danas ne bi imao ni jednog nezadovoljnog stanovnika. Ali pošto se moj pradjed, u starosti, gonio na tovaru u taj isti kamenolom na rad, i u tome kamenolomu je radio i moj djed i otac, i nikad ispod kamena nisu našli ništa nego opet kamen, krov u našoj kući je propuštao vodu, i kad je kišilo sve smo kablje morali da iznosimo na tavan. I tako sam ja bio u tome Londonu na strani Splita, i nikakvo uživanje nisam osjetio, kad mi je Seton-Watson, u Wimbledonu, pokazivao mjesta na kojima je, kažu, Julije Cezar udario prve svoje tabore u Britaniji. Kriv sam. Mea culpa.

Englezi bi se smijali, kad bih im rekao da sam bio samo dva mjeseca u Londonu i da pišem o Londonu. Bio je u Londonu, deset godina profesor ruske literature na londonskom sveučilištu, bivši knez Dimitrije Mirski, sin ruskog carskog generala i carskog ministra, oficir Denjkinove vojske. Taj knez se nije u Londonu oženio sa kćerkom kralja pamuka, nego je postao boljševik i vratio se u Moskvu. I kako je bio nezahvalan prema svojim »dobročiniteljima«, napisao je knjigu o Engleskoj, koja je izašla u Londonu. Englezi su rekli da on uopće ne poznaje engleski život. I ja priznajem da ne znam ništa o životu u Londonu. Ne poznavajući London, ni engleski život, samo gledam i čudim se, kao i onaj Splitanin. Ča je pusta Londra...

I zaista, pusta je. Na primjer u nedjelju. Sve trgovine zatvorene, bolje restauracije zatvorene, prometa je malo, sve što može, otišlo je iz Londona. Neke male, sasvim male kuhinje čaja za sirotinju su otvorene. Vлага i zima. Sipi neprestano sitna kišica, dan za danom tako. U dva sata ispred kinematografa vrlo dugi redovi, »repovi« onih koji čekaju da se blagajne otvore i da vide američanske filmove, koji su neobični, jer u njima puca policija na provalnike i provalnici na policiju. Tako su naše majke u ratu čekale pred aprovizacijom gdje se dijelilo brašno, tako smo mi sa »gamelama« čekali »cuge« po »cuge« ispred vojničkih menaža. Ali to je čekanje na ulaznice za kino dugo, traje sat dva. U to vrijeme besposleni radnici, dva, tri, ili četiri u grupama izvode akrobacije na ulici pred onima što čekaju da vide akrobacije na platnu. I tako u isto vrijeme u svima djelovima grada. Negdje su se akrobati i maskirani, negdje su se pretvorili u cirkuske klovmove, namazavši si lica i ruke crnom bojom.

Pijem čaj u maloj kuhinji. Čaj je jeftin i ja sam postao potpuni čajopijac. Vina nisam tu vidio, pivo sasvim ne valja i skupo je, a rakija košta, svuda najmanje osam dinara »bicerina«. Tako sam došao do zaključka, koji mi izgleda sasvim prirodan, da je bolje popiti u Malinskoj kod »pamu« Antona osam bicerina nego u Londonu jedan. Pijući taj jeftini čaj gledam ljude oko sebe, koji su slični meni, i nikako ne mogu razumjeti, zašto su oni srećni a ja nisam. I njima vlaga prodire do kosti, i oni se tako, u nedjeljama, suvišni i sami vuku ulicom i pljuče ča valjda isto tako i ja, samo za to, da bi negdje sjeli, i da bi vidjeli i nešto drugo osim

pokisle ljude, zatvorene dućane, redove što takodjer pokisle čekaju na ulaznice.

Mnogo me u Londonu privlačilo da vidim riblji trg, Billingsgate market. Vidio sam u Akvarijumu zubace i čifle, škarpine i salpe, arbune i raže, koji su ovamo živi dovezeni iz Sredozemnog mora. Ali pravi riblji trg je sasvim drugo. I tako idem prvo do Temze, pak ću onda, mislim, niz nju, uz obalu, do Ribarnice. Koračam veselo, gledam usidrene brode i male i vele, i mislim na Peru Ljubici. Pa onda na brodove Dobriše Cesarića, što šarene zastave među i stoje uvijek u mrtvoj luci. Ali ulica zakreće od rijeke, tako da rijeku više ne vidim. Između rijeke i ulice su kuće neke, magazini, što li. Prelazim preko mosta, da kušam na drugoj strani. Volim da gledam vodu, pa makar u kaljavoj Temzi. Ali i na drugoj strani dolazim pred zatvoren zid. Dakle nikako se ne može pored rijeke. Vraćam se preko drugog mosta. Pogled sa mosta nije nikakav, jer su mostovi gusti. Tek vidim da su se uz rijeku nagomilale zgradurine, fabrike i magazini, sa dizalicama, koje sada, ovako nezaposlene izgledaju kao tunele, ali ne onako bezbrižno kao tunele, nego nekako grabežljivo. Zgrade iz njih, uz rijeku sve su od cigle, sa polupanim prozorima iz kojih se vide bale staroga papira. Crvena cigla je od dima i prašine postala crna. Moju ribarnicu neću nikad naći pješke. Moram do nje željeznicom ispod zemlje.

Jednoga dana nauživavši se ljepota Botaničkog vrta (koji je vrlo daleko od londonskog centra, otprilike jedan sat vožnje autobusom), htio sam da vidim mjesto jeftinih zabava za masu. Kristalnu palaču, koja je kasnije izgorjela. Ali kako su mnogi neuspjesi u životu započeli sa dobrim namjerama, i ja nisam toga dana stigao u kristalnu palaču. Željeznica je zavijala po nekom nasispu i meni se sa prozora pružao vidik na jedan nov London ispod željezničke pruge. Suma dimnjaka fabričkih, crne zgrade i neki veliki grad sav od jednaki malih crnih kuća od cigle. Kuće su okrenute leđima željeznici, tako da se vide sitna dvorišta iza kuća, sa rubljem koje se suši, sa starim odbačenim komadima namještaja, sa malim prozorima malih soba u malim, tijesnim stambenim. Slišao sam na prvoj postaji, da vidim taj London, tako različit od Londona visokih palača, širokih parkova sa pokošenom i valjcima izvaljanom travom. Ona ulica sa dva reda jednaki kuća liči na moju ulicu u Londonu, samo je sve u minijaturi, sve je tamnije, tiješnije, manje i crnije. Mala su vrata i mali prozori i sve kuće samo na jedan sprat. Sva vrata i svi prozori su zatvoreni i cijela ulica je potpuno prazna. Kao da je sve mrtvo tu. Ne znam koji broj Londonaca stanuje u ovakvim kućama. Možda većina, možda samo manjina. Ali vezujući u mislima one redove, što u nedjeljama čekaju na ulaznice za londonska kina sa crnim kućicama u ovim jednoličnim ulicama, zadimljenim i pustim, bez drveća i bez dućana, pomalo razumijem, da je za stanovnike ovih kuća ipak događaj kad vide na platnu u kinu živost i pokret, fantastično i neobično.

Ča je pusta Londra, ne kuntra Splitu gradu, nego kuntra Vantačiću! Ako ne vjerujete, da je na panti Pelovoj ili na Glavotoku ljepše nego u Londri, pitajte gospodina Windsora, to će reći onoga kralja koji je bio tako pametan da je iz Londre pobjegao za uvijek.

JANKO SAMEC:

DOMOTOŽJE

Kdaj bom, o Kras, ti gledal v sivo lice in zrl vasi, ki so ob gričkov vznožju se stisnile ko drobne, plašne ptice, ter lepe v svojem varnem so položju?

Tu tudi v polje zrem, gozd in gorice, a vendar sem bolan na domotožju! Rad spal na tvojih trt bi suhem rožju in kraške zrl očance in ženice! —

Od tebe ločijo me kilometri cestà, ki ne izmeriš jim dolžine, ker so bolj hitre kakor živi vetri.

In kadarkoli zazvoni iz line, si mislim, da zvoni pri svetem Petri v Povirju, kjer mladosti imam spomine!

DIŠKORAŠ
Z MATON BALOTON

Bili smo neki dan skupa. Ja ga nis moga valje pripoznati, ma kad san ga malo bolje zagleda, ja san bija siguran da je to on. Stija san ga bukiti, ma ni sam neznan zašto nisan. Dvajset i tri lita su, pokle ga nisan vidija! Koliki lonci su se od onega vrmena umisli i razbili, koliko koz je krepalo! Samo račun z šjoron Benedeton još je vajk otprti. I on se mora kad tad zrvnati.

Zašto čovik ne bi reka istinu da je jedan diškoraš z Baloton jena ritka prilika. »Jena stvar za ku more saken Istrijanu biti drago!« Š njm živi Istra, on je nosi ne samo s sojima mišnicami, ke tako lipo sviri kako oni mali Paškvalin u mom selu, nego i s svin drugim. On š njon i za nju živi. Ona je sva u njemu. I on bi tribe da živi pet sto liti! On pati š njon. On zna lipo saki veras je li ga je tribe zdignuti je li spuštiti, je li otegnuti manje je li više. I ja san kan-leva, ma Mate mi je reka da bi me navadija da smo još niko vrime skupa! I račun je ma! Zajsto je ma račun. I koliko istine u njegovih besidah da je prava Istra tamo priko Učke i odi u Vrapču, na Trešnjevki, i ritko kad drudi se najde kakov bokunić Istrije.

Razminjati se š njm čovik vidi prid sobon sve one naše ljude, njihovu dušu i srce, njihov smih i škeree, njihovo veselje i njihovu žalost. Da, Mate Balota je veliki Istrijan. Terši i najveći Istrijan.

Samo on je moga da razmišlja u Germanskem mistu Frankfurtu o Mati Vlačiću iz Labinštine, veliken mužu, a o ken tako malo naš svit zna! Samo njega je miseca bilo, kad je pasiva poli hiže kad je on stoji jeva u deleken svitu priz soje Labinjanštine, a pametan, pametan i velik čovik. Ki bi reka da ni to sam Mate proživljiva! Samo veliki čovik kakov je Balota moga je mali strpljenje da zvađi z paučine i praha stare libre, da po njih kopa i pronajde jenega velikega Istrijana, kako ga Mate zove, a mi nimamo vzroka da mu ne verujemo po onoj »črno na bilen«.

Ki bi moga povidati koliko lijepega i dobrega je Mate učinija za 23 lita utkad se nismo vidili za Istriju! Ki bi to sve moga povidati? On mi sigurno neće zamiriti kad rečen da ja znan tako malo o onem drugen ča će drugi ljudi jedanput reći o Mati Baloti. Ja san mali čovik kad bih to i stija i kad bih samo prova, on bi mi valje zamiriti i ja bih sigurno pogrištija, ali jeno je sigurno da je on i u drugih stvari velik čovik. muškardin kakovih istrijska mati neće ču da roditi, za svin tin, toliko je naš, kad je s nas. I on voli razgovarati z kumi i kunpari i zrmami z Rakija, z Mrčane, Proštine, Stinjana, z Labinštine, voli š njima zasvirati na roženice i nan se para da vidimo Matu Sajina, kako je doša s sojin kunpanjon u Smoljance, a cilo se je selo strčalo, da ga vidi, da ga čuje! Kako san mu i ja zrmian, on mi neće zamiriti da san uvo napisa o njemu, ne za njega, nego tako za nas svih za našu Istriju, aš on je naš, svih nas. On ne pripada samo sojoj lipoj i pametnoj gospi, samo sojoj dičici, on pripada svin nan.

I koliko je veliki grih da ne dela tamo u Istriji. Z svojom glavom on bi sve škalle učistija i učinija ljude, velike i srčne. On bi š njima dela, š njima živija, š njima kanta, š njima pija, š njima se veselija i tužija vajk, saki dan. A uvalo koliki put ga dili samo ud Vrapča! I kad nima roženic njega komudaju i »gajde«, ma ni dupli glas njihov ne more dati ono ča dađe jedan mih je li jene roženice. Nikako nimaju onega života u sebi i one samo tiraju noge na balun spod miha jeli spod roženic!

SMOLJANAC

MUKA BOŽJA

U maloj crkvi matere Božje u našen selu čuda mater na velike petke plačue je stalo čuda mladići s koreti, z rukami kako lopate Bogu su virno svidočili, kako se vavik još pate posvuda svi božji sini

tamo u maloj crkvi, u domovini svi smo mi znali da muka Božja je prava da svaken težaku mora se privisiti glava; muka Velikega petka je naša svagdašnja muka zato je pivaju složno glasi našega puka.

Tamo u velikin gradin, u Notre Dame na Seini i rimskem Sveten Petru, u kölnskoj crkvi na Rajni samo smo gledali kvadre, pope, ornate i zide ma oči tamo nikad ni puka ni Boga ne vide, Bog se je zmake iz crkve i poša je mež težake

da š njima propet bude kod nove prilike svake.

I uvo lito tako neće ga biti u pariškoj Notre Dami zašto ga sada propinju popi jopet, tamo na Gvadarami.

MATE BALOTA

SA-JE:

KULTURNI PREGLED ZA L. 1936

NAŠ DOPRINOS K SLOVENSKI LITERATURI

Joan Pregelj

Ljubljana, 17. marca 1937. — Ka-kršnokoli revilo vzameš v roke zapaziš med sodružniki veliko število imen naših rojakov; ravno tako dobimo veliko imen naših tudi pri književnih izdajah. Priznati pa moramo, da nam je leto 1936 dalo v tem pogledu manj ko prejšnja leta. Nič več ne srečujemo tako pogosto imena naših, še manj pa dela, bodisi v liriki bodisi v prozi, z našimi motivi in problemov, ki bi se nanašali na našo zemljo in bi nas ter ostalo slovensko javnost opozarjali na onega našega človeka, ki se bori pod tujim jar-mom za poslednje najelementarnejše prave.

Največ prispevkov naših literarnih delav-cov dobimo v ljubljanskem mesečniku »So-dobnost«. Tu naletiš poleg starejših: Grud-na, Mesesnela, Pirjevca itd., na celo vrsto mlajših. To o skoro svi oni, ki so nekako vzrastli s »Sodobnostjo« in ostali njeni stal-ni sodružniki: Bogomil Fatur kot lirik in esejist, Kosmač Ciril kot novelist, Lino Le-giša kot kritik, Kos Albert, Rejc Maks in Vilfan Joža pa prispevajo svoja obravna-vanja različnih političnih in drugih vpra-sanih. Po ostalih slovenskih revijah dobimo manj naših imen, posebno mlajših, razen v »Mladiki«, kjer se poleg Vuka oglašajo tudi drugi. A v vsaki reviji, bodisi literarni ali znanstveni sodeluje vsaj po eden izmed naših. — Če naredimo kratek pregled po revijah in knjižnih zbirkah vidimo, da so v letu 1936, prispevali k slovenski književ-nosti kot sledi:

BEVK FRANCE je najplodovitejši med slovenskimi pisatelji tega leta in skoraj edini, ki živi in deluje še v Julijski Krajini. Izšle so štiri njegove samostojne knjige, in sicer »Samote«, »Srebrniki« v Ljubljani, v Gorici pa »Mrtvi se vračajo« (I mrti ritornano) in potopis »Izlet v Španijo«. Tu-di v raznih revijah se je največ udeležil in priobčeval povesti, novele, črtice in pravljice. Posebno so omembe vredni njegovi otroški spomini »Začudene oči« v »Ljubljanskem Zvonu« in legendi »Češnja« in »Legenda o Mariji z Robidja« v »Dom in Svetu«; tu je priobčil tudi novelo »Men-če« in nekrolog »Dr. Lojze Res«. V »Mla-diki« je prispeval črtico »Peta zapoved«, v »Našem rodu« pa pravljico »Razbojnik in njegov kumec« ter »Drobo delo« in »Vrab-ček s črno ovratnico«. Svoje prispevke je priobčeval tudi v mesečniku »Priatelj«, »Žena in dom« itd.

BOŽIČ LADO je napisal malo priročno knjižico »Naš idrijski kot«, ki je izšla v spomin na 35-letnico ustanovitve in 10-let-nico nasilne ukinitve idrijske realke. To delo je prispevek k lokalni zgodovini še nedokončano in temeljito obdelane zgodovi-ne idrijskega rudnika.

BRECELJ ANTON, ki deluje na literar-nem polju z znanstvenimi razpravami, je priobčil v »Času« odlomek iz svojega dalj-šega dela »O spolni vzgoji«.

BRNČIČ IVO spada med naše najmlajše literarne sodružnike, a že več let sodeluje pri raznih ljubljanskih mesečnikih. Odkar je »Književnost« prenehala izhajati, ga sre-čujemo po večini le kot sodružnika »Lju-bljanskega Zvona« in le letos v njem pri-občil daljšo razpravo »Ob veliki korespon-denci«, oceno »Marginalije ob Jarčevih« »Novembrskih pesmih«, »Umetnost in ten-denca« in »Umetnost, progres in progresiv-nost«.

BARTOL VLADIMIR naš znani novelist in stalni sodružnik »Modre ptice« le v njej letos priobčil novele »Vrhunec duhov-nih radosti«, »Poletna idila«, »Konec pusto-lovstva« in »Nezaželjeni spremljevalec«; članke, književna poročila in razprave: »Zakrinski trubadur«, »Nova pesniška zbirka Desanke Maksimovič« in gledališko poročilo »Božena Begović: Med včeraj in

jutri«. »Modra ptica« je izdala njegovo zbirko novel »Al Arabe«, »Planinska matica« pa je izdala Jugove »Zbrane spise« v nje-govi priredbi.

»CERMELJ LAVO, najbolj aktiven de-lavec v zasledovanju naših problemov, so-deluje kot član uredniškega odbora meseč-nika »Misel in Delo«, kjer priobčuje svoje članke. V tekočem letu je priobčil sledeče: »Mitos o predvojnem italijanskem treditu-zmu na Primorskem«, »Italijanska kultura v luči ljudskih knjižnic« — kratka statisti-ka —, »Dva kulturna dokumenta«, »Lileku Emilijanu ob 85-letnici«, »O novi ureditvi kredita v Italiji«, »Prirodoslovne razprave« »Prirodoslovnega društva« v Ljubljani, ter knjižni oceni: »Ristić Miodrag: Italijanski nacionalizem« in »Vidmar Milan: Oslovski most«. — Za nas najvažnejše njegovo delo v tem letu je obširna knjiga v angleškem jeziku, ki je izšla v Ljubljani z naslovom: »Life — and — Death Struggle of National Minority«, ki obsega vse žalostne dogodke in momente iz življenja našega naroda pod Italijo od okupacije do najnovejšega časa. Knjiga je vzbudila velik interes ne samo pri nas, temveč tudi v inozemstvu, o čemur pričajo obširna poročila v našem in ino-zemskem tisku. Dr. Cermelj je poleg tega še sodružnik raznih poljudno znanstvenih revij.

DREKONJA CIRIL je izdal pri Gorški matici povest »Beg iz življenja«.

DELAK FERDO, dramaturg, je v letoš-njem letu dramaturgiral »Rokovnjače« na ko-lektivni osnovi.

FATUR BOGOMIL, ki je prejšnja leta sodeloval pri »Dom in Svetu« in »Sodobno-sti« se je letos omejil le na poslednjo in je v njej priobčil sledeče: pesmi »Pesem o sreči«, »Serenada«, »Pozdravljamo pomlad«, »Pojoče srce« in »Osem sonetov«. Poleg navedene lirike je priobčil v treh številkah »Sodobnosti« daljši študij: »O sodobni slo-venski liriki«, v katerem je posvetil posebn-o obširno poglavje Srečku Kosovelu ter ga nam pokazal v popolnoma novi luči. Po-leg tega je priobčil daljši članek »Politiža-cija mladine«; pod rubriko »Refleksije« pa »Konec chizma«. V rubriki »Gledališče« je njegov prispevek »Sovjetsko gledališče in njegovo občinstvo«, pod »Kroniko« pa »Dos Passos kot problem sovjetske literature«.

GORJUP ANTON je priobčeval v »So-dobnosti« daljšo razpravo »O lepoti in umetnosti«, in pod rubriko »Refleksije« »Znamenja kažejo«.

GRUDEN IGO nam je prejšnje čase toliko, tako doje to in živo opeval našo zemljo in našega človeka ob kraškem morju, je zadnja leta nekako utihnil in se je letos le parkrat oglašil v »Sodobnosti« s pesmimi: »Dr. Ivanu Prijatelju ob šestde-setletnici«, »Grlici«, »Na vojaškem pokopališču« (naš motiv iz Srednjolija) in »Dekle«.

HUSOVA MARA je priobčila v »Mla-diki« črtice »Svinjska pravda«.

KAZAK BOGDAN (pseudonim) je med najstarejšimi javnimi in kulturnimi delavci iz Primorja, ki stalno piše v »Mladiki« kratke črtice iz svojih spominov z Goriškega. Letos je objavil: »O dveh še čvr-stih bolnikih«, »Hribovec v zdravilišču«, »Hribovec se ženi« in »Na gluhi straži«.

KOS ALBERT, sodružnik »Sodobnosti« je letos prispeval sledeče članke »Ob letu«, »Temelji vernosti in miru«, »Okoli dveh osi« in »Zunanja politika Jugoslavije«.

KOSMAČ CIRIL, med mlajšimi poleg Vuka največ obetajoči talent je sodeloval pri »Sodobnosti« z novelami: »Gosenice«, v kateri opisuje nekaj težkih ur jetniškega življenja, »Sreča« in »Kruh«. Kosmač je naš najizrazitejši pisatelj. Vzemi katerokoli njegovo delo, v vsakem naletiš le na naše kraje, naše ljudi in na naše probleme. Dočim drugi, zlasti mlajši pozabljajo svojo zemljo, večje iz njegovih del neusahljiva ljubezen do domače zemlje.

KRAIGHER VITO se je letos prvič oglašil in priobčil v »Sodobnosti« razpravo »Delavstvo in industrija Slovenije«, v »Žen-skem svetu« pa je objavil članek »Žena v rodbinskem pravu«.

KURET NIKO je dramaturgiral v istem stilu kot Delak Jurčičevega »Jurija Kozla-ka«. V »Dom in Svetu« je priobčil razpra-vo »Rojstvo igrala iz novega skupnost-nega čuta«.

LEGIŠA LINO sodeluje pri »Sodobno-sti« kot kulturni poročevalec. Priobčil je oceno knjižne zbirke »Cvetje« iz tujih in domačih logov, dalje »O duševnih profilih slovenskih preporoditeljev« — Dr. Ivana Prijatelja, o Vidmarjevem »Otonu Župan-čiču« in o Širokovi »Kapelici« V »Jadran-skem koledarju za 1937. objavil je dijalek-tološko razpravo: »Kos narečja«.

LIČAN ALEKSANDER je izdal v knjigi svoje »Spomine iz Sibirije«.

LOVRENCIČ JOŽA je objavil v »Vrt-cu« mladinski spis »Tonca z lonca«.

MAGAJNA BOGOMIR se je letos boli poredkoma oglašal in to samo v »Modri-ptici« in »Našem rodu«. V »Modri-ptici« je objavil novelo »Kuhar Vasko« in »Pogreb-nik Jaka Dimnik« — katere prevod bo iz-šel v neki angleški literarni reviji ter čla-nek »Kratek pogled v zgodovino psihia-trije«. V »Našem rodu« pa je objavil spis »Racko komediant«.

MESESNEL FRANCE je že star sotrud-nik »Sodobnosti« in kot umetnostni zgo-dovinar piše o problemih, ki spadajo v ta delokrog. Priobčil je članek »Praga«, ter poročilo o »Maleševih Sencah«.

MUSERJEVA ERNA priobčuje v »Žen-skem svetu« svoje pesmice.

OCVIRK ANTON, bivši urednik »Lj. Zvona« in njegov sodružnik, je letos pri-speval esej »Dr. Ivan Prijatelj«.

PIRJEVEČ AVGUST, sodružnik »Sodob-nosti« je letos priobčil razpravo »Bibliot-ekni zakon«, »Pesmi 1854«, pod rubriko »Kronika« pa »En relisant Prešeren« in »Pozabljena petdesetletnica«. V »Jadran-skem koledarju« za 1937. je objavil kultur-no zgodovinsko razpravo o istrskem škofu Dobrili.

PREGLEJ IVAN naš največji pripoved-nik, ni v tem letu objavil nobenega lepo-slovnega dela. Le v »Dom in Svetu« je priobčil oceno Irgoličevega romana »Lu-karji«, v »Našem rodu« pa je napisal »Bol-no zgodbo«. Izšla pa je kot knjiga njegova znanstvena razprava »Osnovne črte iz književne teorije«, edinstveno delo v naši znanstveni literaturi.

PUNTAR JOSIP je objavil v »Času« »Pisma dr. Al. Smrekarja«.

REHAR RADIVOJ je urednik maribor-ske revije »Piramida« v izdaji katere je letos izšel njegov roman »Semisirlis«, ki pomeni v slovenski književnosti zanimivo novost. Ta roman je eden izmed treh letos izdanih slovenskih romanov.

RIBIČIČ JOSIP, urednik »Našega ro-da« piše v tem mladinskem listu uvodnike. Poleg tega je letos izdala Jugoslovanska straža njegov mladinski spis »Barka je za-plavala«. Izdal je tudi slikanico »Čirmur-čki«.

REJC MAKŠ je priobčil v »Sodobnosti« članek »Politika fašizma«.

SAMEC JANKO je objavil v »Sodob-nosti« pesem »Izselenci«, v »Mladiki« pa »Preblisti v samotni noči« in »Ptičke«.

ŠORLI IVO je izdal tekom leta peti in šesti zvezek svojih zbranih spisov.

SAMSOVA MAKŠA priobčuje v »Žen-skem svetu« pesmi; letos je objavila: »Prikrajšaj Bog bodoče mi bolesti«, »Širen svet obhodi«.

UKMAR VILKO priobčuje v »Dom in Svetu« svoja poročila o gledališču in glasbi.

KAKO JE POSTALO ČEPIČKO JEZERO

(PO NARODNOJ PRIČI NAPISAO Dr. TRNOLESAR)

— E, kako te Bog pomaže, Dragutina — izstisne kroz zube starac Marko pak nastavi — danas te još ne vidjem. Mislio sam da si pošao i danas k jezeru.

— Pusti ga u miru božjem. Nije čudo, da je bio trudan. Dvije ciele ure — ha — nije šala. Ta znaš da su »studenti« juna-ci... — odsjeće mu njegova polovica, stri-na Mare.

— Da, kod stola, nastavi brzo on. Setat po sobi, igrat s knjigami... ha, ha, ha. Ali to nas nije briga. Blago onome, koji može.

— Da, istina je. No sad molim vas, da mirujete. Tko još ne znađe, neka posluša, a tko već znađe neka šuti. Dragutinu bit će sigurno veoma drago, da pripoviedam. Naša »štorice« su njemu veoma mile. Reče Marko pa začu:

— Veliki polok, ili ako hoćete, mala rie-ka Boljunčica, koja tebe sada u Čepičko je-zero, izlivaše se u prastaro doba hitrim skokom u veliku jamu.

— Veliku? Po moju Maricu bila je dub-lja od pakla, popravi starca mladi volar Martin.

— Šuti pasja para. Zar misliš, da sam ja s tobom koze pasao? Pogledaj ga strogo nastavi: Čovječja znatiželjnost je neizmijerna. Da bi doznati, gdje Boljunčica opet izvire, bace tamošnji stanovnici u jamu nekoliko mačakah. Do dva mjeseca puče našim po-ljem glas, da je donesla voda, koja izvira-še negdje nedaleko od Labinja, deset ma-čakah.

— Ne, ne deset. Moj čača je kazao da ih je bilo petnaest, stane vikati maleni ovčar Jurica.

— E, pa neka bude dvadeset. Sada ti ti-ho, il' spavati! Boljunčica je dakle izvirala na Labinjštini.

Vode moć je dobrotvorna. Neki Labinjški gospodin sazida uz novu Boljunčicu preko deset mlinova, koji su neprestano mlieli. a na veliku korist gospodarstvu. Ali na svijetu nije ništa vječnoga. Kako stogod dodje, ta-ko obično i prodje. Svemu tomu je dakako kriv sam čovjek. Gospodar mlinovih tekom desetale godinah tako se zabogatio, da su mu ostali bogataši, a i isti prijatelji zavi-djali. Gospodar ravnine, u kojoj se nalazila jama, tražio je neprestano prigodu da pri-jateljstvo sa gospodarom mlinovih prekine. To mu pođe za rukom.

A kako da se protivniku osveti? Čujte, pa čete doznati, kako je postalo jezero. No-bju, kada već ona okolica sladko spavala, uputi se sa nekoliko težakah k jami. U drugo jutro bila je jama obzidana krepkim i debelim zidom a zid pokriven sa nekoliko bikovih kožah. Voda ne mogaše dakako prodrjeti kroz kriepki zid i kroz debele ko-že u jamu, te se slane nabirati i širiti oko-lo zida. U kratko vrijeme nastalo je jezero pri komu smo bili jučer. zar ne, Dragutina?

Iz »Naše Sloge« 1887. god.

UTVA (pseudonim) je priobčila v »Na-šem rodu« božično pesem »Angelci trije«.

VELIKONJA NARTE je izdal otroško novelo »Naš pes«, v »Mladiki« je priobčil črtico »Nepotrebnii ljudje«, v »Dom in Sve-tu« pa novelo »Na hodniku«.

VILFAN JOŽA je stalen sodružnik »So-dobnosti« in objavlja svoje prispevke pod rubrikami »Refleksije«; »Sloveni in javno mnenje«, pod »Kritiko« »Ruda Jurčec: Krek«, »Problem naše malostevilnosti«.

VRČON BRANKO sodeluje pri reviji »Misel in Delo« in le letos priobčil v njej »V Društvu narodov ali izven njega?«, »V palači miru«, »Ideologije v znanli po-litiki«, »Poslednji polzkus... (Italija, Fran-cija, Anglija)«, »Problem malih narodov«, »Temni oblaki nad Renom«, »Trazika za-padnih velesil«, »V znamenju kolektivne varnosti«, »Wendel Herman«, »Zaton ko-lektivne varnosti«, »Ženeva likvidira?« in razne ocene.

VUK STANKO sodeluje pri »Mladiki« in »Dom in Svetu«. V »Mladiki« je priobčil pesmi v ciklusu »Pomlad pod Krasom«, dalje »Pismo iz Benetk«, nekrolog »Prof. dr. Al. Resu v slovo«, črtico »Povratek pod Kras« ter »Naše življenje«; v »Dom in Sve-tu« je objavil pesmi: »Štiri jesenske« in članek »Povojna katoliška italijanska knji-ževnost«.

WINKLER VENCESLAV je pisal v »Mladiki« uvodno povest »Dobravski bo-govi«, v »Našem rodu« pa je objavil črtico »Romariji«.

ZIGON AVGUST je objavil v »Dom in Svetu« članek »Novi prispevki«.

Poleg tega ne smemo spregledati ona dela, ki obravnavajo našo zemljo in naše probleme, na njih avtorji niso naši rojaki.

Predvsem bi omenili dramo »Kras«, ki jo je spisal nok. IVAN PODLESNIK, a je ostala v rokonisu. Dalje »Zarečani« povest, ki jo je spisal Ivan Albreht in je izšla kot knjiga v založbi Vodnikove družbe, in A. Vitalisa spomine »Doberdob slovenskih fantov grob«.

Na splošno je bila letos književna pro-dukcija v nazadovanju zato ne moremo posebnih vzrokov o zmanjšani aktivnosti iskati med našimi, ker so bili izven njih in so delovali na splošno, in je veriga naših če vedno strujena. Lahko rečemo, da smo v delovanju na kulturnem polju močno za-stopani in relativno močnejše od ostalih delov slovenske zemlje.

U ZORI, NA OCEANU

Uvode je sve, kako poli nas
za to mislin svo jutro na vas;
i brajde, i vrtili, i krovi od hiž,
i jarbuli brodi ki su puni mrliž,
jutro kad se riba raskrciva
kada zora po pučini pliva.

Po kuverti tuku drivenjaki
i paranak pune sprte diže
raži, moli, lovi, ča riblje lipote
dva dupina našla su se tote,
duge kako telce, na vozić hi vode,
riba već je gori, sada peru brode.

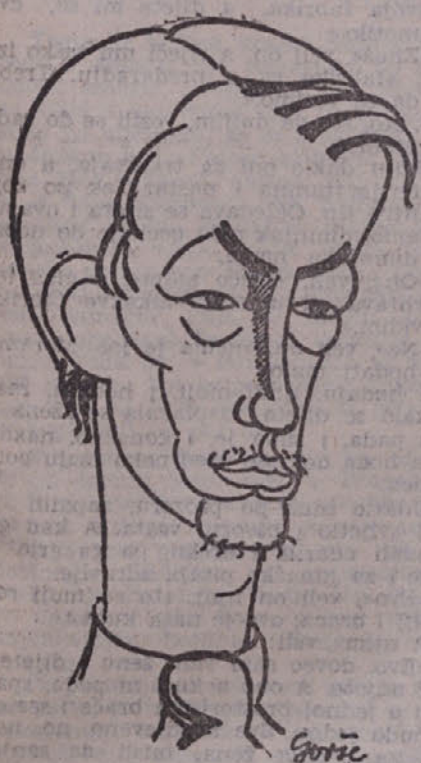
Svi su već na suhen plodi oceana
finjena je muka jene zimske noći
ribari široki još te prija dana
na svojen ognjištu grijati se moći.
Ja ću još na rivi jabuke brojiti
po noći, po dnevnu vajk prez doma biti.

La Rochelle

MATE BALOTA

CIRIL KOSMAČ:

15. MAREC 1937.

Ta datum ni nikakšen jubilej in tudi ne vem, če se je včeraj, dne 15. marca tega leta, zgodilo kaj posebnega.

In prav tako ni to list iz dnevnika, kajti dnevnika ne pišem, odkar sem spoznal, da je človek celo samemu sebi neodkritosrčen. Sicer spokorno in sramežljivo priznam, da sem vselej, kadar je v mojem srcu vzbrstela nova pomlad, je v mojem srcu vzbrstela nova pomlad, da bom z novo ljubeznijo začel tisto, da bom z novim življenjem in pisal dnevnik — toda z dnevnikom sem navadno nehal že po nekaj dneh, kajti vse tisto, kar se je v nočnih urah izšlo iz mene, da je bilo pri dnevniki tako smešno, da me je oblivala rdečica. Taki smo: sram nas je svojega lastnega srca. Kadar smo sami, ga položimo v dlan in zremo vanj, pred drugimi pa ga skrijemo in samozavestno zatajimo trikrat na dan.

Po drugi strani pa je moje pero zadrževal strah, da bodo po mojih mislih in občutkih brskali nepoklicani, kajti iz lastne skušnje vem, da je danes čas tak, da je skrivnost samo tisto, kar imaš zakopanega na dnu svojega srca in skritega v možganih pod koščeni pokrovom; vse drugo je in mora biti vsak čas na razpolago očesu postave. In mislim, da prav zaradi tega ljudje dandanašnji ne pišejo dnevnikov, pač pa imajo rajši vse misli napisane po stenah svojih src; in da jih ne bi izgubili iz spomina, se vsak dan vračajo k njim. In v tem primeru je človeška nepopolnost zelo koristna: kajti, če bi iznašli napravo, s katero bi lahko brali misli, ki so napisane v naših srcih, potem bi bila gotovo polovica naših src zaplenjenih ter bi leta in leta ležala po zaprašenih arhivih, lepo urejena po hrepenenju in drznosti svojih misli.

Včerajšnji dan je bil tak kakor vsi ostali. Zbudil sem se ob desetih kakor ponavadi. Postrežnica je stala pri peči in kurila. Videl sem ji na obrazu, da bi rada načela pogovor; govorila bi o sorodnikih, o vremenu ali o čemerkoli, toda meni ni bilo do razgovora. Obrnil sem se k steni, segel z roko pod zglavje in potegnil na dan prvo knjigo, ki sem jo otipal. Bil je roman »L'été 1914«, ki ga je napisal Roger Martin du Gard. V tem romanu, ki sem ga sicer prebral šele 85 strani, sem srečal same revolucionarje: komuniste, anarhiste, socialiste in podobne škodljive elemente, h katerim so nekateri pribrojili tudi mene. Vsaj krstili so me tako in nobenega namena nimam, da bi se upiral, ker vem iz zgodovine in iz lastnihkušenj, da je vsak upor po posvetnih kakor tudi po božjih postavah kazniv. Kar se krsta tiče, je z njim tako: ko se rodiš, te ne vprašajo, če se si zadovoljen z imenom, ki so ti ga izbrali; kasneje, ko dorasteš in ti je potrebno prepričanje ali svetovni nazor, te prav tako ne vprašajo za svet; krstijo te po nasvetih tvojih najdražjih prijateljev in po svoji lastni nezmotljivi uvidevnosti. In kakor se privadiš svojega imena, ki si ga dobil pri prvem krstu, tako se privadiš tudi svetovnega nazora, ki si ga prejel pri drugem krstu. In tako je prav, kajti le tako sem brez vsakega truda prišel »do tistega vseprešinjajočega duha, ki ga imenujemo svetovni nazor« in ki je dušnim delavcem še posebno potreben, kakor pravi Vodnik (Dom in svet, 7—8).

Ko je postrežnica zaprla okno in šla, sem se počasi skobacal iz postelje, postavil svoj okostnjak k umivalniku in ga nekoliko umil. Potem sem si zvil cigareto, se oblačil in se pogovarjal sam s sabo. Ko sem se napravil, sem stopil na cesto.

Nebo je bilo oblačno in cesta, po kateri sem šel v mesto, je bila blatna. De-

klice so se že vračale iz šole in se pripravale o francoskih glagolih, pred mano pa se je vlek ob zidu moj stari znanec Nande. Ta Nande je bil svoj čas velik bojevnik za svobodo svojega ljudstva. Bil je sicer samo krojač, toda to ga ni motilo, da ne bi čutil krivic, ki so se mu godile. Prebiral je knjige, hodil med kmeti in tolko časa vtikal prste v politiko, da ga je politika pošteno priščenila. Konfinirali so ga na Ponzoz za pet let. Vrnil se je telesno in duševno zlomljen. Za iglo ni več prijel, toda prav tako se ni več zanimal za svobodo svojega ljudstva. Ko se je nekoliko oddahnil, je šel čez mejo po plačilo za svoje zasluge — toda ne cvetja ne denarja ni prejel. Ponujali so mu sicer delo pri krojačih, toda njemu nikakor ni šlo v glavo, da si bo moral po tolikem trpljenju z delom služiti svoj vsakdanji kruh. Zapustil se je popolnoma in se preživljal z ničimer. Zdaj ga spet srečujem: oblečen je slabo, roke ima nekam čudno zvite na hrbtnu in hodi postrani kakor pes.

»Kako pa kaj, Nande?« sem ga vprašal, ko sem ga dohitel.

»Kako?« je vprašal s svojim zamolklim glasom, in zdelo se mi je čudno, da ni užaljen ob tem vprašanju, ki mene skoraj vselej vrže iz kože. »Tako. Zdaj imam nekaj v grifus, je dodal.

»Oho! Kaj pa?« sem radovedno vprašal.

»Punco imam, je rekel in pošvedral s čevljem.

»Ali ima kmetijo?«

»Kmetijo?« se je užaljeno začudil.

»Kmetijo? Ne! Učiteljica je, je ponosno dodal.

»Učiteljica?«

»Seveda. Prav toliko je stara ko jaz.«

»Koliko pa si prav za prav star?« sem vprašal, kajti Nande jih kaže najmanj petdeset.

»Osemindeset jih imam. Toda ona je šla že mlada v službo. Zdaj bo šla v pokoj in potem se vzameva. Kajpak, dve leti bom moral še počakati, ker se take stvari zavlečejo.«

»Ha, to bo pa dobro, imenitno, sem dejal. »Pa zbogom, Nande, sem se naglo poslovil in stopil čez cesto k Hildi.

»Kaj pa je novega?« sem jo vprašal.

»Nič, je odvrnila zlovilno. In da bi jo spravil v dobro voljo, sem ji povedal o Nandetovem »grifus«.

»S tistim »grifom« ne bo nič, je rekla. »Če se učiteljica ne poroči z učiteljem izgubi pokojnino.«

»Hm. Ozrl sem se za Nandetom, ki se je vlek ob zidovih hiš, zamahnil z roko in rekel:

»Si videl. Tu imaš, hudiča, varjante.«

Toda Nande je bil predalet, da bi me slišal.

»Ti si pa vsak dan bolj suh, je rekla Hilda.

»Ljubezen ne redi, sem zmižal z glavo.

»Saj, je odvrnila Hilda in se poslovila.

Bil je poldne in napotil sem se k kosilu. V gostilni sem naletel na dva narodna poslance.

»Ta dva pa nista suha, sem si rekel. »Ljubezen do domovine vsekakor človeka redi.«

Kaj drugega o narodnih poslancih ne vem, pa tudi če bi vedel, je vse zastoj, kajti poslanci so telesno in duševno imuni. Poslušal sem sicer njihove pogovore, toda ko sem videl, da gre čez cesto Podoreharjeva Tinca, sem vzel plašč in stopil iz gostilne.

»Oho, Tinca, kam pa?«

»K zdravniku, je zastokala in pokazala pod pazduho.

»Spet tvor, kaj?« sem vprašal.

»Mhm, je zagrušila.

Ta Tinca ima smolo z življenjem. Od svojega petnajstega leta dalje je polna tvorov.

»Kaj pa z očetom?« sem vprašal.

»Dobro, dobro, je rekla. »Saj ga imam prav rada, samo kadar pride v

Ljubljano je sitno. Sram me je hoditi z njim po cestah, ker se preveč naglas vde.«

»Ja saj, sem dejal in se nasmešnil. Podorehar je bil pred vojno na Dunaju, v Budimpešti in v Bukarešti, kjer je imel nad sto drvarjev. Na to svojo preteklost je bil zelo ponosen. Ko je prišel prvič v Ljubljano in se je sam napotil v mesto, mu je Tinca rekla, naj pazi, da se ne bo izgubil, toda Podorehar se je užaljeno potrkal po prsih in rekel:

»Kaj, izgubil? Saj sem vendar svetoven človek. Hodil sem po Dunaju in Bukarešti, pa bi se izgubil v tej vasi.«

Bli je pravi Slovenec: na tujem se vsi znajdejo, doma nikoli, ker se ne izplača. In Podorehar se je res izgubil in ni našel domov.

Drugi dan sta se vozila s Tinco v tramvaju. Podorehar je sedel v vozu med potniki, Tinca na platformi. Podorehar je bil seveda glasan: pripovedoval je Tinci vaše čenče, o ženitvah, o orožnikih, o svoji kravi, ki se mu nikakor noče ubrežiti. »Poja se in poja, mrha stara, ubreji se pa ne, je zaključil. In potniki so se mu smejali.

»Da, saj je res. In kaj se pa režite, jaz sem svetoven človek, je rekel in se potolkel po prsih.

Tinca je tako močno drla kri v glavo, da je na prvi postaji spravila očeta s tramvaja.

»Dobro se ozdravi, sem rekel Tinci in stopil k brivcu, kar se mi tudi ne pripeti vsak dan.

Popoldne sem bil doma. Sprehajal sem se po sobi in razmišljal ali bi nadaljeval svojo zgodbo o Vencu Poviškaju ali ne. To je hudič: Venca poznam že do zadnjega vlakenca in me prav nič več ne zanima. To je najvražje pri literaturi: snov me mika toliko časa, dokler jo ne razvozlam, potem postane dolgočasna in neprijetna.

V tem razmišljanju sta pretekli skoraj dve uri. Potem sem sedel k mizi, toda pisalni stroj sem pahnol od sebe, in sem se zakopal v zgodovino italijanskega slovstva. Bral sem o Cavalcantiu, Danteju, Petrarci in drugih nesrečnih trecentistih. Kako lepo so živeli. Če jim je bil kdo v napoto, so ga z mečem podolgem preklali na dvoje, potem pa so šli domov in so ob blede luči pisali lirčne pesmice, v katerih je ženska samo pozdravila, vsa njena ostala pozemska telesna podoba je izginila v megli hrepenenj. Kaj pa danes? Še zausnice ne smeš nikomur pripeljati. Lahko se sicer pritožiš, kakor otrok svoji materi.

V tem razmišljanju sem šel zdoma. Ploha se je bila izlila. Ceste so bile mokre, odnekod je pihljal močan veter — in v meni so se začela zbuhati fakinska nagnjenja. Priklanjal sem se tujim damam, pozdravljal sem neznane gospode, celo pred tramvajem sem globoko sklonil glavo; in vsakemu znanцу, ki sem ga srečal, sem razložil, da prihaja pomlad.

»Vidiš, zdaj že pihajo vetrovi in ne bo dolgo, ko bo pomlad tu, hah.«

Toda ta mestna pomlad prihaja vse drugače kakor je prihajala pri nas doma. Tudi pri nas so pihali vetrovi, toda pihali so vse lepše in prijetnejše. Majali so drevesa, tu pa kvečjemu zamajajo star napis kakoga čevljarja. Ko je prvič posijalo toplo sonce, smo šli k Čonhu. Ta kmetija je bila dve uri oddaljena in pot do nje je peljala skozi gozd. Mama seveda ni šla z nami, ker je bolehal, oče pa je šel vsako pomlad. Nekaj časa je nam pametno razlagal, potem pa se je tudi njega polastila razposajenost, da se je pridružil vsaki naši neumnosti. Tako smo prišli k Čonhu vsi razgreti in razigrani. Čonhova kmetija je bila v taki strmini, da si je Čonhova žena Jera vsako leto zlomila roko ali nogo. Imela je pač smolo in rahle kosti. Prvi je nas pozdravil šeki, ki se je silno čudil tolikim ljudem; lajal je na vse pretege. Izba je bila velika in med okni so bila ovenela jabolka, po katerih smo

Vižnada u Istri

segli še preden nam je Jera ocvrla jajca. Jajec kmo se spocetka branili, kakor se to spodobi, potem pa smo jih vendarle z velikim tekotom pospravili. Oče se je pogovarjal z Čonhom in Čonhovko, mi pa smo brskali po knjigah in poslušali razlage strica Ivančka. Ta Ivanček je bil zelo zabaven, venomer je zvil cigarete iz dobrega tobaka, se smehljaj in usekaval v pisano žepno ruto. Preden smo odšli, smo seveda še enkrat prebrali nekaj strani iz »Prerokeb svete Šembilije«, ki jih je stric Ivanček sam prepisal v debeli zvezek.

Ko smo se vračali, smo udrihali s palicami po brstečih mladikah, vriskali, se drli in zahtevali od očeta, naj nas pelje še k Matevžu na Vrh. Matevž z Vrha je nosil k nam v mlin in se je bil nam otrokom prikupil samo zaradi tega, ker je imel hlače prepasane s srobotom.

»Kako pa ob nedeljah, ko greste k maši?« smo ga vprašali.

»Ob nedeljah? Vržem naramnice čez rame pa grem, je naglo dejal in zamahnil z rokami.

In mi, mi pa v smeh in takoj mami povedati, da hodi Matevž z Vrha popolnoma nag k maši samo naramnice ima čez ramena.

Mama nas je najprej ozmerjala, potem pa se je še sama nasmejela od srca.

Takih pomladi zdaj ni več. Tudi mame ni več. Nobenega ni, sam se potepam po mokrih ulicah, maham z rokami, uganjam trparije in se vedem naglas kakor Podorehar... lovim pomladni veter in iščem človeka, h kateremu bi se zatekel, kakor išče izgubljen pes svojega gospodarja.

Sam bog ve, kje sem bil potem. Sedel sem v kinu in poslušal grom, ki je hrumei okrog Beethovna, medtem ko je on pisal v starem mlinu na veter. Trparija. Potem sem jedel pomaranče, govoril in se smejal. In ves ta čas so pihali vetrovi in noč je tekla mirno — in ko sem legel je bila ura tri.

Ležal sem v postelji in razmišljal. Najprej sem razmišljal o pomladi in o vsem tistem, kar je s tem letnim časom v zvezi — toda to je moja skrivnost in vse to je lirika. Slovenci smo, kajpak, liriki. Udano prenašamo krivice in trpljenje. Upostavljamo in suženstvo, kajti pisano je, da mora lirik trpeti. Borili smo se s Turki — zaradi lirike; borili smo se med svetovno vojno — zaradi lirike; borili smo se na vseh frontah, samo na slovenski ne — vse zaradi lirike; hlapeci smo — zaradi lirike; naša dekleta umirajo po zagrebških, beograjskih, milanskih in rimskih bolnišnicah za docela neliričnimi boleznimi — tudi zaradi lirike. Krasno, kar se lirike tiče smo prskrbljeni. Mislim, da imamo že toliko trpljenja in žalosti na dobrem, da lahko živimo pet sto let srečno življenje, pa lirikov nam še ne bo zmanjkalo.

Vse te misli me niso prav nič razburile. Kaj bi se jezil. Napisal sem tako, pa čeprav se bodo naši ljudje, ki porčejo, da sem nečloveški, ker se lahko smejem v bolečinah.

In potem — potem sem zaspal.

JANKO SAMEC:

IN MEMORIAM...

(OB SMRTI STARE TRŽACANKE)
† 1. MAJA 1932.

Bilá ženica je od stare garde, iz časov taborov in Nabergoja, ko rodoljubni Trst za prava svoja je lomil s tujcem svoje prve darde*)

In videla je, ko ob dnevih boja v kraljevstvu smo melone, alabarde**) na svojih prsih nosili kokarde slovenskih zmag sred ljudskih

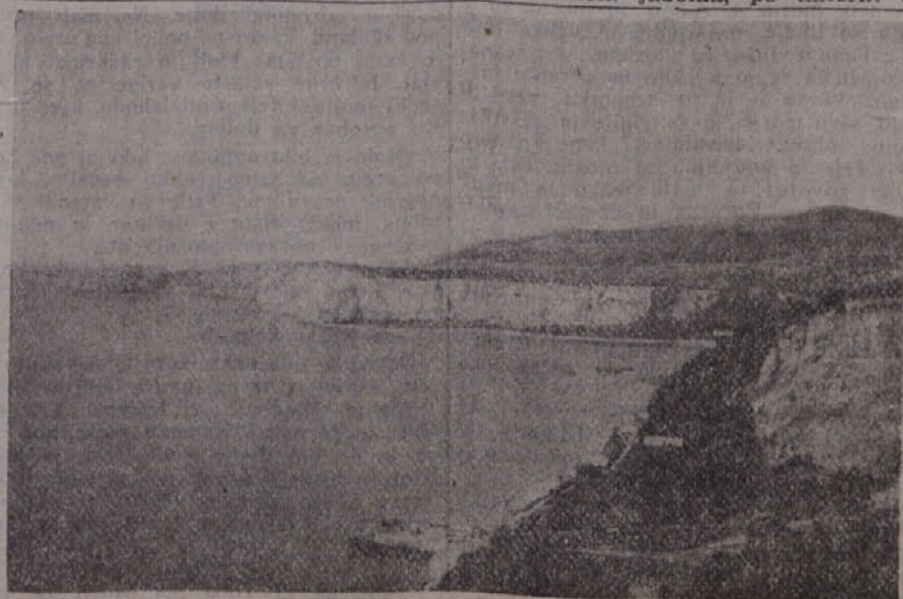
množic roja.

Potem se zrušil zlati sen prostosti nam v dni je polne tmě in bolečin, a Njo zajel dih pozne je starosti —

Nas kot brezdomce preko vseh daljin je vrglo v svet, kjer sredi ur bridkosti od Nje nam je ostal samo spomin!

*) darda — silica.

**) melona in helebarda sta simbola v tržaškem mestnem grbu.

Kraška obala, sesljanski zaton, na levi devinski grad

DRAGO GERVAIS:

NASADIŠE LI NAS, NASADIŠE...

ŠAŠAVA GROFICA, OFICIRSKA KĆERKA I TVORNIČAR SLADOLEDA

Eh, gospodo, valjda ste kada čuli za onu slavnu pobjedu, Vittorio Veneto se zove, što je izvojevala Talijani u svjetskome ratu, nekoliko dana iza toga što je prestao. I, eto, oslobodiše nas, u Istri, i, možete mi vjerovati, jako se mi oduševili, prosto pobjesnili od radosti, pa ostavili sve i pobjegli ovamo, do vas. A oni tamo učinili rusvaj. Na svim poljima, može se reći. Eh, što ćete, kultura je ipak kultura, vrag odnio i nju.

Ali eto, mnogo je o tome pisano, mnogo se tinte potrošilo, i neću ja o tome. Nego, evo, ispričat ću vam kako su oni haračili na onomu, recimo, da se tako izrazim, ljubavnom polju.

E, finih tu priča ima, do sutra bih mogao pripovijedati, ali bit će sasvim dosta i tri. Dvije ćemo onako, kratko, a treću malo duže.

Idemo dakle.

Živila tamo u nas neka grofica, pa znate, možete misliti degeneracija i stoljetna hereditarnost, a godinica osamdeset i tri. Da, i nekoliko milijuna. Ostatak od onih desetina i tlaka, vitezkih pobjeda i sličnih stvari, uopće, stari milijončići, po feudalizmu mirišu. A eto, došao tamo neki major, Sicilianac, godina četrdeset do četrdeset i pet, čovjek lijep, ugladjen, bradat, kratko, figura. A jezičac kolosalan. Divno pripovijeda, masa se riječi nagruvala u njega, pa izlazi kao lava. Vidi se odmah, živi čovjek kraj vulkana Etna, kako li se zove. I, napipao on nekako ovu našu groficu i njene milijone, pa se začas stvorio kraj nje. Te pričaj danas, te pričaj sutra, bogami, nevjerovatna stvar, ali čovjek je tako divno lagao, da je nakon mjesec dana uvjerio groficu da bez nje ne može živjeti. No, da je ljubio, što kažu. A, znate, grofica, osamdeset i tri godine, šašava i bez toga, očita demen-tia senilis, potpuno ošašavila, potp-sala mu par čekova, milijončići kažu, i pristala da se uda za njega. Ha, što ka-že? Lijepa udavača, ne? I, bogami, ženili se. A crkva je u nas na brijevu, po stubama se ide do nje, i, sad, vjerovali vi ili ne, odnijeli mladu na rukama u crkvu. Sutradan (što su radili noću, stvar je potpuno tamna), ostala mlada, naravna stvar, sama. Otputovao major bez traga i glasa. A i onaj feudalni milijončić s njime. Jasna stvar...

Živila onda opet u nas neka penzi-onerka sa kćerkom. Udovica nekog austrijskog oficira koji je poginuo u ratu. Sad, penzionerka, kako tako, žena stara u godinama, nema što očekivati. Ali kći, eh, divota. Da se obilježila sa svih deset, i, eto, opet se našao neki oficir, poručnik, kapetan, ne znam pravo, a čovjek lijep, ugladjen, golobrad, zavratio kćerki glavom. A mati, stara i iskusna žena, i sama supruga oficira, upućena dakle u stvar, drži za uzde, pa majčin-ski opominje: »Sve je to lijepo i dobro, ali pazi, da ti se ne poklizne, jer ovaj, ako uskočiš u zabranjeno vođe, gotovo je s tobom. Nego, ovaj, neka on tebe oženi. Prosto mu onda, da jede jabuku koliko hoće. »Bila to žena otmjena i, uopće, znala se lijepo izražavati. I tako se oni natežu amo i tamo. Oficir tjera na svoju, a mati opet na svoju, a kći, možete mi vjerovati, nestrpljiva kao mali vrag, pa plače i urla. Eh, dosadilo konačno oficiru, nije čovjek već mogao da izdrži, pa zaprosio kćer, a majku šalje u Beč, da kupi pokućvo. Bila, zna-te, onda u Beču ona inflacija, pa sve jeftinije. Badava gotovo. I novaca joj dao. Veli: »Evo, znam, da ih u vas nema mnogo, a hoću, da mi žena ima li-ljep stan. »Izgleda, zapravo, da se on htio na neko vrijeme riješiti matere, jer misli, lakše će obaviti posilje bez nje, a onda nek pjeva. No, mati oprezna, pa prije odlaska veli kćeri: »Idem ja, idem, ali moje su oči ovdje. I, onaj, možda da se ljubis, da prošećeš, da uzdišeš, ali na glavnu točku mi pazi. Jer ako i glavna točka ode, sve je propalo. »Kažem vam, fino se znala izražavati. I ode. A kći, dobro odgojena, očuvala uza sve neprijateljske navale, glavnu točku, i doće-kala majku zdrava i vesela. A mati mu-čaljiva. Veli: »Zovi oficira. »Dodje on, a sve se topi od sreće. »No, veli, »draga mamice, jeste li kupili pokućvo? »Pa, ovaj, nisam ga kupila, slikati sam ga dala, ali sam novac potrošila. »Eh, kako to može da bude!«, čudi se oficir.

»Pa, ovako, veli draga mamica i pokaže sliku. A na slici ljudi moji, ofi-cirova žena, njegovo troje djece i draga mamica slikana zajedno s njima.

»Evo, veli nesudjena punica, »nisam bila u Beču, no u Italiji. A žena vam se, veli, »najljepše zahvaljuje na novcu. Mislija je sirotica, da ste je sasvim za-boravili. Htjela je već da se ubije. Ja sam je, veli, umirila. Kažem joj. »Jed-nako on ludeže za vama kao i prije. »A što da pričam dalje. Kći u nesvi-jest, a oficir kroz vrata i gotova stvar.

A sad da čujete ovu:

Bio u nas trgovac, čovjek bogat i ugledan, to jest, kao i uvijek, najprije

stekao bogatstvo, a onda ugled, jer to obitelji. Uzalud pleše kćerka, uzalud do-lazi fabrikante i priča o svojoj fabrici, ništa on neće da čuje.

»Napolje, veli, »ne trebam ja ni tebe, ni njega, ni njegove fabrike. Moje si ugledno ime upropastila, moju si sta-rost osramotila, prstom će ljudi poka-zivati na mene. Evo, reći će, taj ima takvu i takvu kćer. »I, eto, čovjek bez srca, pa ih izjurio.

A oni, kud će, kud neće, sirotuju ka-ko znaju, muče se i probijaju, sve dok on ne odsuži rok.

»Eh, veli ona zadovoljno, »hvala Bogu, da je i to prošlo. Sad ćemo u Mi-lano, u našu fabricu. Palača me čeka tamo, i automobili, i vila u Veneciji, pa pa kad dodjem pred oca bogata i nakin-đurena, smjesti će se smekšati njegovo tvrdo trgovačko srce. »Sirotica. Nije bila osobito bistra.

I otputovase.

A u Milano dodjose noću. Promrzli, mokri i neispavani. A njoj još i dijete na rukama.

Ona, možete misliti, sretna. Evo, ispu-nio joj se, tako rekuć, djevojački san. Pa sve čavrlja, čavrlja. I o fabrici, i o automobilima, i o palači, i o vili. A muž se nekako uozbiljio, teško odgovara, prosto, zapela mu riječ u grlu.

I čudo, nema automobila da ih od-veze. Sjedoše u tramvaj.

Voze se dakle oni i voze, a ulice sve sjajne i velike. I palače se redaju jedna za drugom, i automobili jure, i sve je lijepo i krasno, ali oni nikako ne silaze.

»Carissimo, veli ona razdragano, »je li još daleko do tvoje fabrike? »Daleko, veli on i opet ušuti.

I opet se oni voze i voze, i opet se redaju velike zgrade, ali sad manje sjaj-ne, i po koji automobil se vidi, a ona neprestano zapitkuje:

»Daleko, veli on i opet ušuti.

I opet se oni voze i voze, i opet se redaju velike zgrade, ali sad manje sjaj-ne, i po koji automobil se vidi, a ona neprestano zapitkuje:

»Daleko, veli on i opet ušuti.

I opet se oni voze i voze, i opet se redaju velike zgrade, ali sad manje sjaj-ne, i po koji automobil se vidi, a ona neprestano zapitkuje:

»Daleko, veli on i opet ušuti.

I opet se oni voze i voze, i opet se redaju velike zgrade, ali sad manje sjaj-ne, i po koji automobil se vidi, a ona neprestano zapitkuje:

»Daleko, veli on i opet ušuti.

I opet se oni voze i voze, i opet se redaju velike zgrade, ali sad manje sjaj-ne, i po koji automobil se vidi, a ona neprestano zapitkuje:

»Daleko, veli on i opet ušuti.

I opet se oni voze i voze, i opet se redaju velike zgrade, ali sad manje sjaj-ne, i po koji automobil se vidi, a ona neprestano zapitkuje:

»Daleko, veli on i opet ušuti.

I opet se oni voze i voze, i opet se redaju velike zgrade, ali sad manje sjaj-ne, i po koji automobil se vidi, a ona neprestano zapitkuje:

»Daleko, veli on i opet ušuti.

I opet se oni voze i voze, i opet se redaju velike zgrade, ali sad manje sjaj-ne, i po koji automobil se vidi, a ona neprestano zapitkuje:

»Daleko, veli on i opet ušuti.

I opet se oni voze i voze, i opet se redaju velike zgrade, ali sad manje sjaj-ne, i po koji automobil se vidi, a ona neprestano zapitkuje:

»Daleko, veli on i opet ušuti.

I opet se oni voze i voze, i opet se redaju velike zgrade, ali sad manje sjaj-ne, i po koji automobil se vidi, a ona neprestano zapitkuje:

»Daleko, veli on i opet ušuti.

I opet se oni voze i voze, i opet se redaju velike zgrade, ali sad manje sjaj-ne, i po koji automobil se vidi, a ona neprestano zapitkuje:

»Daleko, veli on i opet ušuti.

I opet se oni voze i voze, i opet se redaju velike zgrade, ali sad manje sjaj-ne, i po koji automobil se vidi, a ona neprestano zapitkuje:

»Daleko, veli on i opet ušuti.

I opet se oni voze i voze, i opet se redaju velike zgrade, ali sad manje sjaj-ne, i po koji automobil se vidi, a ona neprestano zapitkuje:

»Daleko, veli on i opet ušuti.

I opet se oni voze i voze, i opet se redaju velike zgrade, ali sad manje sjaj-ne, i po koji automobil se vidi, a ona neprestano zapitkuje:

»Daleko, veli on i opet ušuti.

I opet se oni voze i voze, i opet se redaju velike zgrade, ali sad manje sjaj-ne, i po koji automobil se vidi, a ona neprestano zapitkuje:

»Daleko, veli on i opet ušuti.

I opet se oni voze i voze, i opet se redaju velike zgrade, ali sad manje sjaj-ne, i po koji automobil se vidi, a ona neprestano zapitkuje:

»Daleko, veli on i opet ušuti.

»Je li, caro mio, zar je tvoja fabrika tako daleko?«

»E, velik je to grad, daleko je ona, odgovara on mrzovoljasto.

I opet se oni voze i voze, kosti je za-bolile, i dijete plače, i zima je, ali još nikako ne silaze.

»Ohe, veli ona nestrpljivo, daleko je ta tvoja fabrika, a dijete mi se, evo osramotilo.«

»Znaš, veli on, a riječi mu teško iz-laze, »fabrike su u predgrađu. Treba još da se vozimo.«

I, eto, što da duljim, vozili se do zad-nje stanice.

Sidju dakle oni sa tramvaja, a ono periferija, tamna i pusta. Tek po koji sumnjivi tip. Ogledava se sirota i ovamo i onamo, dimnjak neki očekuje do neba no dimnjaka nema.

»Ohe, veli, »srećo moja, a glas joj podrhtava od umora, »nikakve fabrike ne vidim.«

»Ne, veli on, »nema je još. Moramo još hodati malo.«

I hodaju, ljudi moji, i hodaju, ras-plakalo se dijete, rasplakala se žena, i kiša pada, i zima je, i konačno, nakon duga hoda dodjose pred neku malu pot-leušicu.

Udarilo muž po prozoru, zapalili u kući svijetlo i otvorili vrata. A kad ga ugledali udarili u dreku, pa ga grle i ljube i za junačko pitaju zdravlje.

»Evo, veli on njoj, »to su moji ro-ditelji i braća, ovo je naša kuća.«

A njima veli:

»Evo, doveo sam vam ženu i dijete.«

I udjose. A ono u kući ni poda, spa-vaju u jednoj prostoriji, a braće i sesta-ra čudo jedno. Sve neodjeveno, no. na-go. Zanimemila žena, misli da sanja, koljena joj klecaju, ne može ni da pla-če, a usta i sama pitaju:

»A gdje je fabrika?«

»Evo je, veli on sramežljivo i poka-zuje u kut.

A ono, gospodo moja, u kutu vozić za sladoled.

»Gelati«, — piše gore.

I što je mogla, sirotica? Za dva se dana vratila kući...

Jest, gospodo. Dobro nas nasadiše. I na svim poljima. Propisno. Po latinski.

JOŽE KRAPŠ:

ŠTUCINKINO VSTAJENJE

Sem od Porezna je pihao mirzel veter. Bilo je nekaj lune in tako je bila noć napol svetla, vas je spala in so bila okna temna, le ena hiša je še imela luč. Za mizo sta sedeli, mati Stucinka in hči Tona. Na steni je tiktakala ura, zdaj pa zdaj je zdrknila utež, da je hreščete udarilo v tihoto izbe. Molk je pretrgala Stucinka, ki ji je bilo lice upadlo, v očehi nekaj podobnega kakor skrb in prečiste noči.

»Veter je zunaj, nič pomladanskega ni«, je dejala starka.

»In skoro bo velika noč.«

»Se teden in bo.«

»Ali bova sami, mati? Ali ne bo več k nama Jožeta in Janeza?«

»Sami ne bova, nekaj mi pravi tako. Koliko let je, ko je šel Jože? Tri. Še eno ima, revež. Morda pa se vrne, morda prav za veliko noč po pirhe pride in pri nama ostane, tako mi nekaj pravi da pride.«

»Teško bo, mati: da bi mu odpustili, ne verujem Predobro jih poznam.«

»Morda pa mu, saj je tako dober. In je pisal, da upa, da ne bo treba čakati konca.«

Veter je butal v okna, tulil med drev-jem in šel dalje v dolino.

»Poidiva spat!«

Ugasnila je luč.

Starka ni zaspala. Imela je odrpte oči in je strmela v medlo svetlobo, ki je prihajala skozi nizka okna z železnimi križi. Veter ni pojenjal. Plamni je z gore, se zag-nal v hiše in šel dalje, pred očmi starke pa so se razgrinjali dogodki preteklih let.

Sredi izbe oder in, na njem mož. Sveče plapolajo, ljudje kropijo.

Sami ostanjeto: Jože, Janez, Tona in mati. Tako dvoje let. Nato Jože, študent odide. Kam? Ona ne ve, sluti pa, da daleč, kjer je morje. Še nikdar ni videla morja, do Svete Gore je šla, enkrat samo in ne dalje. Ali morje je daleč, to ve, to čuti. In v tem morju je zemlja in mesto, in v mestu so ljudje, tuji ljudje in velike hiše in... Tam je Jože, za morjem.

Zagledala se je v okno in v rahlo me-sečino, ki se ji je v trenutku zazdelo morje, sivo morje, ki se giblje in za njim Jožetov obraz: kostanjevi lasje padajo preko čela in pod njim so otožne oči. In te oči govorijo: O, mati, težko je meni, toži se mi po Poreznu in domači zemlji, kjer vrbe prav sedaj imajo mačice.

Starka je zavzdihnila in se obrnila. Za-škrpila je postelj.

»Ali še ne spite, mati?« je vprašala Tona.

»Tudi ti ne spiš? Ne morem! Premi-sljujem! Velika noč bo in na Jožeta mi-slim.«

»Pustite mati, in zaspite!«

»Ne morem, saj bi rada!« Utihnila je. Čez čas: »Morda pa le pride, morda tudi Janez.«

»Janez pride preje, Jože, pa ne more.«

Veter je pel svojo pesem, vas je spala, ni pa zaspala materina skrb. Jutro jo je šele zavilo v spanec, ki je pa bil rahel.

Veliki petek. Nebo se je zjasnilo, vetra ni bilo več. Porezen je bil čist in umit, vas pod njim pa je ždela tiha in mirna, kakor se spodobi dnevu, ko je na križu umiral Kristus, za nas grešnike. Stucinka se je bila vrnila iz cerkve od božjega groba, kjer je molila za vse, za Jožeta, in Janeza. Tona je prišla pozneje, stopila je bila v štacuno, da nakupi, kakaj prazniki brez spomina, niso prazniki.

Stucinka je odprla omaro; na zgornji polici v peharju so bila jajca. Brez misli je segla po njih in jih položila na mizo. Ob pogledu nanje ji je vstala pred očmi podoba velike noči, kakršna je bila tedaj, ko je še živel raniki, ko se je Jože vračal iz Tolmina, ko je Janez prihajal iz Gorice od železnice, da pod Poreznom preživi praznike. Tedaj, da tedaj so bili na polici pirhi, rdeči in modri, tedaj je vzela pirhe in pleče in potico in jo nesla k sveti Neži. Ko pa se je vrnila, so delili. Za mizo so sedeli in uživali velikonočni blagoslov. Pri-jeto praznično veselje je vladalo v izbi.

Strmela je v pehar, ko se je vrnila To-na. Videla je mater in pehar na mizi in razumela je.

»Jih bova pobarvali, mati?«

»Trebalo bi bilo, ali za koga? Za te, za me? Ni mi do njih. Velika noč bo žalostna, ko ni fantov.«

»Morda pa prideta«, je rekla Tona. Be-sede pa so bile le na koncu jezika, srce ni vedelo zanje. Materi pa so zagorele oči.

»Morda«, je bila iskra, ki se je razžarela in je postala ogenj, ogenj upanja.

Tona je odprla skrinjo in poiskala pa-pirnate vrečice z barvo za pirhe...

Globoko v skalni strugi je šumela Soča, na bregu pa je vozil vlak. Ropot koles je odmeval od skalovja na nasprotni strani. Vlak se je zda: pa zdaj zaril v hrib, da je za njim ostal le še dim, pa zopet pridrvel na dan in odropotal dalje. Na mali ravnic pod skalami, kakor na polici nad vrel vodo, je stala postaja. Vlak je zaškrpjal in ob-stal. Iz črne sajaste verige so se vsuli redki ljudje, hiteli proti izhodu, kjer je čakal avtobus za dolino.

Malu je bilo potnikov, kdo bi pač hodil, po svetu na samo veliko nedeljo, ko je praznik praznikov. Trije so vstopili v av-tobus mlada žena z dečkom in mladenič koščenege obraza, otožnih oči.

»Kam?«, je vprašal sprevednik, ko so vozili pod železniškim viaduktom navzgor po cesti.

»Jaz? Do Želina!«

Dolina je bila ozka, avto je pel svojo pe-sem, ustavi se tu pa tam, a ljudi ni bilo...

Želin! Mladenč je izstopil. Križpotje. Ozrl se je nazaj. Kamenit most, pod njim se je družilo dvoje vod, reka in potok. Fant je pospešil korak po cesti ob potoku. Sorce se je dvigalo visoko, v gozdu so pele ptice v slavo in čast Kristusa, ki je vstal.

Stucinka in Tona sta sedeli za mizo.

Na njej je, poleg mesa, kruha in potice, stal tudi ierbašček s pirhi. Skozi okna so lili v sobo žarki sonca, v vejah dravja, ki je že brstelo, so peli ptički. Tedaj je mimo okna stopila postava. Lahki koraki v veži, nato so se vrata odprla in vstopil je Jože.

Žarki sonca so zatrepotali na njegovih kostanjevih laseh, otožne oči so se raz-širile, na ustih je vstal smehljaj:

»Mati, Tona!«

Stucinka se je pogledala izza mize. Tona je planila k bratu. Solze so kanile na Jo-žetovo roko.

»Prišel sem, mati, odpustili so mi ostalo.«

Mati ni odprla ust, s trudno roko je po-kazala na mizo, na jervas...

Pri sveti Neži je zazvonilo. Teško in počasi se je zazibal veliki zvon, njegov glas je segel v dolino, šel preko travnikov, ki so zeleneli in njiv, ki so se pripravljale na setev.

Večer. Jože je govoril. O morju, o življenju, o svoji sreči. Tedaj je okno nalahko zažvenketalo. Vsi trije so se ozrli vanj.

»Kdo je?«

»Jaz!«

»Mati, Janez!« Tona je vzela luč in hi-tela v vežo. Odpahnila je duri, na pragu je stal Janez.

»Prišel sem, skrivaj, za Poreznom, po-pirhe... Da vas vidim...«

Stucinka je doživela vstajenje.

Cerkev v Razdrtem

JOSIP NANOŠKI:

SPOMIN NA IZGUBLJENI DOM

PREPRAVLJENI SEŠTA VEK KMEČKEGA FANTA

Trnce je košček kraške zemlje vdolbene v sotesko, nje gospodarji so revni kraški kmetje. Tujca ali pa izletnika ne vidiš v tej dolini. On jo vedno obkroži po obronkih, ki se imenujejo Svete Helene hrib, Fajtov hrib ter zaokroženi Mali Gaberk. Fajtov hrib je znan že iz časa Napoleona. Na njem so bile zgrajene utrdbe, ki naj bi nudile odpor Napoleonovi vojski, ki je prišla iz Vipavske doline pod Nanos, preko Postojne proti Ljubljani. V teh utrdbah se je boril domačin Fajt po imenu, ki ga imajo okoličani še danes dobro v spominu. Toda boj v teh utrdbah ni mogel biti strašen, kot pripovedujejo ljudje. V par urah se je že vse končalo, strah pa je poplaval po par dneh.

Popolnoma drugačen boj pa se bije, že od davnih časov sem, v Trncah. Tu se bori kmet z naravo in njenimi nadlogami. Pridno obdeluje zemljo ter jo hoče s tem prisiliti, da mu da za dostnega pridelka za najskromnejše vsakdanje življenje. Tesno sta spojena in dajeta v tem boju, v tem večnem najčistejšem boju za življenje, eden drugemu vse.

Po parminutni kolovozni poti iz glavne ceste, si v Trncah. Nahajaš se med ograjenimi senoteži — ogradami. Povzpneš se v reber, ki služi za pašnike in če greš še dalje, prideš na hrbet te pokrajine, ki je poraščen v precej močan gozd. Mrk in žalosten je danes gospodar v tem gozdu. Izsekavati ga mora tako, da kaže že plešo, kot strgan, že davno kupljeni gospodarjev reklet. Oba bojujeta zadnji boj, gospodar in gozd, proti premočnemu, dolgemu od Postojne do Adis Abebe, davčnemu vijaku. Dve tretjini tamkajšnjih kmetov je že v rokah tega vijaka. Kdo bo rešil to poslednjo tretjino?

Moj oče je bil gospodar travnika in pašnika na Trncah. Že kot petletni otrok sem mu pomagal poganjat živino nata pašnik. Toda tu ni bilo brezskrbnega življenja, kot ga imajo pastirji na velikih planinah. Stalnega nadzorstva in urnih nog je bilo treba, da se je varovalo škode na sosedovih travnikih in malih preoranih njivah. Pašniki v Trncah pa so zaraščeni z resjem, trnjem in roboto, brezovim grmovjem in le tu pa tam je kak košat hrast. Saj je ime Trnce prišlo brez dvoma od tega, ker je bilo tu nekoč samo trnje.

Stari oče, ki jih je imel takrat sedem križev, mi je kazal obmejne kamne, ki so delili zemljo v tesne parcele. Ko se je čez leto umaknil, sem se čutil, kljub strahu, majhnega gospodarja v Trncah. Sprva sem se bal celo kraguljev, ki so letali in v grmovju trgali kokoši in pazno sem bdel nad živino, da ne bi zašla preko mejnikov. Ves strgan in popraskan od trnja sem jo v polletni vročini komaj zadrževal, da ni zbežljala po sosedovih travnikih. Življenje je teklo z dneva v dan: zjutraj ob petih v Trnce, pred deveto domov, ob devetih v šoli, od ene do treh zopet v šoli, in po četrty uri zopet nazaj v Trnce, do noči. Toda ob vsem tem, ob rženem kruhu in svežem zraku sem zrasel in prišel spoznavati vse, kar se dogaja okoli mene. Primerjal sem vse z svojimi Trncami, ki so mi bile vedno najbližje. Mislim sem, da ves svet tako spoštuje meje, kakor smo mi spoštovali meje v Trncah. A spoznal sem, da je svet podoben moji živini, ki je ob pripeku sonca zbežljala in zdirjala vseprek iz Trnc. Gledal sem Nemce, Čehe, Poljake, Madžare, Romune in še druge, kako so dirjali mimo in hrumeli za bližnjimi hribi, kako se je vse od Fajtovega hriba, pa do preko Gorice, podiralo. Niso poznali razlike med mojimi in svojimi. Nam so vzeli takrat triletnega šelja. Lep je bil, najmočnejši v našem hlevu, najmočnejši od vseh, kar so jih zaplenili. Prosil smo zanj, saj je šel že sedmi rep in našega hleva. Bil je med zadnjimi ocvirki bivše avstrijske vojske. Ljudje so se poskrili in pustili delo.

Ko je to minilo, smo se spet zarili v Trnce. Izsekavali smo trnje ki je zopet prerastlo, z njim ogradi travnike, kurili kresove in pozimi ognjišča. Po petih letih, so dajale Trnce zopet novo, sveže lice. Oče me je pričel uvajati za gospodarja. Vzljubil sem, po vsem, kar sem med tem videl in odkar sem pričel spoznavati, košček zemlje, s katero me je pričelo vezati še tesnejše življenje. Kos, šoja, škinkovec, sinica in slavček, ki se je vgnezdil v gostem, velikem trnjevem grmu, so mi postali najbližji. Kako me je zabolelo nekoč, ko sem zopet spoznal ljudi, ki ne spoštujejo tega, kar jaz in kl nimajo v sebi srca. S koso na rami sem se vračal s Trnc. Ko sem prišel s kolovoza na cesto, sem zagledal pred sabo podoficirja črnosrajčnika. Stal je in na vrvič je imel privezanega za nogo majhnega škinkovca, ki je frčal krog njega in se zaletaval s poslednjimi močmi čez cestni jarek proti Trncam. S tem se je on zabaval, a meni je vzkipele proti njemu in tem ljudem sovraštvo. Stisnil sem koso in se komaj zadržal v jezli.

Rim! Štiridesetdanski post, predprave velikega tedna. Veliki teden, proces, pripravljeni križ, mučenje Kristusa, v petek dopolnjeno — smrt, v nedeljo vstajanje in veselje v novo življenje...

Po dvatisoč letih je bil ta križ od rimskih pismarjev in farizejev v obliki snopa s sekiro, zopet postavljen. In sedaj čakamo, ne vem ali na veliki petek, ali na nedeljo. Čakamo.

V svetem letu sem kot gardist stal na vratih Kvirinala. Nisem bil sam, še mnogo mojih rojakov je služilo z menoj. Spomine na to življenje in življenje tega črnega gnezda, a večno svetega mesta Rima, ki nosi skozi vso zgodovino nad sabo znak sekire in butare, nosim živo pred seboj.

Takrat so zabijali zadnji žebelj v krsto italijanskega parlamenta. Čital sem, kako so pograbil na poti v parlament s polno podpaduho spisov hitatega Matteotija in mu z bodali zadali smrt. Bili smo takrat na vojaških vajah baš v kraju, kamor so zavlekli truplo umorjenega poslanca. Kaj kmalu smo bili odpoklicani z vojaških vaj, se peljali ob jarku, v katerega so zagrebeli Matteotija, ter med sabo šušljali o dogodkih. Kdo bi si tedaj mislil, da bo ta podivljani duh še v večji meri pobijal sinove kraške zemlje. Dobro oboroženi smo tedaj čakali v kasarnah za vsak slučaj in, da opravijo po ulicah in drugod drugi lažje delo.

Prišel je dan sv. Barbare. Ob 11 uri zjutraj smo imeli mnogo boljše kosilo in vse popoldne prosto do 11 zvečer. Boljše kosilo pri pogrnjenih mizah in majhna merica vina, nas je kmalu spravila v dobro voljo. Kot godbenik sem stal v bližini oficirjev in prisluhnul njihovemu razgovoru. Končno so nas počastili še s posebnim govorom, v katerem so pohvalili zlasti nas »tristince«, ki, da smo sveži kot kri in mleko, odporni in pripravljeni za najtežje vojaško življenje. In res mi Kraševci, Brkini, Tolminci in drugi smo se dokaj razlikovali od južnjakov, ki so bili že pri 21 letu v 25 odstotkih »bombonično« (izraz za venerično) bolani.

Po kosilu smo se podali, neki Postojnčan, Brkin, Gorican, Tolminec in jaz po mestu. Udarili smo jo proti eni največjih rimskih ulic »Via Nazionale«. Ko zaideš v to ulico se počutiš kot bi te požrl val šminkanih in po parfumu smrdeljih ljudi. Zavili smo v stran in se odpočili na razvalinah nekdanje Neroneve palače. Pričeli smo razgovor o zgodovini, o knjigi Quo vadis, o vidni priči o koloseju, kjer se je napajal s človeško krvjo rimski meščan in diktator, ki je dal sebi v zabavo posmrditi tudi svoje rimsko gnezdo. Kot pričo tedanjega divjaštva, ki sliči današnjemu, smo opazili v razvalinah znak butare s sekiro.

Obrnemo se proti cerkvi sv. Petra. Obstanemo ob reki Tiberi. Tu, naj bi se pričelo prvo življenje Rima, kot ga opisuje pravilna zgodovina. Smo v bližini cerkve sv. Petra. Človek osupne, ko prvič zagleda ta zunanji znak dvestotih milijonov vernikov. Stopili smo v njo res kot ovčice, revne in pohlevne. Sfanatizirani smo jo zapustili in si kupili v bližini spominski album vreden štiri lire. Za nami pristopi tudi naš vernik, ki ni bil vojak, a bil je romar iz inozemstva in plača po kratkem razgovoru za ravno tak album 20 lir. Čim bliže Vatikana je verižnik, tem manj poštenosti čuti, smo si mislili. Dobre volje smo se vračali proti domu. Ob ogromnem zidu, ki je nekda tvoril tajni vhod med Vatikanom in Angelskim gradom. Ta grad je danes zgubil moč življenja, a še vedno je ponosen. Ni več v njem cesarjev, Don Juanov in orgijskega življenja. Mir v dvoranah in po cesarjevih spalnicah stoje mrtvi spomeniki preteklosti.

Mračni se že, ko se vračamo po Angelskem mostu, s katerega so nekoč metali prevroče Don Juane v hladno Tiberio. Na koncu mostu naletimo na skupino južnih tovarilšev namenjenih v zelo živahno ulico. V dobri volji se pozdravimo. Kaj pa je v tej ulici? Šele tedaj sem izvedel, da pomeni vojaški praznik tudi praznik za rimske prostitutke. Kakšna harmonija z nekdanjimi časi. Spotoma se ustavimo še pri koncertu na trgu Colona, ki se vrši dvakrat tedensko. Že utrujeni, vsled vročega dne, smo dosegli spet ulico »Via Nazionale«. V miru, počasnih korakov stopamo po njej. Življenje dneva je že utihnilo. Iz zaspale zamišljenosti nas zbudi močno razsvetljenje, nekako ob sredini ulice stoječe gledališče — in paradiso — v nebesih. Nikjer nobenega programa, le vstopnina je označena s šeststo lirami. Postojimo in prisluhnemo. Nobenega človeka ni, ki bi prihajal. Pridrčal pa je moderen luksuzni avto, iz njega je izstopilo par rimskih mogotcev in izginilo v notranjost »nebes«. Sprejel jih je vratar, oblečen, kot bi bil res prvi za sv. Petrom. Mi smo se pa kaj kmalu zavedli, da smrdimo po kasarni in spadamo v gnezdo polno tridih vojaških slamlanic...

Ko sem nekega večera zapuščal Rim, se mi je zdelo, da je to najbolj vesel dan v mojem življenju. Ni me zanimal umetno sestavljen snop, ki je blesteč žarel nad vso rimsko postajo, niso me več zanimali stari zidovi ter mrtvi in živi znaki nasilja. Moje misli so bile že med kmečkimi kraškimi domovi. Vsa dolga pot mi je minila, da se nisem niti zavedel in globoko sem zajel zopet vse, kar mi je bilo najbližje.

Toda moje veselje ni trajalo dolgo. Nekoč so mi vzeli iz žepa fove. Sosedje so že poskusili medtem ječo. In kakor je bila vesela moja pot, ko sem se vračal iz Rima, je bila pot, ki sem jo moral tedaj ubrati, najtežja. Deževno viharina je bila tista noč, ko sem prešel ves moker in zmučen mejo iz oblasti snopa s sekiro. Od tedaj sledim trdemu boju kmata, ki je še ostal, sledil sem obupnemu boju mojega očeta, ki je prezgodaj vsled tega moral leči v grob. Vidim življenje kraškega kmata, ki je vsak dan bolj podoben sestradanemu rimskemu sužnjui. Ubija se mu duša in najdražje, kar ima, to je ljubezen do njegove zemlje. Ceno te ljubezni pozna le on, ki jo doživi, čeprav je ta ljubezen prvi predpogoj življenju vsega naroda.

POSLEDNJI SPEV

V spomin nepozabnega primorskega rojaka in prijatelja, pevca božjega LOJZETA BRATUŽA, ki je postal žrtev gnusnega zločina, ki je pel slovenske pesmi v božični noči 1936 in je radi zastrupljenja umrl 16. II. 1937.

Božič... Svetišče božje v siju sveč stoterih, nad jasicami, hlevčkom plove mir z višave, pošiljajo Bogu vsa verna srca prošnje, med njimi vzdih, Detetu drobne pozdrave...

In skozi veličastni vzduh brni mi sveto petje, iz orgel blagoslavni lijejo glasovi prelepe himne, Bogu v čast, uteha srcu, ki ga v življenju trpki žulijo okovi.

Prenežno, rahlo, kakor žar pomladni cvetke iz spanja zimskega gorko budi k življenju, tako so ti glasovi vstajali, šli v duše, bodrili, tolžili v neizmernem kopnenju...

A moč veliko to, odkod dobil je pevec, odkod žari, drhti tako prelepa slava? Glej, z Bogom večnim se zaupno pogovarja njegova duša, čista vsa in v veri prava...

In z njim vsa množica sladko-ljubeče peva, iz duše in srca vre spet ta srčno-mili pred Njega, ki mu znana je človeštva reva, proseč Ga pomoči, tolažbe v skrajni sili.

A zlobni spaki se upira sveto petje, v notranjost peče neoskrunjeno veselje, od mrznje in zavisti žal ji ves razgret je, da snuje najčrnejše, najpodlejše želje.

In ko najlepši spet Bogu odpoje pevec, zločinska tolpa gnusna, brezobzirna, ki ji niti ne smili se vdova, dva otroka nežna in strah Boga je ni — hiti ga zastrupiti...

Oddal Bogu je pevec božji dušo verno, bolest po narodu je klic iz prs izvila, proseč, roteč, noseč vso tugo neizmerno: »O Bog, ne daj, da ta bolest zastoj bi bila!«

Milan.

MOJ VRBNICE MILI

Na podnožju troga
Sivog pjestala
Najviši je akord
Bura zapjevala.
Kula stara priča
Što si negda bio,
Po pjesmi se znade,
Da si svakom mio.

U tebi sam prvi
Danak ugledala,
Trepet sitnih zvjezda
Tamo sam slušala.

Drhtavo proljeće
U tebi me snađje,
Po klisuram tvojim
Bila sam najradje.

Još ko malo curče
Krla sam se noću
Da pohitim k moru
Tvoime u samotju.

Pa i sada, kad sam
Odavna već mati,
Često mi se opet
San djetinjstva vrati.

Tad se k tebi vraćam
Zavičaju svome
Noseć čedo drago
Radost srcu momu.

Oj Vrbnice stari,
Rodno mjesto moje
Prepuna je duša
Uspomene tvoje!

MARA SINDIK-KALITERNA

Bogumil :

TAM V NAŠI VIPAVI

Vsak Božič in vsako Veliko noč gredo moje misli na dolgo in britko pot v domovino. Potujejo preko Rakeka in Postojne, ter dalje po široki in beli cesti, ki drži čez Razdrto in se po Rebrnicah spušča v Vipavo. Že od daleč jih pozdravlja Stari grad. Razvaline na njem so pred letom utrdili, da se ne bodo rušile dalje in proglasili so ga za »monumento nazionale« — narodni spomenik — nemo pričo nekdanjega tujega gospostva, tlake in desetine. — Tiha in mirna sloni Vipava pod sivim Nanosom; na naši strani jo varujeta snega in mraza Kovk in Cadrn, na drugi zrejo z gričev dol nanjo vasice: Goče, Erzeli, Planina. Med njimi je crkvice Sv. Pavla, krog njih pa vse dol do trga skoraj sami sami »nugradi«.

Sedaj bo Velika noč in mandeljni že cvetejo. Skoro bodo cvetele češnje, breskve in marelice in potem bo vsa dolina od Sent Vida in še preko, pa tja do Gorice en sam ogromen vrt, poln cvetja, ki mu ni konca. Sredi doline pa domuje v zelenem Logu Marija z Jezuškom. Za Veljki in Mali Sma- ren jo obiščejo vsi Vipavci in Goričani. Vso noč se vozilo iz Plivke romarji k njej, proseč pomoči. Ti naša lepa, ti naša sončna Vipava; saj se nisi prav nič spremenila odkar sem te napustil. Le kasarne in magazine si dobila nove na poti proti Sent Vidu in Ajdovščini ter cesto čez Police in tisto ogrado, kjer so nekoč naši fantje brcali žogo. Ne, še vedno si ista in kadar koli te vidim se mi zdi, da se nisem nikdar poslovil od tebe. Neprestano me spreletava občutek, da bo Korle prišel mimo hiše in rekel: »Pojdi greval! Kam?« Na Slap, saj več — Ne, na Slap ne pojdem z njim nikdar več. Grem samo na njegov grob na pokopališču. Velik in moderen spomenik ima. Na njem je zapisano samo: DRAGO BAJC — in nič več. Zdi se mi, da je v tem imenu zapisano vse, kakor, da je razodeto v njem vse tisto pestro in burno življenje prvih poveljnih let. Vidim »Legionarie« v Hrovinovih dvorani. »Rokovnjače« v Podškali. Vidim igre na prostem po vseh vasičah na Slapu, Branici, Ložah, Vrhpolju... Od tedaj je bilo drugače. Naši otroci so še smeli igrati Škrate in Paljčke. Se so smele biti naše prireditve. Druga za drugo so se vrstile; vasice so med seboj tekmovali. Vse je bilo tedaj kakor ena sama pesem dela, borbe in življenja mladih sil, ki so hotele in morale živeti. Skoro vse do tvoje smrti je bilo tako. Ko si odšel ti se je življenje prelomilo na dvoje. Nekaj ga je obtičalo, nekaj krenilo na drugi tir. Naše pesmi so morale utihniti — — —

Da, zdaj bo Velika noč. V soboto zvečer bo Vstajenje. Do Sv. Marka pojde procesija in nazaj. Okna bodo razsvetljena. Pa pravijo, da ni pri procesiji več tako, ker je petje prepovedano. Tiha mora biti procesija, kakor mora biti tiha v duši bolečina.

Potem bo Sv. Rešnje Telo. Tisto nedeljo pred njim pojdejo dekleta v Log po Marijo. Loški zvonovi li zvonijo prvo polovico pota v slovo, vipavski v pozdrav. Po valujoči cesti pa gre Mati Božja. Na ramah deklet se ziblje kakor bi plavala; blagoslovila dolino, vliiva nove vere, novega upanja na lepše dni in daje moči razdvojenim dušam.

Drugo nedeljo se vrača v Log nazaj. — Potem zorijo fige in grozdje, vino se smeje...

Tako je tam v naši Vipavi. Moj stari tata nam je velikokrat povedal tisto: Talijanska planjava naj se le sveti, pa vendar Vipavska dolina še ni!

In moj stari tata nam je povedal prav. Naš vipavski zrak je poln vonja in pesmi, ki doni dol od Nanosa in Čavna po vsej dolini, do slednje vasice, do slednje samotne kočice. O Božiču in Veliki noči postane ta pesem glasnejša, plove v daljo in vabi nas izgnance domov. —

FAŠIZEM IN MANJŠINE

ZANIMIV PRIMER NEMŠKE FAŠISTIČNE
NEPOMIRLJIVOSTI NA ČEŠKEM.

Ljubljana, 20. marca 1937. — (Agis.) Pred kratkim je naš list obširneje poročal o poskusu rešitve težkega in zapletenega manjšinskega vprašanja v Čehoslovski, z ozirom na nemško manjšino. Češka vlada je šla v vseh ozirom nemški manjšini na roko in sklenila s skupino takozvanih sudetsko-nemških mladoaktivistov posebno pogodbo. Po mišljenju demokratskega dela čehoslovaške in nemške javnosti, naj bi to doprineslo k znatnemu poboljšanju odnošajev med obema narodoma.

Toda, kakor do sedaj, je tudi po tem dogovoru, še dalje tendenciozna nemška nacionalno-socialistična propaganda motila mirne odnose in ostrila položaj. Zahtev, ki jih je češka vlada sprejela, ni v celoti objavila, vendar pa iz onega, kar je bilo objavljeno lahko sklepamo, kako daleč je češka vlada v tem oziru šla in kako velike usluge je stvorila nemški skupini demokratov. Tega sicer ne bi smeli imenovati v pravem pomenu besede za usluge, ker stoji vlada na demokratskem stališču in priznava v tem okviru vsem skupinam popolno svobodo in udejstvovanje. Demokratični in liberalni značaj češke ustave omogoča, da se vsi manjšinski problemi v državi rešijo. Sam predsednik republike, je priznal, volio za rešitev tega problema in naglasil, da se lahko vse zahteve, v kolikor se tičejo in so utemeljene z ozirom na prosveto, gospodarstvo in jezik, lahko rešijo. Tudi ministrski predsednik Milan Hodža, je naglasil to stališče. Vendar pa so vsi enodušno odklonili, da bi se razpravljalo to vprašanje na način, ki bi škodoval ugledu države in okrnil njeno suverenost. V tem oziru pa je šla nacionalno-socialistična propaganda predaleč in je kljub dobremu hotenju vlade pričela nje diktirati svoje zahteve.

V tem zadenemo na drugo grupo Nemcev, ki žive v Čehoslovski in ki stoji pod vodstvom Konrada Henleina. Ta skupina sudetskih Nemcev, ki je brez dvoma podpirana od zunaj, pa do sedaj še ni mogla razumeti, da je čehoslovaška država predvsem država Čehov in Slovkov in da njeni demokratski principi ne dovoljujejo podrejevanja. Vsa državna politika, je popolnoma razumljivo, usmerjena v tem pravcu, da se omogoči pred vsem tema narodoma kulturni, gospodarski in politični obstanek ter razvoj. Ni čudno torej, če je prišlo sedaj prvenstveno do sporazuma sicer z manjšo skupino Nemcev, ki stoji na demokratskem stališču in da do sporazuma ni moglo priti z naimočnejšo politično skupino, pod vodstvom Konrada Henleina. Prva skupina Nemcev se je dolgo časa branila stopiti v stike s češko vlado. Toda položaj, ki je nastal z ozirom na notranje razmere v Nemčiji, jo je prepričal, da je tako zanje najboljši. Mnogim čehoslovskim Nemcem je po par letnem vladanju Hitlerja v Nemčiji, postalo jasno, kolike vrednosti je demokracija tudi za njih same. Nemci danes edino v Češki lahko nemoteno razvijajo svojo politično delavnost brez zaprek. Na drugi strani pa se tudi čehoslovaška vlada zaveda, da je dovolj močna in da njenemu nacionalnemu čutu ne bi niti najmanj škodovalo, če bi ugodila upravičnim zahtevam narodnih manjšin. Poudariti je se treba posebno važnost trenutka, v katerem je bila ta pogodba, oz. sporazum, sklenjen. Zgodilo se je to namreč v času, ko je hitlerizem koncentriral mnogobrojne napade in klevete zoper češko vlado, ki pa so se vsi ob resnici razbili in pretvorili v podlo laž ter blamažo.

Med fašistično skupino čehoslovških Nemcev pod vodstvom Henleina je brez dvoma sporazum s češko vlado moral najti odjeka. To se je tudi zgodilo, ko je imenovan voditelj odgovoril na ta sporazum in postavil načela in zahteve svojega pokreta, po katerih naj bi prišlo tudi med njimi do sporazuma. V svojih nastopih je bil vodja čehoslovških nemških fašistov vedno zelo radikalen in na to so se Čehi popolnoma privadili. Vendar pa je ta nastop Henleinov izzval v vseh krogih precejšnje iznenadenje. V svojem govoru je na tako izrazit in tako drzen način nastopil proti čehoslovškemu narodu in državi, da je to zbudilo v javnosti upravičeno ogorčenje. V tem nastopu je postavil češki vladi naravnost ultimatum. Jasno je, da je šel v svojem govoru tako daleč, le z ozirom na zaslonbo, ki jo uživa njegov pokret in njegovo gibanje pri Hitlerju. V prvi vrsti se je v svojem govoru po jasni izjavi za rasizem, vrغل z obtožbo na demokratsko skupino svojih rojakov in jih obtožil izdajstva sudetsko-nemškega naroda, za majhne koncesije, ki jih je čehoslovaška vlada obljubila in ki jih, po njegovem mnenju, ne bo nikoli izpolnjevala. Najbolj se seveda boji za svoj pokret, ki bo gotovo s tem utrpel precej in zgubil mnogo pristašev, zlasti ker je znano, da se je že prej mnogokrat cenil in bil čisto pred rasulom. Obdoljuje zato iz čisto razumljivih razlogov, da so nemški demokrati popolnoma razbili manjšinsko politiko s tem, ker so predstavili ta dogovor sudetskim Nemcem in vse svetovni javnosti kot čehoslovaško in nemško pomirjenje. Kot višek se smatra del njegovega govora, v katerem Henlein predlaga vladi način, na kateri bi se

ZA-HA:

FAŠIZAM I NAUKA

UZ KNJIGU „LJUDSKO DRUŠTVO I RASNA TEORIJA“

U 3 broju »Istre« od 26 II. 37 čitamo: — Fašizam ni riječju ni djelom ne priznaje nacionalnih manjina u fašističkoj državi, jer ima totalitarni, sveobuhvatni cilj u prvome redu u nacionalnom i rasnom pogledu, a zatim u privrednom i socijalnom... Svaki naš izražaj smatra se subverzivnom pojavom, koja je uperena protiv osnovnih ideja fašizma i protiv praktične zakonske osnove fašističke države.

Gornje su činjenice svima nama poznate, poznata nam je i činjenica da fašizam nastupa sa nekim nerazumljivim mistifikacijama o rasi tvrdeći da je samo jedna rasa dostojna i sposobna za život. Na taj račun nemilosrdno gazi i ne priznaje nacionalne manjine.

Taj isti fašizam govori o prenapućenosti zemlje, o potrebi ekspanzije na račun susjednih, nižih, manje vrijednih naroda, koji bi trebali biti sretni što će imati čast da im oduzme život bogodana viša rasa.

Tako stoji stvar sa narodnim manjinama, a je li bar domaćem stanovništvu dobro? U narodu se guši svaka sloboda, opterećuje ga se svim mogućim nametima i porezima, oduzimlju mu se i najuslovi za život i šalje ga se u rat, od kojeg sam narod nema nikakove koristi. To je fašistička teorija borbe za opstanak, jer je progres spojen s napredovanjem manjine i propadanjem većine.

To je fašizam gledan politički. On ima i politički protivnik pol. široku narodnu demokraciju.

No tko su ti rasisti? Zar su možda cijeli narodi? Kako izgleda taj kamen mudrosti rasizma, nadmoćnosti i imperijalizma? To nas zanima, a što oni hoće i što provodjaju to svi vrlo dobro znamo. Ne smijemo se zadovoljiti možda s našim primitivnim, ali zdravim razumom u tumačenju tih pojava. Kao emigranti dužni smo govoriti u ime onih koji ne mogu i ne smiju govoriti, koji su straha, što čuva svoj gol život i svaki pedalj naše zemlje. Trebamo znati naučno tumačenje koje bjelodano obara sve argumentacije postupaka fašizma.

U naučnom raskrinkavanju fašizma dobro će nam poslužiti ovih dana izašla knjiga beogradskog liječnika i javnog radnika dr. Lj. Živkovića, u kojoj ćemo naći jasne odgovore na gore postavljena pitanja. Autor je ovom knjigom sustavno na lako razumljiv način skinuo velo sa gramzljivog, nepoštenog i nasilnog rasizma — fašizma.

Fašizam je zadnja karika u lancu razvoja građanstva od francuske revolucije na ovamo. Građanski sloj nekada revolucionaran i liberalan, danas je skrajnje reakcionaran. Dostigao je vrhunac svog razvoja i sada bi htio zaustaviti kotač historije. Fašisti, barem oni na vrhu i oko vrha najbogatiji su ljudi koji imaju u svojim rukama upravu zemlje zasiguranu na oružanoj sili, a kao privatnici oni su posjednici nemalo svih sredstava za proizvodnju i cijelog narodnog bogatstva koje je proizvod rada milijuna bespravnih.

Što sada trebaju? Trebaju osigurati da ih u zemlji većina pokorno sluša, da ih obožava i da im služi. Prema vani moraju sebi osigurati ono što drže i osvojiti nove zemlje za dobivanje sirovina i plasman izrađene robe. Bogatstvo se sve više gomila, prelazeći u ruke sve manje osoba.

Sada je građanski sloj iza općih principa slobode i jednakosti, došavši do najviše stepenice u svom razvoju, formirao gospodarstvo trustova i finansijskog kapitala, čija su nužna posljedica nasilje i skrajnje iskoristavanje malog čovjeka a naročito radnika i seljaka, a prema vani poduzimanje imperijalističkih i kolonijalnih ratova.

Fašizam u svojoj sili ide i dalje. Da

pogodila. Zamišlja si to kot pogodbo med nemškim in čehoslovškim narodom. Predlagal je, da se republika spremeni v nekako »narodno zvezo«, v kateri naj bi se sudetskim Nemcem zagarantirala narodnostna avtonomija. Nemci naj bi tako postali pravna osebnost. Končno se je še pozval na pomoč »viteških narodov«, na katere, se bo v slučaju, če bi se njegovim zahtevam ne ugodilo, obračal v inozemstvo za pomoč.

Ta izzivalni govor fašistične nemške stranke na čehoslovškem je, jasno, izzval med vsemi veliko ogorčenje, v katerem so vsi enodušno odbili njegove zahteve. Brez dvoma je popolnoma nemogoče, da bi manjšinska stranka v državi diktirala večini. Henleinov nastop je eden izmed mnogih, ki so se v zadnjem času, kot smo že zgoraj omenili, naperili proti Češki z namenom, da državo uničijo. Iz njega se jasno razvidi, kako je fašizem v vseh svojih oblikah nepomirljiv, pa najsi bo v državah v katerih vlada, ali v katerih je v manjšini.

Napore, ki jih češka vlada podvzema, v namenu, da bi uredila manjšinsko vpraša-

opravda svoje postupke stvara neke moralne zaslone zasnovane tobože na nepristranosti nauki. Možemo reči da mnoge nauke krnji i iskrljuje, a najviše biologiju i sociologiju.

Od cijele nauke Charlesa Darwina, reakcija je izradila neka nejasna i netočna mjesta, i odatle pokušala da razradi teoriju t. zv. »Socijalnog darvinizma«. Darwinova je konstatacija da u prirodi postoji t. zv. prirodna selekcija koja proizlazi iz borbe za opstanak. Pretpostavlja da će najsposobniji individui u konkurenciji sa manje sposobnima doći do hrane i mogućnosti oplodnje i tako prenijeti svoja dobra svojstva na potomstvo. Fašistička je ideologija primijenila cijelu teoriju borbe za opstanak na ljudsko društvo. Ta teorija zasnovana na Mathus-ovoj teoriji populacije ne odgovara u cijelosti ni za životinjski svijet, a pogotovo ne za ljudsko društvo. Greška rasista i socijalnog darvinizma je očita već po tome što oni prenose prilike iz prirode gdje vladaju biološki zakoni na ljudsko društvo, gdje vladaju sociološki zakoni, zakoni rada. Iz teorije selekcije (odabiranja) stvorili su rasisti vladavinu jačih i ugnjetavanje slabih a iz teorije borbe za opstanak teoriju opravdanja imperijalističkih ratova.

Rasističko tumačenje selekcion teorije miješa društveni pojam tehničke adaptacije s prirodnim pojmom organske adaptacije. To je zoologizacija društvenih problema, što je kroz nepspravno.

Naime neka životinjska vrsta može na određene promjene okoline, temperature, pomanjkanje hrane, ili vode reagirati samo promjenom svojih organa, da budu u stanju nadomjesno izdržati nastalu promjenu. Čovjek na određene promjene, reagira tehničkim adaptacijama t. j. nisku temperaturu pobijedjuje izumom vatre, odijevanjem i gradnjom stanova. Nestaciju vode riješava gradjenjem rezervoara, prostor svladava željeznicom i aeroplanom. Čovjek u borbi s okolinom, s prirodom ima posve druga sredstva negoli životinje. On ima oružja i orudja. To je tehnička adaptacija čovjeka nasprot organskoj adaptaciji bilja i životinja.

Nadalje su rasisti postavili nepremostivi zid između zametne plazme i ostalog tijela, ustvrdivši da su zametne stanice nepromijenljive, da su izvan svakog vanjskog uticaja. To nisu ničim dokazali. Tko nosi tu čarobnu nasljednu masu koja se mijenja sama po sebi metafizički? »Rasa« odgovaraju oni. Stvaralačka je samo bijela rasa i to samo neki njeni dijelovi, stoga vladajući i radni slojevi jednog naroda ne pripadaju istoj rasi i nemaju jednaku vrijednost. To su mlatarenja po području mistike, protiv svih prirodnih i socioloških pojava i zakona.

A čemu sva ta iskrljivanja nauke? Rasisti ne priznaju podjelu ljudi na bogate i siromašne; ma da ona bjelodano postoji. Rasisti tvrde na najbježniji način da su siromašni nesposobni, nestvaralački i ljudi niže rase, nasuprot bogatih, koji su sposobni, stvaralački pa zato i gospodujući sloj. Sva rasistička tumačenja i ideologije idu za tim kako bi i teoretski opravdali nužnost gospodstva i izrabljivanja privilegovane manjine nad bespravnom većinom, unutar jednog naroda, i nadmoćnost pojedinih naroda (odabranih rasa) nad drugim, manje vrijednim i nesposobnim narodima (rasama).

Da podupru tu svoju metafiziku nasljedne mase iz koje izvlače konsekvence da oni koji su potlačeni i izrabljivani baš moraju biti potlačeni i izrabljivani jer su nevrijedni — izmišljaju i neke oblike lubanje, t. zv. duge lubanje, svijetlu boju, visok stas i dr., kao jedine nosioce svih pozitivnih osobina rase.

nje, moramo z naše strani vsekakor pozdraviti. Kot demokratska država je prva pokazala, da se lahko uredijo v notranjosti tudi najbolj pereča vprašanja s pametnim sporazumom in z razumevanjem vseh potreb posameznikov, kakor tudi skupin. Način, na kateri postopa čehoslovaška vlada v reševanju manjšinskega problema, je vsekakor edinstven v današnji zgodovini narodnih manjšin. V tem okviru, bi se lahko vse države sporazumele s svojimi podrejenimi narodnostnimi skupinami. Toda zahteva se seveda kot predpogoj notranjo ureditev države, ki mora bazirati na vseh demokratičnih principih. Ta način je popolnoma v nasprotju s fašističnim, ki s silo negira vse te principe. Brez okrnjenja suverenosti in časti vsake samostojne države, so ta vprašanja kakor vidimo v Čehoslovski popolnoma in mirno rešljiva. Prepričani smo zato, da bo pametna notranja politika in pa propaganda med sudetsko-nemškimi češkimi državljani, dosegla uspeh, in da se bodo tudi ti, ko bodo spoznali jasne naklepe fašističnega vodstva pridružili v veliki večini demokratičnim skupinam.

Nauka o čovjeku (antropologija) oborila je i te navode. Poznato je da su Sokrat, Kant, Leibnitz, Schopenhauer, Goethe, Laplace, i dr. bili baš širokoglavci. Većina srednjoafričkih crnaca je baš visoka rasta i duge glave. Medicina je dokazala da su pigmentirane životinje i ljudi čvršći i otporniji prema raznim štetnim uticajima od nepigmentiranih. Umne sposobnosti nisu ni funkcija ni posljedica izvjesnih oblika već su neovisne o istima. »Rasna teorija konstruirala jedan umjetni ponor u čovječanstvu i diže ga na visinu svetinje.«

»Medjutim je istina da kulturna zaoštalost narodnih slojeva ne izlazi iz rasnih osobina, već iz ekonomskog monopola vladajućih nad svima sredstvima za fizički i duhovni život koji masama ne dozvoljava čak ni dostojnu egzistenciju, a kamo li vrijeme za kulturnu stvaralačku djelatnost ili za t. zv. nadgradnju.«

Fašisti galame o prenapućenosti, trebaju ekspanzije, nacija navodno treba i traži prostora. Širokim se masama sugerira da je glavni uzrok njihovoj bijedi pomanjkanje prostora.

Što je istinu s prostorom? Za svakog Talijana koji je naseljen u Africi utrošeno je sedam milijuna lira plus pet mrtvih Talijana i četiri urođenika. Koristi od kolonija imaju samo vlasnici krupnog kapitala. To nije nova istina. Već Tiberije Grakho iza svršenih punskih ratova ovako govori: »Divlje životinje koje žive u Rimu imaju svoje spilje. A samo ljudi, koji se bore i umiru za Rim nemaju ništa osim svjetlosti i uzduha i nestalno lutaju zemljom sa ženama i djecom bez kuće i kućista. Oni se zovu gospodari svijeta a moraju da umiru i krv svoju liju za izobilje i bogatstvo drugih.«

Prenaseljenost služi rasistima kao izgovor da sakriju svoje interese i interesa i zahtjeva sveukupnog naroda. Čemu služi istodobno forsiranje radjanja i namet na nezeenje, zasnože ipak ljudi ne množe jače pa čak ni u disciplinovanom Njemackoj? Zato jer množenje ne regulira samo-fiziološka sposobnost već ekonomsko socijalni odnosi, a ti su uvjetovani proizvodnim odnosima neke epohe. »Nema poletnog radjanja gdje vlada nezvjesnost na sutrašnj dan.« Zato ni Italija ni Njemacka neće ništa učiniti na polju populacije dosadašnjim sistemom poreza taksa i ekonomske bijede. Istina je da postoji previše proizvoda i suviše nezaposlenih radnika, postoji bijeda porod izobilja. To je zakon stvaranja rezervne armije za industriju. Veća ponuda radne snage na tržištu ima za posljedicu pad njene cijene. Čovječanstvu ne prijeti opasnost gladi uslijed prenaseljenosti.

Tehnički napredak nije na korist barem ne neposredno cijelom čovječanstvu, već samo vlasnicima sredstava za proizvodnju.

Nijedan od fašističkih pothvata ne dopada nam se s razumljivih razloga. A sada smo vidjeli da i »rasna teorija spada u epohu kada društvena nauka zapravo još nije postojala. U tom smislu ona spada u predhistoriju naučne društvene misli.«

*

Rasna teorija je pravi naučni monstruozi falsifikat po diktatu odzgora. Ona neopravdano ponižava milijune najkorisnijih ljudi na stupanj životinje, i sprema se izbrisati ih s površine zemlje, dok nekolicinu t. zv. nosioce rasnih osobina, a u stvari vladajuću manjinu diže u neke nebulozne sfere poluboganstva, i posljednji su »pozvanici« da sada i za uvijek vladaju prvima. Svi naučni osnovi rasne teorije su proizvoljno i nenaučno postavljene pretpostavke.

Rasna teorija opravdava imperijalizam. Ratni pohodi vrše se pod izlikom usrećenja i civilizovana barbara, a domaćem pučanstvu servira se nužnost osvajanja novih teritorija u svrhu smještaja »suvišnog stanovništva«. Rad je u evoluciji čovjeka odigrao najvažniju ulogu. Čovjek se tek radom odvojio od prirode i pošao svojim samostalnim putem, kojim prije njega nije pošla još nijedna životinjska vrsta.

Današnja bijeda ne dolazi od prenaseljenosti. Stvarnost dokazuje da se proizvodnja brže uvećava negoli stanovništvo — dakle nema opasnosti od gladi ni prenapućenosti. To potvrđuje apsurdnost Malthus-ove teorije.

Čovjek je prilagodjenje novim prilikama riješavao različitno od životinja, t. j. ne toliko mijenjanjem svoga tijela, već stvaranjem (rukama i mozgom) prilika i sredine pogodnih za egzistenciju.

Ljudsko društvo je zasebna oblast prirode pa ima zakone sociološke koji se razlikuju od zakona iz ostalih područja prirode.

J. Ž.:

TEKMA V SMRT ALI ŽIVLJENJE

Ko je končala svetovna vojna, od tega bo sedaj komaj dvajset let in prva leta po njej, se zdelo, da se bo svet končno spametoval. Zlasti je to zgedalo za Evropo. Številne mirovne pogodbe, nove mednarodne institucije, ki naj bi zagotovile človeštvu mir, so bile, tako je zgedalo, zadostno zagotovilo za to. Premagane države so se prisiljene zavezale, da se ne bodo oboroževale, zmagovalke so se tudi že vsled tega same, vsaj deloma, omejile v oboroževanju.

Toda način ločitve držav med zmagovalce in premagance, ki ga je prinesel konec svetovne vojne, ni izbrisal osnovnih vzrokov, ki so dovedli do te katastrofalne vojne, niti jih ni za bodočnost odstranil. Isti vzroki, ki so dovedli do svetovne vojne in ki so ostali kljub njej še vedno nerešeni, so spravili Evropo in ves svet zopet v nove napetosti. Če so v mirovnih pogodbah, v zvezi s koncem svetovne vojne, lahko začasno ukrotili premagance, niso ukrotili in odpravili imperialističnih stremiljenj, ki izvirajo iz ustroja današnje družbe. Moč mednarodnega kapitalizma, ki je ostal kakor je bil neokrnjen in celo povečan z velikimi dobički, ki mu jih je vojna prinesla, se je povečala in mu dala novega vzgona.

Komaj poteka dobro leto, ko se je Evropa vzdramila ob abesinski vojni. Kaj se je med tem zgodilo? Prvič naj bi se preiskovala moč mednarodnih ustanov, ki naj bi zagotavljale mir. Prvič naj bi se pokazala mednarodna povezanost držav. Toda o tem ni bilo ne duha, ne sluha. Abesinija, ki je bila članica kroga držav, ki so se zavezali medsebojno pomagati si, je zavez nasilno zasedena. In države, med njimi zlasti Anglija, so potrebovale precej časa, da so polskale vzrokov in rešitve tej novi mednarodni situaciji. Društvo narodov, Anglija in večina evropskih držav je sprva obstala ob velikem moralnem porazu, ki ga je doživela v zvezi z abesinsko vojno. Ko je poleglo to prvo iznenadenje, so začeli vsi iskati rešitve in poskuse, da bi preprečili v bodoče slične slučaje, ki so pričeli groziti, da se ponove tudi drugod. Toda v nekako še večje začudenje, so vse države našle rešitev — v povečanem oboroževanju. Vse države, od največje pa do najmanjše, se danes oborožujejo. Zakaj? Vse pravijo, da zato, da se bodo branile. To je danes splošen argument pri vseh in splošno opravičevanje tega početja. Da bi katera izmed njih hotela koga napasti, o tem se ne sliši. Tako stojimo danes pred dejstvom, da kljub vsemu, kljub temu da je bila Abesinija nasilno napadena in zavzeta, kljub temu, da se bore v španski državljanski vojni redne čete tujih držav, ni nikogar, ki bi izjavil, da se oborožuje za to, da bo napadal, ali vsaj nameraval kdaj koga napasti. In ta naglica, s katero se danes države oborožujejo je naravnost strašna. Človeški razum more le teško razumeti ogromne vsote, ki se ob pomanjkanju najtemeljnejših sredstev za človeško življenje večine ljudstva, za oboroževanje mečejo. Ze lani je bilo po podatkih Društva narodov vrženih na svetlo oboroževanje nekaj preko dvesto milijard dinarjev. Letos je tako in še višje vsoto določila za oboroževanje samo Rusija, da ne računamo Anglije, ki je določila v to svrhu okoli štiristo milijard razdeljenih na par let, dalje Francija, katere številke so tudi ogromne, pa na drugi strani, da ne omenjamo Nemčije in Italije, ki sicer točne številke določene v to svrhu prikrivajo, a vsekakor gre tu za oboroževanje ves narodni dohodek in še več. V njihovih letnih proračunih so velikanske vsote, ki segajo do polovice vseh izdatkov, namenjene za to, a najemajo se še posebna posojila, nakladajo davščine in slično.

Ko stojimo danes pred tem dejstvom, si skoro ne moremo misliti, da bi moglo iti dolgo po tej poti dalje. Zgleda, da se je krog, v katerem so se do sedaj lovile države in skušale ena drugo ustaviti, zaprl in da je tekma dosegla svoj višek. Stojimo ali pred katastrofo, kot je bila svetovna vojna in še hujšo, ali pa pred nečim novim. Ta pot nas torej vodi ali v smrt, ali v novo nepoznano življenje.

Narodi in države stoje danes pod stalnim pritiskom strahu, ki ga povzroča ta oboroženi mir. Nad nje so naložena ogromna bremena, ki jih povzročajo oboroževanje v materialnem in kulturnem oziru. Že se vprašujemo, ali bo stalna napetost, ki jo povzroča vojna propaganda in negotovost, s katero je ozačje prenasličeno, mogla izdržati ljudstva v tem položaju še dolgo? Na drugi strani pa ali bodo strahote, ki bi nastale če se sprožijo vse nagrmadene eksplozivne snovi, ki se dan za dnem prikazujejo in opisujejo ljudem, mogle še dolgo držati ljudstva v tako napetem pričakovanju nečesa negotovega?

Ko gledamo na današnji položaj in zasledujemo strahovito oboroževanje, nasledimo pri tem vendar lahko dve na-

sprotni si stremiljenji, ki vse države Evrope vodita, da s tako silo tekmujejo in skušajo druga drugo v tem pravcu prehiteti, kljub temu da se vse pravcu na enak način izgovarjajo. Pri tem se nam morda lahko naše črno gledanje v bodočnost nekoliko zjasni. Morda?, ker iznenadenja posebno danes niso izključena. Vendar je to že tako v človeku, da skuša najti v najtežjih trenutkih neko svetlo točko, od katere pričakuje rešitve.

Poglejmo nekoliko razvoj tega tekmovalja v oboroževanju. Ena prvih držav, ki si je nagrmadila velikansko množino bojnih sredstev, je bila Italija. Od nastopa fašizma je z dneva v dan izpopolnjevala svojo vojno moč. Sprva za to, da bi se fašizem utrdil in ljudstvo držal pod svojo oblastjo, vzporedno s tem zlasti pa od časa, ko se je pričela vedno bolj izražati gospodarska depresija, pa je začel grmaditi bojna sredstva tudi za doseg svojih imperialističnih ciljev, do katerih ga je silil notranji gospodarski razvoj, z izgovorom, da bi zadovoljil ljudstvo. Prvi izraz tega vojaškega razvoja je okupacija Abesinije. Posledica nad šestletne sistematizirane oboroževalne akcije Italije, je torej njo postavilo v vrste onih držav, ki so pričele prve ogrožati Evropo. Prva je tako zaigrala vlogo napadajoče države, naslova, ki se ga vse države tako otepajo. S tem je spravila v nevarnost vso svojo bližnjo in daljnjo okolico in pričela groziti, da spravi v nevarnost ves svet. Ugotoviti je sicer treba, da je bila za Italijo, boljše za fašistični režim, akcija kot je zasedba Abesinije nujna. Nujno ni bilo le to, da je bila žrtev tega Abesinija, ker bi bilo bolj razumljivo, če bi si izbral fašizem kako bližnjo točko. Leta 1930. se je pokazal v državnem ital. proračunu deficit za dobrih 300 milijonov lir, ki je poskočil čez dve leti že na 3.800 mil. lir, in od tedaj ne gre več pod to številko. Za letos je predviden v proračunu deficit na 3.200 mil. lir. Državni dolg je od leta 1930. poskočil od 88.810 milijonov na 105.175 mil. v letu 1934, v zadnjih dveh letih ga lahko cenimo za novih 20—30 milijard. (Stroški z afriško vojno, par notranjih posojil itd.) Vsi ti presežki, posojila in druge naklade, so šle za oboroževanje. Med tem je bilo ukinjeno 40% zlato kritje lire, pobrano zlato po hišah in končno razvrednotena lira v zvezi s francoskim frankom. Cene živilom morajo uradno zadrževati, da ne bi preveč zrasle, surovin primanjkuje. Slaba zunanja trgovina in promet sili državo, da uvaja avtarkijo: vse potrebe naj bi krila sama iz sebe. Ker jim manjka vseh mogočih surovin se pojavljajo dragi, kakovostno manj vredni izdelki. Nezadovoljstvo ljudstva, ki živi čisto v pomanjkanju vsega, kar je človeku potrebnega, raste.

Druga država, ki stoji ob rami Italiji, s slično notranjo ureditvijo, je Nemčija. Tudi ona je gospodarsko v istem položaju kot Italija. Notranji položaj tudi njo sili k vsem mogočim akcijam, ki naj bi stanje v Evropi in izven nje izpremenilo v zadovoljstvo vladajočega režima.

Ko se je Anglija odločila, da se oboroži je storila, da se zaščiti pred vsakim slučajem, ki ga lahko te sile povzroče. Saj je ona gotovo najbolj ogrožena, če izgubi zaslonbo v drugih ogroženih državah, ki bi padle kot žrtve akcije zgorajnjih fašističnih držav. Toda tekma v oboroževanju se je pričela v času, ko je en nasprotnik že deloma iztrošil svoje moči in je nekoliko izmučen. Ni čudno če ga je prvi korak v tej tekmi iznenadil in ga že skoro prehitel. Tako vidimo, da si stoje evropske države danes v neenakem boju. Če pa pri tem še ne upoštevamo denarnih vsot, ki so jih določile n. pr. Anglija, Francija i Rusija za oborožitev, moramo opozoriti na njihovo nelzerno in nelzerno rezervo v surovinah in človeškem materialu, v možnosti izkoriščanja vseh novih tehničnih pridobitev in sličnem. Že prva etapa v tej tekmi oboroževanja bo jasno pokazala premoč te druge skupine in obenem tudi zagotovila varnost ogroženim državam. Nas seveda zanima pri tem najbolj položaj Italije, ki se ga tudi najbolj pogosto dotikamo v tem razmotrivanju. Če pogledamo torej miogrede še na možnosti, ki jih ima Italija v tej tekmi, ne moremo preko današnjega položaja. Jasno namreč sledimo težkim naporom režima, ki se trudi, da bi izmagal kolikor mogoče več iz svojega ljudstva pod raznimi gesli. Posegel je celo tako daleč, da dejansko razlašča z vsemi mogočimi vojnimi nakladi svobodne lastnike in jih spravja v položaj kolona.

Toda zlasti danes, se moramo ozreti še na en drug važen moment. Bodoča vojna bo splošna, to se pravi ne bo se vodila le na frontah in v strelskih jarkih, na določenem ozemlju, v zraku ali na morju. Trpelo bode vse ozadije, česar do sedaj ni bilo. Nujno je, da je tudi ljudstvo v ozadiju pripravljeno na to, da je torej pripravljena vsa država od vojaka, pa do zadnjega otroka. Tudi v tem oziru lahko opazimo že danes razlike. Nemogoče je trditi, da ni fašizem dosegel na tem polju veliko uspehov, da je razvnel zlasti mladino in zajel s svojo vojno propagando vse ljudstvo do zadnjega. To je v Italiji kakor v Nemčiji enako do skrajnosti izvedeno. Toda gotovo je, da je nastopila v tem oziru pri ljudstvu že neka utrujenost, poleg vseh žrtev, ki jih mora edino ono prenašati v miru ali v vojni, kar njih nezadovoljstvo še povečuje. Ta položaj se bo slabšal čimdalje bolj posebno, ko bo fašističnim silam postavljena nasproti zadostna moč, ki ga bo pričela ovirati v njegovih podvigih. Da to ni fraza je jasen dokaz španska državljanska vojna, v kateri so se sprva borili proti fašizmu ljudje skoro goloroki in vzdržali napram opremljeni armadi mnogo položajev. Dokaz temu je dalje angleško i francosko javno mnenje, zlasti prvo, ki je brez oklevanja in brez vsake sile od zgoraj sprejelo na se žrtve za oboroževanje, česar še pred kratkim ne bi storilo. Duh, ki vlada med ljudstvom na eni in drugi strani, je danes torej popolnoma drugačen.

Danes je le malo držav, kjer bi ljudstva soodločevala pri važnih notrenje

in zunanje političnih problemih, čeprav so mase povsod do skrajnosti spolitižirane. Odločajo več ali manj o usodi posamezniki, oziroma one, čisto skrite sile, ki jih drže na površju. Zato skoro ne bi bilo odveč, čeprav bi zgedalo sentimentalno in morda naivno, da bi se sklicevali na razum teh, ki imajo v rokah usodo vladanih. Zlasti na razum onih, ki drže v rokah gospodarstvo in finančno moč. Ljudstvo je danes brez dvoma proti vojni, čeprav bo v njo prvo potegnjeno pod vsemi mogočimi gesli. Saj so mu posledice svetovne vojne še dobro pred očmi. Cilji, ki so jih tedaj zasledovali državniki so izgledali veliki, danes so naravnost ničevni, še bolj postanejo majhni, če jih primerjamo z zgubami. To se dogaja tudi danes. Največ, kar lahko doseže katerakoli od suverenih držav, ki se danes oborožujejo ni nič v primeri z zgubami, ki se morajo imeti pred očmi. Oborožena zmaga bo skoro ravno tako porazna, kakor poraz. Vsi uspehi, bodo, ko se bo napravila bilanca iskazani kot stvarna zguba. Če bi se hoteli evropski narodi združiti in bi se dobro uporabila vsa mogoča sredstva, s katerimi razpolaga velika grupa narodov, kadar bi pristali na to, da vspostavijo miroljubno odnose z narodi druge barve po ostalem svetu in bi se združili v naporu za povzdigo nivoja vsega v celem svetu, bi bil dobiček vsakega poedinega naroda v nekoliko letih nerazmerno značilnejši od vseh dobičkov, ki bi lahko bili rezultat najpovoljnejše zmage. (Politika, 8. III. 1937). Kakor je to jasno in trdno, ne postavljamo za enkrat tega kot dokaz v podkrepitev naših izjav, da ne bi izgledali morda naivni. Vendar ga navajamo. Kakor navajamo slučaj Anglije, za katero smo prepričani, da se oborožuje radi zagotovitve svoje in predvsem svoje moči in da sloni njena obljuba, da bo ščitila tudi druge, predvsem na tem dejstvu.

Res je: danes je položaj tak, da onemogoča vsako jasno gledanje, zlasti prerokovanje, kajti iznenadenja lahko nastopijo nenaodoma. Prepričani pa smo, da se dajo stvari tudi v takem položaju ublažiti, posebno še ker so nam sredstva za to dana. Prisiljeni smo sicer, da ne bi bili razočarani k čim večji previdnosti. Saj smo obstrmeli ob zaključku afriške vojne in danes z dneva v dan zasledujemo klanje v Španiji, za katero vemo vsi, da bi se moralo čimprej končati, a se kljub nekakim naporom za to, vedno bolj vleče in postaja vedno bolj grozno. Slučaj z Abesinijo, ko so ščitili napadalca, se danes ponavlja. Lahko pa živimo v prepričanju, da bo moral v kratkem nastati preokret, ki bo morda odpravil hotenju ljudstev in kulturni stopnji Evrope. V tem lahko tudi zremo svojo rešitev. Iz današnje tekme v smrt, bo pričela morda tekma v novo življenje vseh in ne samo izbranih.

DOMOVINI

Ne bo dolgo, ko bodo žarki sonca prbudili prve pomladne cvetke in praznovali bomo praznik Vstajenja.

Tudi Tebe zemljica kraj bistre Soče in motne Vipave bo okrasila priroda, alj Vstajenja ne boš doživela.

Dih smrti objema Tvoje vinske griče, a čuvajo Te sence onih, ki so za Tebe žrtvovali svoje življenje. Klicala boš svoje hčere in sinove in jih vabila v objem rodni krasoti, — nizkih gričev — visokih gor, da bi njih pesem sončna in radostna ozdravljala bolne duše. — Toda zaman bo Tvoj klic, — hrepenenje Tvojih sinov bo neizpolnjeno, razkropljeni in zapuščeni so širom sveta, a njihov dom so murle tuje hiše.

Nešteto krat se Te spominjajo otroci Tvoji, ali občutiti sreče domače zemlje in rodni krasoti je njim nemogoče.

Osamljeni so v svetu kot boš tudi Ti Domovina moja osamljena v pomladnih dneh.

Tvoji sinovi ne bodo prišli na Tvoje cvetoče livade, ne bodo poslušali šepet valov Soče in zvok slovenskih pesmi se ne bo razlegal iz Tvojih planin.

Po Tebi hodi tujec in ne vidi Tvoje lepote, — in noče razumeti bolesti, ki Te tare.

Zatrl je pesmi Tvojih otrok, uničil in oropal je vse, na kar se je oslanjal ponos Tvoj.

Le enega ne bo uničil: — ljubezni Tvojih sinov ne more uničiti, nežno živa je ostala med njimi, ki so ostali, pa tudi med nami, ki putujemo križem sveta ubogi in zapuščeni.

Temna je naša bodočnost — — — ali duh naš ni uničen, srca vedo, kaj nam mora biti sveto!

Zato znaj Domovina draga, da imaš sinove, ki so pripravljeni za svobodo Tvojo darovati življenje svoje, ker prekaljeni smo v borbi za svoj obstanek in Tvoje ime Domovina je zaklad naših src.

A, — ko bo prišel dan, da boš svobodna in da se bo pesem slovenska glasila do morja, spomni se nas, ki smo Te ljubili in pripravili za nas zadnji dom.

PETAR P-IĆ:

VAŽNIJI ČLANCI U „ISTRI“

OD POČETKA IZLAŽENJA DO KONCA 1936. GODINE

Kroz posljednjih sedam godina izašlo je u »Istri« više važnijih i zanimljivih članaka, koji imaju trajniju vrijednost. I baš radi toga se mnogi obraćaju redakciji lista za informacije gdje bi mogli naći podatke za pisanje o našim krajevima i našim problemima. Prelistavati sva godiša i tražiti članke, postaje skoro nemoguće, pa donosimo ovaj popis, kako bi olakšali taj posao traženja.

Taj popis nije ni potpun ni savršen, ali se nastojalo sakupiti sve ono što bi moglo zanimati i koristiti. Nije se, radi pomanjkanja prostora, moglo uvrstiti mnogo lijepih članaka, koji su izgubili aktualnost. Mnogo imena autora nije označeno iz dvaju razloga: zato što neki saradnici ne mogu da pišu pod punim potpisom, a u nekim slučajevima nije se moglo utvrditi pravo ime autora. Mnogo članaka, kojima nije autor označen, treba pripisati urednicima lista, kao i bližim saradnicima. Ti su članci pod zvjezdicom.

U ovom popisu ima i članaka, koji nisu bili napisani za naš list, već su preneseni iz drugih listova, ali su radi svoje važnosti spomenuti. Tako na pr. vidimo u tom popisu imena: Prpića, Draganića, Barca i još nekih, koji su te članke o nama ili našim problemima pisali u drugim listovima i revijama.

Ovdje su članci iz oblasti kulture, književnosti i članci o emigraciji, a u drugim brojevima donijet ćemo članke koji tretiraju pitanje škole, crkve, gospodarstva itd.

Ovaj popis svjedoči još jednom o važnosti našega lista i o potrebi da se taj jedini naš list proširi i poveća, jer će sve ono što je u njemu štampano ostati kao jedini arhiv o nama u emigraciji i o našem narodu u Julijskoj Krajini. — UREDNIŠTVO.

Narodne manjine

AGIS. — Prva cepitev slovenskega ozemlja. 46-36.

BESEDNJAK DR. ENGELBERT. — Narodne manjine, referat na Kongresu u Zenevi 40-36.

CERMEJ DR. LAVO. — Narodne manjine u starih pokrajinah Italije 51-32. Kako so bili Jugoslovani iz Julijske Krajine postopoma izključeni 50-35.

GABERŠČEK ANDREJ. — Vjekoslav Spinčić in Goriški Slovenci 24-33.

LAPAJNE DR. STANKO. — Pravna podloga za zaščito naših manjšin v Italiji 14-33.

LEGIŠA LINO. — Slovani na Apeninu 11, 12, 13-33; Naša Koroška 14-33, Koroški obiski 31-33, Romanska jezikoslovna meja in vprašanje naših krajev 35-33.

MARKHAM R. H. — Amerikanac o Jugoslovenima pod Italijom 51-32.

MIHOVILOVIĆ IVE. — Kongres evropskih narodnih manjina 15-31, Kako je izgubljena Koroška 17-31, Spinčić i Slovenci 1-32, Čehoslovačka i manjine 8-32, Od Tesina do Julijske Krajine 29-34.

PETER PAVLOVIĆ. — Število Slovencev v Beneški Sloveniji 51-36.

PERUŠKO TONE. — Za opću zaštitu manjina 19-34, Masaryk o odnosu Jugoslovena i Talijana 35-35, Beneški Slovenci i Julijska Krajina 51-36.

PRIMUŽ VJEKOSLAV. — Englezi, revizija i manjine 31-33.

RADIOVEJČIĆ T. — Talijani u Dalmaciji i Jugoslovani u Julijskoj Krajini 14-33.

RADOSLOVIĆ ANTE. — Problem Dodekaneza 13-32.

ROJNIĆ ANTE. — Jedna naša knjiga o našoj manjini i nama 20-31, Južni Tirol i Julijska Krajina 24-31, Dodekanez, Južni Tirol i Julijska Krajina 49-34, Saar i Južni Tirol 6-35, Kako Austrija postupa sa Slovincima u Koroškoj 13-35, Kako u Austriji gledaju na slovensku manjinu 19-36.

ROJNIĆ MATKO. — Opravdavanje jednog postupka prema manjinama u Italiji 19-31, Jedan talijanski glas o pitanju narodnih manjina 22-31, Narodne manjine 22-32, Tragičan položaj Južnog Tirola 30-33, Oko Kongresa narodnih manjina 40-33.

RUTAR SIMON. — O Beneških Slovincih 51-36.

SPINČIĆ VJEKOSLAV. — Jugoslovani u Istri 1, 2, 3, 5-30.

ŠEPIĆ DRAGOVAN. — Vatikan i manjine 21-32, Fašizam i manjine 51-32, Smjernice manjinskog pokreta 14-33, Dva fašizma i dvije manjine 40-33, Pitanje manjina pred Društvom Naroda 41-33, Revizionizam i manjine 50-33.

TRINKO IVAN. — Zgodovina Beneške Slovenije 10-32.

TUMA DR. HENRIK. — Beneška Slovenija 3-33, 6-33.

VEČERNIK M. — Problem asimilacije narodnih manjina 9-31.

VILHAR SREČKO. — Kaj so Rezijani 17-32.

VRČON DR. BRANKO. — Kriza manjinske zaštite 47-34.

ŽIBERNA JOŠKO. — Italijanski iredentizam 14-33, Prvi opomin: plebiscit u Beneški Sloveniji leta 1866, 51, 52-36.

* — O položaju Slavena u Italiji 8-30, Srpska manjina u Njemačkoj 2-31, Jugoslavija i narodne manjine 3-31, Sedmi kongres evropskih narodnih manjina 13-31, Tri »sijajne karijere«: Opomin — policijsko nadzornostvo — konfinacija 4-32, Zavljenje konfinirancev na Liparih 5-32, 7-32, Problem Malte 14-32, Kongres narodnih manjina 28-32, Južni Tirol 13-32, Narodne manjine u Evropi 11-32, Lužički Srbi 9-32, Manjine i mirovni ugovori 2-32, Iz života Gradišćanskih Hrvata 11-32, Odlučna borba Lužičkih Srba, za kulturna i nacionalna prava 10-32, Mussolini i nacionalni karakter Julijske Krajine 14-32, Naša braća u

Koruškoj 3-33, Masaryk i Mussolini ili dva sistema u postupku s manjinama 11-33, Slavenska manjina pod Njemačkim fašizmom. Očajno stanje Lužičkih Srba 28-33, Deveti kongres evropskih narodnih manjina 38-33, Položaj Lužičkih Srba 40-33, Dr. Wilfan o kongresu narodnih manjina 44-33, Odnarodivanje nekoć i sada 50-33, Tekst naredbe o privatnoj poduci njemačkog jezika u Južnom Tirolu 27-34, Kongres evropskih manjina u Bernu 36-34, Retoromani 51-36.

EMIGRACIJA

AGIS. — Naše žrtve za Jugoslaviju 21-35. BIDOVEČ STANE. — Odnosi med emigranti in domaćini 8-33.

ČOK DR. IVAN MARIJA. — Savez v preteklem letu in v bližnji bodočnosti 51-32, Naše stališče 4-33, Problemi Julijske Krajine i posljednji međunarodni događaji. Mi i revizionistički pokret 14-33, Ideološka strana našeg pokreta 43-36.

DEFRANČESCHI ANTE. — Pop Ivan Mandić 51-32.

JOSO DEFRANČESKI. — Naša prva emigracija 14-33, Pred dvadeset godina 21-35.

GABERŠČEK A. — Italijanska lekcija — nam emigrantom 50-33.

GARČINA LJUBIDRAG. — Ne zaboravimo našu Istru 12-31.

GERVAIS DRAGO. — Da ostane Istra »sirotica« ili ne 13-32, Problem mladih 32-32.

KATALINIĆ JERETOV RIKARD. — Viktor Car-Emin 11-30.

KRALJIĆ A. JOS. — Otac Istre među narodom 6-30.

LIGINJA DR. MATE. — Pozdrav istarskog oca, hrvatskog bana Dra Mate Laginje 1-29.

LENAR SLAVICA. — Žena v emigraciji 30-36.

MIHOVILOVIĆ IVE. — Stari je među nama 3-33.

PALOVRSIĆ GJURO. — Nekoje uspomene na dra Matka Laginju 5-30.

PERUŠKO TONE. — Smjernici naše propagande 6-34, Njihova i naša propaganda 9-34, Treći emigrantski kongres 35-34.

RADETIĆ ERNEST. — Nostalgija... 2-29, Umro nam je otac! 3-30, Postavimo naš rad na drugu bazu 4-30, Spasimo Istri novi naraštaj 8-30.

RAŽEM DR. IVO. — Viktor Car Emin 11-30.

ROJNIĆ ANTE. — Propaganda i kulturna akcija mlade generacije 34-32, Snaga broja i kvaliteta pojedinaca 6-33, Broj emigrantskih organizacija raste 31-33, Problemi naše emigracije 37-33.

ROJNIĆ MATKO. — Evropa i mi 13-33, Pitanje onih najmlađih 50-33.

SPINČIĆ PROF. VJEKOSLAV. — Riječ Nestora Istarskih boraca gosp. prof. Vjekoslava Spinčića 1-29.

ŠEPIĆ DRAGOVAN. — Problemi naše emigracije 50-32, Naša emigrantska politika 6-33.

TRINAJSTIĆ DR. DINKO. — Potrebno je, da ovaj naš kruhom opojeni svijet ne zaboravi na treću nam braću 1-29, Falili smo, gospodine... Pred trideset i pet godina u Istri 13-32.

VOLK IGOR. — O poslanstvu narodov 4-33, Najvažnija točka 44, 46, 48-36.

Iz pripovedovanja emigranta 8-33, Problem mladih 36-32, Dr. Matko Laginja 2-30, Naša riječ talijanskoj štampi 8-31, Bazovica: Osnova naše ideologije 36-32, Resen in milen kongres emigracije iz Julijske Krajine v Beogradu 38-32, Gortanov dan — 17 oktobra 41-32, Manifestacija naše misli u Zagrebu 48-32, Edvard Rusjan i njegova herojska smrt u Beogradu 51-32, Emigrant 51-32, Naši u Beogradu 1-33, Problem mladih 8-33, Ptujski događaji pred 25 godina 37-33, Treći emigrantski kongres u Ljubljani 39-33, Naša omladinska fronta 4-33, Dvije rezolucije kongresa narodnih manjina 41-36.

KNJIŽEVNOST — KULTURA

AGIS. — Literarno udejstvovanje naših rojakov 6-35, Kaj nam prinaša fašistična kultura 12-35, Klodič Anton Sabladolski 45-36.

ALTOMANOVIĆ L. — Nekoliko riječi o našem jeziku povodom članka »Kako Talijani pišu našim jezikom« 44-36.

BALOTA MATE. — Primalice 4-30, Roženice 5-30, Moja mati 10-30, Daleki dom 2-31, Dragi kamen 5-31, Kopnja 8-31, Toni Romcu 21-31, Vazmene pisme 13-32, Koza 15-32, Zornice 51-32, Moj otac, Božićni račun z gospodinom Benedetom, Pozdrav unima doma 51-32, Joža Roža 9-33, Veliki petak, Poška, Jena ljubav 14-33, Na Rečini 17-33, Sparoge 20-33, Sipe piva 23-33, Grunji 25-33, Kalavojna 27-33, Govore da nisan fin, Jugo 48-33, Stari Malinarić je ša 49-33, Božićna noć, Jedan nepoznat čakavski pjesnik, Ognjište 50-33, Mladost 3-34, Primorski ljudi 7-34, Josip Krmpotić 8-34, Još Jedna čakavska knjiga 11-34, Prid Kontinentalom 12—13-34, Sime 17-34, Japleničari 19-34, Ča razumi Zvane Kastavac od navigacijoni, od mora, parangali i Bodulije, Na raskršću Zminja 21-34, Dvi daske 46-34, Dinamit 47-34, Na putu 15-35, Dešperija 25-35, Polli Kate 14-36.

BARAC DR. ANTE. — Afirmacija čakavske lirike 49-34.

BELANIĆ ANTE. — Štrosmajer i Istra 11-32, Josip Oktavijan Ostroman 16-34.

BONIFACIĆ DR. ANTE. — Slike Antuna Motike 1-33, Slikarstvo Antuna Motike 15-33.

BOSTJANČIČEVA SLAVA. — Naši kulturni delavci 14-33.

BOŽIĆ LADO. — Razgovor z g. Matičićem 3-36.

BREYER MIRKO. — Fran Kurelac i Matko Baštijan 12-34.

CAR EMIN VIKTOR. — Česi, Istra i Jadran 24-31, Legendarni lik Jurja Dobrile 2-32, Dragi moj dijamante 51-32, U ropstvu 2-33, Wilson vješan 12-33, Crne pahuljice 14-33, Moje posljednje posjete 19-33, Život i rad Vjekoslava Spinčića 22-33, Lijepa naša domovina 49-33, BjeGUNAC, Prije 32 godine 50-33, Pedeset godina od prve pjesme Rikarda Katalinića Jeretova 30-34, Jedna istarska uspomena 19-34, Bio sam i ja »Directeur« francuskog »L'echo de l'Adriatique« 15, 16, 17-35 (Uskrsni), Svršeno je! 5-36, O Nikoli Žicu 12-36, Kvarnerski Trifolium 14, 15, 16-36.

CERKVENIK ANGELO. — Povest o bresposelnem konju 50-33, Mate Balota je »pesnik, kakršnih je bilo pri nas po vojni malo, ali skoraj nič« 21-34.

CERMEJ DR. LAVO. — Literatura o Julijskoj Krajini i našem problemu 20-33, Literatura o Julijskoj Krajini i našem problemu 24-33, Literatura o Julijskoj Krajini i našem problemu 39-33, Italijanska kultura u luči ljudskih knjižnica 26-36, Nekoj novijih publikacij o naših problemih 29-36.

DEFRANČESKI JOZO. — Moja tri božića 50-33.

DOBRONIĆ ANTUN. — Ivan Matetić Ronjgov 14, 15, 16-36.

DRAGANIĆ DR. JOSIP. — Antun Motika 15, 16, 17-35 (Uskrsni).

DUKIĆ ANTE. — U badnjoj noći (Pjesma) 50-33, Uskrsnom lahoru 15-35.

DVORNIČIĆ MATE. — Čakavska književnost 30-34.

GABERŠČEK ANDRE. — »Goriški slovinci« (Prva knjiga) 7-33, Za zgodovino zarobljene domovine. Prva knjiga: Goriški Slovenci 1840—1900 8-33.

GARČINA LJUBIDRAG. — Iz mojih uspomena: K. u. k. Rotstift 10-32, Mislili na zavjetni dan 12-32.

GERVAIS DRAGO. — Veli Jože Povodom »Istarskih bolova« od Nazora 24-31, Bakarske refleksije 30-34, Ratne uspomene jednog dječaka 50-36, Tužna historija o grofici Amaliji i njenim pinčrlima 51, 52-36.

GRAKALIĆ IVAN. — Franjo Horvat-Kiš 46-34.

GRAHOR IVO. — Kultura in zgodovinsko pravo 14-33, Ob jedni obletnici smrti Srečka Kosovela 21-33, Obris mlade slovenske književnosti 50-33, Srečko Gospodar 49, 50, 51-34, Osekana veja 5-34, Nevažno vprašanje 14, 15, 16-36.

GRŠKOVIĆ POP JERKO. — Glagolica u Istri 6-29, Istarska starohrvatska Muka Isukrstova iz XV. vijeka 13-32.

ISTRIJANSKI BORISLAV. — Erazno Barčić 12—13-34.

JERAM JOŽE. — Zastava na vjetru 1-32.

LEGIŠA LINO. — Pesmi Bogumila Faturja 28-33, Srećanje s tujim svetom 15, 16, 17-35 (Uskrsni), Odlomci iz mrtvega doma 15, 16 17-35 (Uskrsni), Ob desetletnici smrti Srečka Kosovela 21-36.

LIKOVIĆ JOŽA. — Knjige smo sakrili u gudure 14-33, Prodane duše. 49-36.

LUPIS-VUKIĆ I. F. — Srce i duša Barba Ripe 30-34.

KAJIN DR. MIRAN. — Kolonizacija emigranata u južnim krajevima 5-34.

KASTAVAC ZVANE. — Gospodin terpet 24-31, Za dobru stazu 13-32, Kad je »Gubernija« Istra čekala Ruse 51-32, Kako je »Gubernija« Istra dočekala Ruse. Uspomene iz Istre 14-33, Kvarnerske nostalgije Pismo o Mati Baloti 49, 50, 51-34, Kvarnerske uspomene. Put u Vantačice 12—13-34, Štorija odi pešekana 14, 15, 16-36.

KATALINIĆ JERETOV RIKARD. — Crvenkapić 7-30, Moj Božić 6-29, Majčina riječ 3-29, Selo pod Učkom 51-32, Mikado kontra Duce 2-33, Pjesme najstarijeg našeg nariječja 16-34, Pobratinu Vladimiru Nazoru 24-36.

KAŠTELOVIĆ. — Ohojski čuk 13-32.

KRALJIĆ JOS. A. U selu... 4-30, Dr. Dinko Vitezić 4-29, Među braćom 13-32.

KOSOVEL SREČKO. — Bori (pesem) 13-32, Oreh (pesem) 10-32, Kdo je hodil (pesem) 21-33, Balada 21-33, Mati čaka 21-33, Košara z jabolki, Burja Večernje ure 21-36, Duma 21-36, Jesen 21-36.

KOSMAČ CIRIL. — Božićno pismo iz celice 589 51-32, »Gornje mesto« Par besede ob novi knjigi Bogomira Magajne 19-32, Velika nedjelja 14-33, V pričakovanju dvanaest ure (Ob sedmi obletnici smrti Srečka Kosovela) 21-33, Cerkovnik Martin I. 28-33, Cerkovnik Martin konec 29-33, Krasna sinfonija Pravilja za božićne dni 50-33, Hodil po zemlji sem naši 14-33, Razdobje 48-34, Na sveti večer 49, 50 51-34, Naše narodne noše 24-34.

KRMPOTIĆ JOSIP. — Uspomene »Tihog stvaratelja i revolucionera« 22-34, Uspomene »Tihog stvaratelja revolucionera« 18-34.

KUMIN V. — Motiv tuge u istarskoj narodnoj pjesmi. 51-32.

KUPREŠANIN VELJKO. — Jedan stari istarski koledar »Istran« narodni i poučni koledar za godinu 1870 16-32, Čakavske pjesme Mate Balote 21-32.

MAGAJNA BOGOMIR. — Primorska črtica 7-33, Klic (Odlomek iz neobjavljenega romana 14-33, O našem tovarišu 21-33, Sodobna legenda 50-33, Rožino pismo (Odlomek iz neobjavljenega romana) 50-33, Legenda iz blaznega časa 51, 52-36.

MAKAROVIĆ ADO. — Perun na Jadranu 39-33.

MATETIĆ RONJGOV IVAN. — Matko Brajša Rašan 49, 50, 51-34, Kako da sačuvamo naš muzički folklor 50, 51, 52-35 (Božićni broj).

MATIČIĆ IVAN. — Brjanski Rajani 14, 15, 16-36.

MANDIĆ I. — »Tržaški pešpolk SHS« 16-31.

MAŽIĆ MATE. — Hrvatski jezik u riječkoj crkvi. Historijske bilješke 13-32.

MERCINA BORIS. — Ob peti obletnici smrti Draga Baica. Iz pokojnikovih pisem 43-33.

MIHOVILOVIĆ IVE. — Knjige koje nas interesuju 16-31, Naša kulturna kronika 19-31, 22-31, Jugoslavija (list koji je izlazio u Trstu na slovenskom jez.) 20-31, Genijalni kompozitor Antonio Smaregha, Istarski Talijan sa slovenskom dušom. 35-33, Časkanja o našoj literaturi 49, 50, 51-34, Drago Gervais priča o sebi 15, 16, 17-35 (Uskrsni).

MOGOROVIĆ DR. IVO. — Mislili 8-33, 9-33, 12-33, 14-33, O karakteru 11-33, Usput 12-33, Mislili 51, 52-36.

PAVLINOVIĆ PROF. MARIN. — Jedinstvo preporodnog pokreta na Jadranu 49, 50, 51-34.

PERUŠKO TONE. — Uskok 51-32, Bibliografija 21-34, Evgenij Kumičić 19-34, Naša kultura 47-34, Tomazeo 18-34, Prvi zastupnik Istre, dr. Dinko Vitezić 2-35, Vatroslav Jagić i Istra 5-35, Čakavski stihovi Draga Gervaisa 7-35, Talijanska kultura u Julijskoj Krajini 8-35, Jedan borac za našu prava i prorok Luidevit Vuličević 15, 16, 17-35, »L' Adriatico Jugoslavo« Prihoge historiji naših poslijeratnih borba 24-35, Pedesetogodišnjica Družbe Sv. Ćirila i Metoda 37-35, Astronom iz Lanišća Ivo Žmak 50, 51, 52-35, Knjiga o Istri prof. Nikole Žica 49-36, Naš jezik u istarskim crkvama 51, 52-36.

PETRIS HIJACINT. — Problemi čakavštine i čakavaca 10-34, Socijalni, čovječanski osjećaj u lirici Mate Balote 14, 15, 16-36, Sinovi bez zemlje 30-36.

PLEŠNICA PAVEL. — Ob rojstni stoljetnici Andreja Fr. Žnidarčiča 50, 51, 52-35 (Božićni).

POLIĆ NIKOLA. — Nad vodama babilona PREGELJ IVAN. — Tolminska balada 51-32, Biskup Juraj 13-32, Badnjak (Istrska parabola) 50-33.

PRPIĆ TOMISLAV. — Kaikavski pjesnik o čakavskoj poeziji 25-35.

RADETIĆ ERNEST. — Epulonova smrt ili posljednji dani istarske slobode 2-29, 3-29, 4-29, 5-29, 6-29, 1-30, 2-30, 4-30, 5-30, 6-30, 7-30, 8-30, 10-30, Jedna knjiga o Istri prošloga stoljeća, Carlo De Franceschi: Memorie autobiografiche a cura del figlio Camillo 7-30, 8-30, 9-30, Sedamdesetogodišnjica Matka Brajše-Rašana (rođ. 11 XII 1859) 6-29, Istarska pučka popjevka 5-30, Povijest stare Istre 4-30, Nove knjige Drago Gervais: čakavski stihovi 1-29, Istarska novela: Luca 1-29, Po starim papirima 3-31, 5-31, 9-31, 11-31, 13-31, Tragedija istarske inteligencije 17-31, Dvadesetpetogodišnjica smrti Simona Gregoričiča. 21-31.

REJEC MAKŠ. — Poprek po Slovenski Benečiji 51, 52-36.

ROJNIĆ ANTE. — Jubilej bjegunca, koji je svoju karijeru započeo u Istri (Zvonko Tkalac) 13-32, Kolonizacija istarske djece u Hrvatskoj i Slavoniji 14-33, Naši pisci i naše knjige. Poslijeratna književna produkcija o Istri, 14-33, V. Car-Emin: Vicencica 44-33, Par bilježaka o jednom našem kulturno-propagandnom pitanju 50-33, Matko Brajša-Rašan. Novinski report o slijedom istarskom muzičaru 50-33, Umro je Matko Brajša Rašan, kompozitor istarske himne 36-34, Udio Julijske Krajine u djelu Čehoslovačko-jugoslavenske književne uzajamnosti 22-35, 23-35, Problem čakavštine 15, 16, 17-35 (Uskrsni broj), Povodom 50-godišnjice smrti Matka Bastijana 2-36, Jedna naša tridesetogodišnjica 3-36.

OMLADINA PIŠE...

NAŠA EMIGRACIJA

STARI I MLADI

Kad nas uhvate za gušu, onda se trgnemo i stresamo sa sebe prašinu, onda pokazujemo svoju pravu životnu energiju. Život nas pritišće. Uz mršavi komad kruha tura nam u ruke čekić. Na sebe ne dopjevamo misli. Glavno je da je kakavgod krov nad glavom i skromna zarada da ne skapavaš. Do kada tako? Što će biti s nama?

Biti će ono i onako kako mi hoćemo. To ga smo svijesni. Kolat moramo da si umiješimo sami. Ležaj nam neće niko prostrijeti. Nikome nije do naših života već do svoje koristi.

Za koga smo kroz tolike generacije brustili koštre? Odgovor nam daju »Kmetie Gervaisa.

»Sve cesti peju va grad, tamo su veli palacii!... Treba da obračunamo sobom. Već kuca posljednja ura.

Gdje smo danas? Na putu da se tijesno zbijemo oko svojih organizacija i da povedemo oštriju i efikasniju borbu za svoja prava i za jedino ispravno rješenje svojega pitanja.

Vale: dobro je da na vodstvu organizacija bude starijih, iskusnijih ljudi. Mladi bi nerazumno srnuli, možda i u propast. Tačno je da su naš emigrantski pokret do sada vodili naši stari. Danas već nadolaze mladi. To ne ide bez trzavica i bez borbe. U tome je problem preživljavanja u našim emigrantskim redovima i društvima. Zastarjele metode ne mogu da zadovolje moderno doba, nove prilike i nove odnose snaga. Ako naši stari žele dobro svom narodu, u što ne sumnjamo, neka odustanu od tako nejednake borbe. Uporno opiranje onome što imo da dođe samo je uzaludno trošenje energije i odlaganje konačnog rješenja našeg problema. U sukobu »mladih« i »starih« bilo je uvijek i »starije« trzavica i potresa. Bez toga ne ide. Na iskustvu prošlosti sagraditi čemo ljepši i bolji život. Preostoji nam organizovana politička borba protiv skupnog neprijatelja, protiv fašizma. On mora pasti i pasti će. U tome je naš život i naša budućnost. Snage se pribiraju i pokreću u tom pravcu. Historijskoj nuždi pružiti čemo obje šake i složno poraditi na zajedničkom djelu. Preostaje svako opravdanje sitnih i pojedinačnih akcija i ličnih interesa. Uspjehi se postiću jedinstvenom akcijom. I naši uspjeti imaju temelj u skupnom, povezanom frontu.

Pozdrav talijanskih studenata u emigraciji (8 br. »Istre«) naišao je na snažan odjek.

Antifašistima je mjesto u zajedničkim redovima, u koordiniranoj borbi za slobodu i pravicu. Poreti fašističkih država ulaze u završnu fazu pred sigurni pad i pokreću žvranj imperijalističkih ratova. Antifašisti rade i u okviru fašističke Italije. Po njima znamo kakovo je raspoloženje širokih narodnih masa pod režimom crnih kočulja. To nam daje opravdanje da ne susajemo na pola puta, već da se smiemo založimo za svladavanje posljednje i najteže etape našeg puta. Neka nam Spanija bude posljednja i najkrevatija opomena. — J. d.

Pismo materi za Vazam

Mamo, Vazan je na vratin. Ma nedilja ni onako lpa i bila i ni ovega lita ne moren da Ti platin dobruću ča si za me učinila.

Vazan je danas, ma je nikako prazan i vero znan da ni oni naš domaći. Mamo, ki zna ko čemo se za Vazan tamo priki ki put jopet naći.

Bija san mlad, o, to lipo vrime!

A danas je dan nikako mučan, mračan, danas, mamo, kad spominjen Tvoje ime danas, daleko od Tebe, na Vazan...

Mamo, vajt se spominjen Vazna i kraja i to me pomalo ubija...

I to se danas pitan:

ki zna ko čemo kakov Vazan provesti doma...

Danas, mamo, kad je dan nikako mučan, mrazan i prazan.

GRAKALIĆ LADISLAV

BRIMARICA

Još na večer si špag i kosir spravila, da mores u jutro ranije poiti po brime. Pletilo si na banak stavila, da ti po putu prija pasa vrime. Gledala si po kući alko je još ča za učiniti, da ne čekaš u jutro kad će dan zasvititi.

Bilo je škuro kad si iz kuće pošla. Breki su po selu lajali, petehi kukurikali. A kad si u štrinu došla sunce se pokazalo i tiči su kantali; skucala je draga čila, kad si po suhoj grani z kosiron udрила.

Još za rana ti je pot iz čela teka, ruke su ti bile izgubene. Čuda si nabrala i na se nakrcala, pa po stazi i po skasi doma korakata.

Na rukotu cambalo se teško brime.

U sukutu igle se svitile.

Teške noge sve brže hodile,

da ne gube uzo mučno vrime,

jer kad bude podna zasvonilo

ljudi će te doiti pitati za šilo.

Percan Josip.

Ovu stranicu je popunila naša omladina. Pisci su srednjoškolski, sveučilištarci i radnici. Vjerujemo da to nije sve što može naša omladina da dađe, pa i ovo donosimo u prvom redu kao poticaj ostalim našim omladincima.

Naša omladina pokazuje u posljednje vrijeme ponovno neku vitalnost. Nadajmo se da će to uroditi dobrim plodom, i da će omladina početi da se jače zanima našim problemima i da ih javno tretira.

Mnogo puta se na našim javnim sastancima kao i na raznim sjednicama i kongresima osuđivalo omladinu, jer da je potpuno zatajila. To se prigovaralo naročito akademskoj omladini. Medjutim se u posljednje vrijeme ta omladina afirmirala i u emigraciji i u javnom životu općenito. To znači da omladina ima i volje i snage da nešto dađe. Da dađe kao omladinska grupa i kao pojedinac.

Ako omladina uspije da se grupira, tada ni ova stranica neće biti posljednja. Ovo će biti tek skroman početak jačeg zamaha i jačeg rada naše omladine. — UREDNIŠTVO.

IVAN BOSTJANČIĆ:

VAZAN

Tone je umrl kako soldat.

Umrl dugo od domaćih kraja, siromaških kuć i šumi od maruna.

Doklen su bela jedra z večer zaplula po modren Kvarnere,

njegova se mladost ugasila za tuju korist i tuje bandere.

Brižna mladost, ka je pasala kroz leta teških brig i nevoji.

Brižna mladost i brižna ta stara mat skrhana od tuge i bridkosti.

Ostala je tiha kuća, krcata zlih spomini. Dani su teški, vremena se huja,

dani su teški i ni kruha, ni polenti i trda su srca tuja.

Stari otac trudan od teškoga dela

gleda z očimi mutnim po široken Kvarnere,

gleda i misli: kuda su pasala leta teškoga dela, kuda krvavi žuji i pot od čela,

da ni za nas ne hipa radosti, da ni ne Božića, ne Vazma?

Za tuju korist, za tuje Vazme, za dane tujih radosti,

kako su vekom umirali naši, umrl je i Tone.

Ostala su prazna sela, siromaške kući i brižne matere.

To je Vazam, jūdi, Vazam prez blagoslovenega pršuta, bez jaji i luka.

Vazam ča ga krvavo paricala paronova ruka.

MARTIN STIPANIČEV

Grad u večernjoj magli čini se Martinu poput kakve velike ogromne grobnice. One čudne silhuete na plinskom svjetlu kao da plešu neki posmrtni poganski ples uz monotoni ritam žuborenja velikoga grada.

Martin je bio jedanput u gradu.

Bili su on i otac. Prodali su telca i nekoliko kokoši, a kupili su kosu, dva srpa i još neke manje stvari.

Onda je bezbrižno i radoznalo lutao gradom, ali sada mu se čini kao da će ga veliki grad uništiti, a on bi htio još mnogo živjeti.

Umoran vuče se blatnom periferijskom ulicom i traži Božu i Josipa, svoje drugove još kod kuće na paši, a sada tvorničke radnike.

I oni su doživjeli ono što je on doživio. Samo mnogo prije. Već je tomu nekoliko godina.

— Ista sudbina! — šapće Martin Stipaničev.

Misli i vizije redaju se munjevito pred njim, ali jedna vizija mu se neprestano javlja.

Strašna je, i njegovo se čitavo tijelo stegne u jedan mišić, u glomaznu snažnu pesnicu koja bi razarala.

Sjećao se onih u crno obučenih ljudi kako su se cerili dok su on, njegovi stari i nemoćni roditelji i sestra Ljubica morali da napuste zemlju i dom u kojem su se rodili i kojega su godinama

oni i njihovi djedovi gradili. I još kako su nešto šaputali i pri tom se gadno smijali, a moglo se razumjeti riječ — ščavi. — Bio bi onaj čas najradije navlao na njih i velikim ih cocom umlatio, ali ti crni psi imali su puške i revolvere, pa čak bombe, a on mora još živjeti ne samo zbog sebe, već i zbog onih koji su doživjeli isto što i on.

A zašto sve to?

— Zato što je siromah, što ga je ščavska mater rodila, i što mu otac ne nosi frak i cilindar, već teški seljački krozet. Najprije je otac vole prodao da bi platio krvavi porez, ali ni to nije bilo dosta.

Sve to, a pogotovo ono cerekanje i ona teška riječ — »ščavi« — činilo je da se u njemu budio neki strašni nagon da razara, kojega prije toga nije nikad osjetio ni poznao.

Skrene jednim puteljkom u mračno dvorište. Tu se nalazila mala radnička kuća. Po strani nalazile su se ljestve koje su vodile na tavan. Popne se ljestvama i uvidje u jednu malenu tavansku sobicu.

— Drugovi! — veselo poviče.

Njihovi se pogledi sukobe i u onaj čas moglo se očitati na njima veselje što su se sastali, svijesni onoga, što im valja učiniti da mogu dočekati sretnu budućnost svojega naroda.

Radošević Stanko

ODLAZAK IZ ZAVIČAJA

Bio je jedan od ljetnih dana. Probudila sam se ranije nego obično. Vrijeme je bilo vrlo lijepo. Sunce je već bilo visoko n horizontu. Sa sjevera duvao je tiho gorski vjeter. Gledajući ove prirodne ljepote znala sam se mnogo puta razveseliti, ali taj dan me je sve to još više rastužilo. I nije moglo biti drukčije, jer je to bilo posljednje jutro mog boravka u tom dragom mi kraju. Majka je bila žalosna. Sakrivala je svoju tugu i neprestano se smješkala. Ali me njene oči nisu mogle varati, neprestano su me pratile, bile su pune njeznosti i dobrote. Njen je glas bio tiši nego li obično. Neprestano me je opominjala o vladanju, o učenju i o mnogim drugim stvarima.

N ajednom se začuo auto koji se zastavio pred našom kućom.

Prijateljice i rođaci su došli k nama da se još jednom sa mnom rastanu. Svi su bile suzne oči. Nisam htjela da plačem, premda sam bila blizu suzama nego li čemu drugom. Kovčez su već bili u autu. Morala sam se oprostiti sa svima. Baka i djed otpratili me do vrata. U grlu me stezalo, a oči me pekle, možda se zadnji put rukujem sa ovim

dragim starcima. Ulicom su se žurili ljudi, lica im hladna, sve mi je izgledalo ravnodušno. Osjećala sam kao da sam sama, a daleko, daleko u magli da me gledaju suzne oči moje majke, djeda i bake. Odjednom me prene sum motora, odlazili smo. Nastojala sam da upijem sliku mog kraja, koji se blistao u jutarnjoj rosi. Već mi i park iščezava iz vida, onaj krasni park, u kojem sam provela toliko lijepih časova. Leptiri, cvijeće, pa stari vrtlar Kuzma, sve to moram ostaviti! I tórang crkve sv. Jakova kao da me pozdravlja iz bujnog zelenila.

Auto juri sve brže, a moj krasni zavičaj iščezava i sve više se uvija u plavu maglu daljine.

Napokon smo stigli, i sad je došao najteži čas, morala sam se rastati s majkom. I prešla sam preko mosta, ona je stajala na Rijeci i pratila me pogledom. Znam da je još dugo i dugo tamo stajala i kad me nije više vidjela. A ja sam bila zalsta sama i sve je ostalo iza mene, majka, moj zvičaj, Opatija, sva u podnevnom suncu medju lovorom.

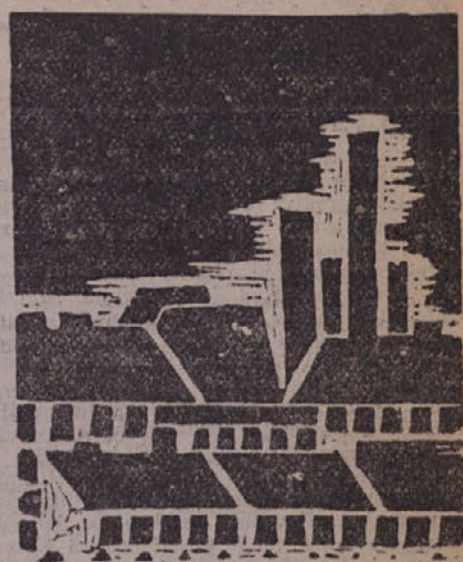
Ivanka F.

Imperijalistička politika je skupa!

Zavojevački apetit fašizma hrane svojim krvlju široki slojevi naroda. Očevidna težnja fašističkih vlasti jest da našega seljaka u J. K. najprije ekonomski sklerotiziraju, a zatim ga u potpunosti protunarodni režim dolazi do izražaja i u ostalim krajevima države. Ljudi nam javljaju: »Došlo su takse mnogo veće od lanišnjih. Nigdje zaposlenja (u ratnoj industriji vrje). Porezi rastu, život poskupljuje. Zene, koje se ne udaju do 25 god morati će da plaćaju porez kao i one koje imaju manje od troje djece.« Do toga je zemlju i narod dovela hiljadugodišnja kultura, za pravo stoljetni društveni i politički razvoj prilika. U svojem naglom i kolosalnom rušenju niz strminu fašizam će sobom pokopati mnoge dragocjene energije i velike tekovine društvo-

nog rada i nastojanja. Enustijazam zavaranih masa pada. Nezadovoljstvo raste. Bunt dobiva sve odredjenije i oštrije konture. Ratničko huškanje poprma histeričnu formu. Krah demografske politike frapira najzastupljenije fašističke fanatike. Ekonomska bijeda širokih narodnih slojeva teško se već sakriva. Grozničavi san fašizma prekidaju delonacije na bojištima, vapaji ranjenih i umirućih. Megalomanske kretnje fašizma gube se u tragikomčnim gestama glumca na umoru. Fašizam se ruši uz tutnjaru. U propast gurnuti će ga konačno sam potlačen i probudjeni narod.

Aktivni pokret emigracije neka bude znak zore novog doba koje se radja. — J. d.

Tvornička četvrt
Linorez I. Bostjančić

Omladina u omladinskim sekcijama

Zagreb, marta 1937. — Prema broju emigranata Jugoslavena iz Julijske Krašine u Zagrebu, trebao bi broj članova Omladinske sekcije t. j. Omladinska sekcija bi trebala, premda idealno zamišljenoj mogućnosti članstva, da bude jedna od najjačih ako ne najjača organizacija u Zagrebu i Jugoslaviji. Mnogo ima istarske omladine koja sa simpatijama prati rad i razvoj Omladinske sekcije, ali koja se ne nalazi u našoj sredini a koja bi mogla da bude svijet naše emigrantske organizacije u Zagrebu.

Omladinska sekcija bila je u svoje vrijeme osnovana sa idejom, da u svoju sredinu okupi svu našu emigrantsku mladju generaciju, od koje je veliki dio emigrirao u godinama, kada i sam nije bio svijestan toga kad nije znao kuda ide i zašto ide. Ukratko mnogi su došli u ove krajeve sa roditeljima kao djeca, u najranijoj dobi. Ta djeca nisu znala žaliti, nisu učila talijanski u talijanskim školama, nisu osjetila teror fašizma, ali ta djeca su u novoj okolini ipak ostala emigrantska djeca i sami — emigranti. — Nju je zadesila ista ona zla sudbina, iste nedaće i patnje kao i njihove roditelje t. j. i mlada i stara generacija jednako su se kretale trnovitim putem patnika. I ta je omladina dobivala predodžbe i postajala svijesna, da udes, kojega snose stari, prelazi i na njih.

Socijalni i politički uzroci bili su važni činioci, koji su djelovali na osnutak i uvjetovali daljnji razvoj Omladinske sekcije. I mi vidimo da je Omladinska sekcija u razmišljeno kratko vrijeme uspjela da okupi u svoju sredinu velik broj emigrantske omladine.

Održavanjem debatih večeri, predavanja, obavezatni i neobavezatni sastanci, bili su na dnevnom redu. Omladina se je zainteresirala, broj je rasao a najvažnije, omladinu su vodili omladinci. Sav rad omladine nailazio je na odobravanje starijih, koji nisu kušali da ometaju na njen rad sekcije. Omladini se je dalo ono što je omladinu interesiralo i samo ono za čim omladina teži, šta želi da zna i ako joj to dađu oni, koji se ni u čemu ne razlikuju od nje, ona prima. Omladina za omladinu i omladina k omladini — bio je najvažniji faktor koji ju je okupio i držao skupa. To su bila vremena, kada se redovito okupljalo na sastancima preko stotinu omladinaca. To je bio zdravi i realni rad omladine.

Mi vidimo da je omladina sa interesom i oduševljeno prihvatila akciju za organiziranje. Vidimo da dok je omladina pripadala sama sebi, dotle je u njoj još strujio život, ona je bila tu, ona je obećavala da će postati važan faktor emigracije i borbe protiv fašizma. Ali kad su u nju počeli dirati sa strane, kada su joj se davale injekcije, ona počinje da pada, ona se ruši, članstva nestaje, jedino još ostaje članstvo zabilježeno na papirima sa ličnim podacima pojedinaca. Dokle postoji sekcija, sekcija na papiru, ali sekcija bez života.

Po svim stranama Zagreba možemo naći našu emigrantsku omladinu udruženu u manje grupice intimnijih prijatelja, koji opet sami medju sobom ili u raznim društvima traže ono što više ne mogu da dobiju, ne mogu da nadju u Omladinskoj sekciji. Nije istina da omladina nema razumijevanja i nije istina da luta u mraku. Emigrantska omladina pokazuje svoju visoko razvijenu intelektualnu i socijalnu svijest. Nije istina da je omladina degenerisana, nije istina što joj se predbacuje da živi samo za zabavu i sport i da nema interesa za aktuelne, kulturne, političke i socijalne probleme. Omladina uopće, a naša omladina specijalno, je najveći protivnik društvenog partizanstva, sofizma i niske interesne demagogije.

Omladina nije naučena pretvaranju, hienjenju i laži. Za nju vrijedi samo iskrenost. Ta omladina ne može da slijedi loše primjere. Žaca se svih nelojalnosti i šta ima da kaže ona kaže u lice bez premišljanja. Omladinci nisu karijeriste ali i ta omladina nije prošla ona doba kada se nije znalo za krizu, ona se nije razvijala u idealističkom optimizmu, ona kreće kaljivim stazama krute savremene stvarnosti, ali svejedno ostaje čista, ona teži za ljepotom, za dobrotom i holjom budućnošću. — J. L.

UREDNIŠTVO I UPRAVA

Statističkih podataka o radu Gospodarske zadruge u Kastvu prije rata na žalost nema, jer je sve propalo i uništeno za vrijeme talijanske okupacije. Jedinj neizbrisiv i svjetao trag predratnoga zadružnoga rada u Istri jeste budna i neslomiva svijest istarskih seljaka Hrvata i Slovenaca, koja ni danas nije klonula, nego naprotiv biva sve jača, puna dostojanstva, mira i strpljivosti — svoistvenoi samo našem narodu.

Gentlemenski sporazum između Jugoslavije i Italije

Galeazzo Ciano u Beogradu

Rim, 23. marta. (Havas). Grof Ciano otputovat će večeras u Beograd, gdje će potpisati politički sporazum, koji treba da riješi veći dio otvorenih pitanja između Italije i Jugoslavije. Razgovori su vodjeni već više mjeseci. Izgleda da je rješenje bilo ubrzano s talijanske strane tokom ovih posljednjih dana i da je to pitanje lično bilo preuzeto od g. Mussolinija po njegovom povratku iz Tripolisa. Glavna pitanja, koja su bila predmet pregovora, su:

1. pitanje boravka u Italiji ustaša i jugoslovenskih terorista, koji se već duže vremena nalaze pod strogim nadzorom talijanskih vlasti;
2. pitanje imovine talijanskih državljana u Dalmaciji. Radi se o stanovnicima ove oblasti, koji su poslije rata optirali za talijansko državljanstvo;
3. Izvjesna pitanja, koja interesiraju slovenačke (?) manjine u Italiji;
4. pitanje talijanskog utjecaja u Albaniji. Poznato je da Jugoslavija nije nikada faktično priznala položaj, koji Italija zauzima u Albaniji shodno odlukama konferencije ambasadora. Razna pitanja bila su razmotrena, ali ne izgleda da je postignuto tako isto zadovoljavajuće rješenje za sve. Vjeruje se između ostalog da će albansko pitanje biti razmotreno odvojeno. S druge strane ne zna se, da li će teritorijalno stanje biti izrično priznato i precizirano putem sporazuma, koji će biti potpisan. Što se tiče privrednih pregovora, oni će se odnositi na obnavljanje trgovinskog ugovora, koji ističe 31. marta.

PAD PREBIVALSTVA V ITALIJI

Trst, marca, 1937. — (Agi). — Fašistični svet, ki se je sastal v prvih dneh tega meseca in na katerem so pretrgali poročila o zunanem in notranjem položaju, je med drugim pretrgalo kot glavno vprašanje akcije fašističnega režima, vprašanje preprečevanja padanja rojstev in pobijanja smrtnosti. Demografsko bitko Italije je fašistični režim začel leta 1926. in jo sistematično vodi že polnih 12 let. Toda, kljub tej akciji, se pričakovani porast prebivalstva ni pokazal in kljub tej akciji se je pokazalo zelo občutljivo naraščanje števila neporočenih, dočim je občutno padlo število rojstev in se povečala smrtnost. Padanje števila rojstev je zlasti občutljivo v severni in srednji Italiji, dočim je skromen porast zabeležen v nekih delih južne Italije. A to je po mišljenju režima relativno zelo slab rezultat, posebno če se še upošteva, da se je poslužil režim vseh mogočih sredstev za zagotovitev demografske okrepitve italijanskega naroda.

»Popolo d'Italia«, ki priznava, da je rezultat akcije fašističnega režima negativen, pravi: »Priznati moramo, da demografska politika, ki jo izvaja že 12 let fašistični režim, ni dala pričakovanih uspehov, nego je doživela celo neuspeh«. Citira nato mnenja inozemskih listov, ki komentirajo to dejstvo. Zlasti je zanimivo komentiranje »Popolo d'Italia«, lista predsednika francoske vlade, ki pravi, da se italijanski narod ne množi in da ni potrebe za nekim večjim duškom in da zato imperializem ni historična in demografska potreba italijanskega naroda, nego da je imperialistično politiko Italiji navrgel fašistični režim. Dalje nadaljuje »Popolo d'Italia«: Tu v resnici ni na mestu ničak optimizem. Te ugotovitve tujih listov nam morajo biti resen opomin za vsakega Italijana. Neuspeh, ki smo ga doživeli, se ne more s ničemer opravičiti. Dvanajst let napore akcije fašističnega režima je dovolj, da se vidi, katero pot gre italijanski narod. Ne sme se izgubiti izpred oči dejstvo, da je nacionalno-socialistični režim uspel takoj v začetku ustaviti padanje rojstev v Nemčiji in da je celo koeficient rojstev na vsakih 1000 prebivalcev v Nemčiji uspel dosegati od 14 na 18. Med tem pa se v fašistični Italiji ni uspelo po dvanajstletnem intenzivnem delu niti ustaviti padanja rojstev. Tako je Italija izgubila od leta 1923. več kot 15 milijard bodočih vojnih obvezancev. Potrebno je, da se prizna tale neuspeh. Ali, kljub tem neuspehu bo fašistični režim, katerega glavna posebnost je vzdržljivost, nadaljeval demografsko akcijo in če se v bodočih dvanajstih letih v tem ne bo pokazal uspeh, se bomo morali resignirati na to in spoznati da je brez uspeha boriti se proti onemu, kar je namogoče.

Belašimo to ugotovitev vodilnega fašističnega glasila kot ugotovitev onega između mnogih neuspehov fašističnega režima, katerih pa niso s tako odločnostjo, kakor tega priznavali. Morda pa so v tem še drugi razlogi neuspeha, ki tu niso navedeni. Nečemo se dotakniti gospodarskega in socialnega položaja italijanskega ljudstva. A brez dvoma se nam zdi, da je eden od glavnih vzrokov temu stanju zavest negotovosti, ki jo je povzročila v Evropi prejšnja vojna in njene posledice. Poleg tega pa žive vsi v negotovosti pred novo vojno in mnogi jih je, ki mislijo da je danes sločin roditi, ko je današnjemu svetu usojeno, da bo pretevorjen v ogromno bojno polje.

NEKAJ IZ LOGIKE

Ob priliki prižete kampanije za povečanje rojstev piše Gayda v »Giornale d'Italia«: Prvi primer:

»Reklo bi se lahko, da bo iz te se je isalo nekaj posebno pomembnega za miš Evrope.« (to je v uvodu)
»Italija, ki hoče voditi jasno politiko, se oborožuje. Ona ustvarja svojo moč v surho jasnosti svoje politike.« (To naj bi bil logičen zaključek »velike« misli).

Drugi primer:

(Mussolini je pripravil načrt za obrambo zemlje, toda ne tako velikega kot je angleški. Kričijo za to svrha na Anglijo, kot bi Anglija sasedla Abesiniji). Logičen zaključek pa je ilustriran v sledečem stavku:

»Oboroževanje Italije je de-

PROMJENE PREZIMENA U GODINI 1936

21.964 prezimena izmije njena su 1936 godine

Izmjena hrvatskih, slovenskih i njemačkih prezimena vrši se u Julijskoj Krajini i Južnom Tirolu nesmanjenim tempom i nadalje. Svi dekreti o izmjeni prezimena štampaju se u talijanskom službenom listu »Gazzetta Ufficiale«. Tako se za godinu 1936 samo za

Puljsku prefekturu

objavljeni ti dekreti u 51 broju »Gazzetta Ufficiale«. Ti broji službenog lista su sljedeći: 1, 2, 3, 6, 9, 10, 11, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 23, 25, 28, 29, 30, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 46, 78, 84, 86, 87, 88, 89, 90, 93, 94, 97, 99, 100, 102, 106, 107, 109, 110, 112, 113, 117. Broj jedan nosi datum od 2. januara 1936, a broj 117 je od dana 20. maja iste godine. U svakom broju službenog lista je po više dekreta. Najmanji broj dekreta je objavljen 19 i 20. februara, naime 4, a najveći broj je objavljen u broju 106 od 7. maja, naime 388 dekreta. Ukupno je te godine objavljeno za Puljsku prefekturu 3.773 dekreta. Sa jednim dekretom se mijenja prezime većeg broja lica, pa je tako za Puljsku prefekturu promijenjeno prezime 16.757 osobama.

Dakle: U godini 1936 objavljeni su za

Puljsku prefekturu dekreti u 52 broja »Gazzetta Ufficiale«. Broj dekreta je 3.773, a broj osoba kojima je tim dekretima promijenjeno prezime je 16.757.

Za Riječku prefekturu su dekreti izašli u ovim brojevima službenog lista iste godine: broji 117, 222, 209 — Broj dekreta 146, broj osoba kojima je promijenjeno prezime je 342.

Gorička prefektura. Brojevi »Gazzetta Ufficiale«: 117, dekreta 35, osoba 35.

Tršćanska prefektura: Brojevi »Gazzetta Ufficiale«: 264, 272, 295, 297, 301. Broj dekreta je 350, a broj osoba je 911.

Zadarska prefektura: Brojevi »Gazzetta Ufficiale«: 117, 209, 222. Broj dekreta 14, a broj osoba 49.

Videmska prefektura jedino u broju 222 »Gazzetta Ufficiale«, dekreta 4 i broj osoba 4.

Bocenska prefektura: U 16 brojeva »Gazzetta Ufficiale« objavljeni su dekreti. Broj dekreta je 1.136, a broj osoba kojima je prezime promijenjeno iznosi 3.850.

Tridentska prefektura: Samo u dva broja »Gazzetta Ufficiale« izašlo je 8 dekreta kojima se mijenja prezime 16 osobama.

REKAPITULACIJA

Prefektura	Pula	broj	dekreta	3.773	broj	osoba	16.757
Prefektura Trst	broj	dekreta	350	broj	osoba	911	
Prefektura Rijeka	broj	dekreta	146	broj	osoba	342	
Prefektura Gorica	broj	dekreta	33	broj	osoba	35	
Prefektura Zadar	broj	dekreta	14	broj	osoba	49	
			4.318			18.094	
Prefektura Videm	broj	dekreta	4			4	
			4.322			18.098	
Prefektura Bocen	broj	dekreta	1.136			3.850	
Prefektura Trident	broj	dekreta	8			18	
			5.466			21.964	
						P. P.	

POLOM FAŠISTIČNE DEMOGRAFIČNE POLITIKE

Čimdalje bolj jasno se kažejo znaki, da je fašistična demografska politika doživela popoln polom, in po vsej priliki tudi od novih drakoničnih odredb ne more pričakovati izpremembo na bolje.

Iz podatkov, ki jih je objavil osrednji statistički urad v Rimu, izvemo, da je bilo v letošnjem januarju samo 90.131 rojstev proti 93.131 v istem mesecu lanskega leta. Število rojstev je bilo letos torej samo 2,1 od tisoč, lani pa še 2,2.

Letos pa je bilo tudi izredno visoko število smrti. V januarju 1937 je namreč umrlo v vsej Italiji 77.970 oseb, lani v istem času le 50.457. Letos je umrlo v januarju 1,8 lani pa samo 1,2 od tisoč.

Radi tega je bil prirodni prirastek prebivalstva letos izredno nizak, namreč le 12.161 nasproti 42.624 v istem mesecu lanskega leta. Prebitek je znašal letos v januarju 0,3 lani še 1,0 od tisoč.

Od kar vlada v Italiji fašistični režim stalno pada število rojstev, samo leto 1930 tvori neznatno izjemo. Leta 1924 je znašalo število rojstev 29,0 od tisoč, 1925. 28,3, 1926. 27,7, 1927. 27,5, 1928. 26,7, 1929. 25,6, 1930. 26,7, 1931. 24,9, 1932. 23,8, 1933. 23,7, 1934. 23,4, 1935. 23,3 in 1936. le še 22,2 od tisoč.

Res je, da je istodobno padalo tudi število smrti, toda ne v enakem razmerju, tako da je promilni prirodni prirastek z izjemo l. 1927. in 1930. stalno padel, in sicer od 11,9 leta 1924. na 8,7 od tisoč leta 1936.

S tem kvantitativnim padcem prirastka prebivalstva gro vzporedno tudi kvalitativno poslabšanje. Kajti manj vredno prebivalstvo južnih pokrajin se neprimerno boljše množi in raste kakor sorazmerno boljše prebivalstvo severnih pokrajin. Italija se postopoma, in sicer v čimdalje hitrejšem tempu pomerionalizuje. Tako so imele leta 1936 večji odtisoček rojstev kakor države povprečni odtisoček (22,2) sledeče dežele (compartmenti): Lukanija 32,3, Kalabrija 30,3, Pulje 29,9, Sardinija 28,2, Kampanija 28,1, Abruci in Molise 26,1, Sicilija

25,6, Lacij 23,0 in Benečija 23,0, dočim so imele sledeče dežele pod državnim povprečnim odtisočkom: Marke 21,8, Umbrija 20,5, Južni Tirol 20,0, Lombardija 19,5, Julijska Krajina in Zadar 18,5, Emilija 18,1, Toskana 16,6, Piemont 14,0 in Ligurija 13,7. Povprečni odtisočni prirodni prirastek za vsu državo je bil v letu 1936. 8,7. Višji prirastek so imele: Kalabrija 16,2, Lukanija 14,8, Sardinija 14,3, Pulje 13,7, Kampanija 12,1, Sicilija 11,5, Benečija 11,4, Abruci in Molise 11,2, Lacij 10,9, Marke 9,2; vse ostale dežele pa pod državnim povprečkom: Umbrija 7,7, Emilija 6,0, Lombardija 5,9, Južni Tirol 5,7, Julijska Krajina in Zadar 5,0, Toskana 4,7, Ligurija 1,7 in Piemont, zibeljka italijanskega kraljevstva, samo 0,4.

Podatki za januar 1937 pa so naravnost porazni. Sedem od gori navedenih osem najstih dežel za ta mesec sploh ne izkazuje nobenega prirodnega prirastka, temveč izdaten zmanjšek. Tako se je po diferenci med številom umrlih in rojenih znižalo število prebivalcev v Piemontu v mesecu januarju 1937 za 2460, v Liguriji za 710, v Lombardiji za 1108, v Južnem Tirolu za 106, v Julijski Krajini in Zadru za 158, v Emiliji za 505 in v Toskani za 833. Ako ne bi bile dežele s kvalitativno manj vrednim prebivalstvom, ki se odlikujejo po veliki plodovitosti, bi bilo celotno število prebivalstva izkazalo zmanjšek. Tako pa izkazuje izredno majhen povečanje 12.161 oseb.

Za februar žal nimamo še podatkov, razen za Tržaško pokrajino. V tej pokrajini se je sicer zmanjšek 89 oseb v januarju popravil v povečanje 15 oseb v februarju, v samem Trstu pa število prebivalstva dalje pada: v januarju je padlo za 114, v februarju pa za 61. Dežela, ki je skoro izključno slovenska, je še dalje ohranila svojo plodovitost. Število Slovencev in Hrvatov radi tega sploh ne pada, temveč bi postajalo celo čimdalje večje relativno napram italijanskemu elementu, ako ne bi vlada sistematično skrbela za priseljivanje Italijanov.

MALE VESTI

Mussolini je prekinuo svoje putovanje po Libiji i Tripolisu i povratio se u Rim u prvom redu zbog novih predloga Francuske o sklopanju locarnskog pakta i zbog nove situacije u španjolskoj, koja je nastala neuspjehom nacionalističke ofenzive.

— Prema saopćenju poslanstva u Londonu prigodom krvoprolića u Addis Abebi poslije atentata na potkralja Graziana, poginuli su sinovi abesinskog poslanika Martina i ministra Heruja.

— Prigodom krvoprolića, nastalog u Addis Abebi poslije atentata na vicekralja maršala Graziana, poginuo je i Volde Marjam, bivši pretstavnik Abesinije u Društvu naroda. Poznato je da je Volde Marjam u oktobru prošle godine svečano objavio svoju pokornost Italiji.

— U Italiji su povećane cijene papiru, sapunu, cementu, uglju i drvetu. Vlakna iz drveta su u skoku za 10 posto. Cijena uglja određena je na 470 lira po jednom kvintalu.

— Talijanska vlada je službeno obavijestila britansku vladu da Italija neće poslati nikakovu delegaciju na krundbene svečanosti.

— Car Haile Selasie u svojoj noti Društvu naroda traži da se u Abesiniju pošalje istražna komisija zbog krvoprolića koje je izvršeno nad Abesincima poslije atentata u Addis Abebi.

— Talijanska štampa je ogorčena na govor primasa anglikanske crkve nadbiskupa Canterburyjskoga, kojeg je održao u Gornjem domu i vrlo oštro kritizirao postupak Talijana u Abesiniji.

— Britanska diplomacija i »Intelligence Service« proučavaju i sakupljaju podatke o prekršajima Italije u pogledu odašiljanja dobrovoljaca u španjolsku.

— Vladine trupe kod Madrida zabilježile su posljednjih dana velike uspjehe, a naročito se istaknula jedna brigada talijanskih antifašista.

— »Italija je trdna in nepremagljiva tudi na denarnem terenu«, pišejo fašistični časopisi. Kakor je znano, že dobro leto niso izdajali nikakih uradnih obaveštil o stanju državnih banke in o zlategem kritju. Sedaj pa so 10. februarja izdali poročilo o stanju Narodne banke. Po tem poročilu o stanju Narodne banke Po tem poročilu je v Narodni banki 4.021 milijonov zlate rezerve. Torej je kljub vsemu zlata rezerva Italije nekoliko zrasla. Temu poročilu je malo težko verjeti. Poleg vsega povdarjajo, da je v rezervi že vse lanskega leta pobrano zlato.

— V Rimu se zaključujejo dela velikega kino-mesta, ki so ga začeli graditi lansko leto. Prostor, ki je zato namenjen zavzema 600.000 četvornih m. Baje bo to mesto največje na svetu in bo dalo fašistični Italiji, kakor poročajo zopet nov primat.

— Kristijan Josip Saksida iz Vrtojbe, je dobil v Afriki posebno pohvalo. V življenjski nevarnosti je odpeljal od skladišča bencina, ki se je vnel, ter tako rešil skladišče pred katastrofo.

— Za mesec februar kaže demografska tabela za Trst in deželo sledeče stanje: rojeni v mestu 269 (284); na deželi 169 (180); skupaj 438 (464), umrli v mestu: 330 (389); na deželi: 93 (155), skupaj 42 (553). Dvig oz. padec: — 61 (144) na deželi (78) 25, skupaj 15 (—89). — V oklepaju so števila za januar 1937.

— Veliki fašistični svet je izdal po poročilu fašističnega tajnika Staracea komunike v katerem pravi: Pod vodstvom Staracea in njegovih sodelavcev, je bila fašistična stranka v miru in vojni na višku in kos svojim nalogom.

— Mussolini je potoval v Libijo na vojni ladji »Polac«. V spremstvu so bile še vojne ladje, ki so nosile sledeča imena: »Zara«, »Gorizia«, »Fiume«, pri Siciliji so se pridružile še bojne ladje »Trento«, »Trento«, »Bolzano«. Ali ni mogoče v tem tudi namerna demonstracija pred zunajnim svetom?

— Balbo je izdal, ob priliki Mussolinijevega poseta v Libiji, proglas na domacine, pisane v njihovem jeziku. On pravi: »Duje je protektor Islama. Kličite njegovo ime in prosite Boga svetlosti in slave na njegovi poti«.

— Tihotapci niso deležni zadnje amnestije po odredbi apelacijskega sodišča.

— V Trstu se pripravlja za 13. junij tekma lahkoatletov med Jugoslavijo in Italijo. »Po sankcijah bo to srečanje prvi korak k zblizanju«.

— V časopisih si Italijani in Angleži na dolgo in široko očitajo barbarstva v kolonialni politiki. K temu so Italijane izvažali Angleži z interpelacijami v parlamentu.

— Umri je stari devinski grof Thurn-Taxis po dolgi bolezni. Mož je znamenit po krasni zbirki hroščev in drugega mrčesa, ki je baje erodirana na svetu. Pokopan je bil v domači grobnici v Devinskem gradu. Fašistična vlada ga je že preje odklovala z naslovom Duca di Duino.

— Ob prvi obletnici ustanovitve imperija 9. maja letos, bo prišlo 5.000 prekomorskih vojakov, ki bodo delali parado v povorki. Prišli bodo libijski pešci, somalijski in eritrejski batalioni ter dubati, ekvatorski bersalieri ter druge redne in izredne čete. Vmes bo tudi par posebnosti, kakor kamele, ki bodo vlekle topove itd.

P. P.

DIKTATORJI IN DIKTATURE

Razgovor z višjim fašističnim oficirjem v Trstu

Po dolgih letih sem zopet posetil Trst, ki v dobi fašističnega imperija vedno igra, ne samo važno trgovsko, temveč tudi politično-ekspanzivno vlogo fašizma.

Kot vsak potnik, tako sem se tudi jaz, v pozni popoldanski uri umaknil v kavarno, da si odpočijem živce od velikega cestnega hrupa.

Nisem se niti popil svojega »ekspresca«, ko zagledam starega znanca v družbi fašističnega častnika. Stopil sem k njima in po običajnih pozdravnih vprašanjih se je med nama razvil pogovor, v katerega sva pritegnila prisotnega višjega fašističnega oficirja.

»Kako se Vam kaj dopade v Trstu?« — je vprašal z živim pogledom. »Lepo mesto je in zdi se mi, da se je promet v zadnjih letih še bolj povečal« — sem mirno odgovoril.

»Kdaj ste bili zadnjič tu?« — Pred Abesinsko vojno?

»Da!« — sem dejal; vesel, da se je pogovor obrnil na stvar, ki me je zanimala. »Zdi se mi...« — sem hitro nadaljeval — »...da je to aktivnost treba še vedno pripisati abesinski vojni...«

»Ne!« — mi je kratko odvrnil — »Abesinija je del našega imperija in normalno življenje je že začelo!« Nato se je nasmejalo: »Angleži, ki znajo realno gledati samo v svojo korist, so se enkrat za vselej usteli. Ko bi bil bivši abesinski cesar sprejel takoj v začetku Mussolinijevo ponudbo, bi bil še danes v Addis Abebi. Sedaj je g. Tafari v londonski megli, kjer se bo prej ko slej izgubil...«

Molčal sem. Moj znanec je vzel v roke časopis in dejal: »Sedaj je bolj aktualno špansko vprašanje...«

»Mislim, da tudi to ne dolgo...« — je zopet povzel besedo fašistični častnik, — »...kajti mi fašisti vsa vprašanja, katera druge države prebavljajo na demokratični način iz vseh mogočih vidikov — etničnih, političnih in celo moralnih ozlov, rešimo z eno gesto in to s tako, da je dosežen naš cilj in smoter!...«

»To se pravi« — sem mu skočil v besedo... »vi mislite, da bo general Franko zmagal...«

»Nič ne mislim...« — je takoj odvrnil... temveč sem popolnoma prepričan, da bo zmagal, kajti »On« je rekel, da mora zmagati in on ve zakaj je to rekel in je tudi o tem popolnoma prepričan, da bo zmagal...« Pokazal je na list, kjer je pisalo o angleškem oborožitvenem programu in ironično dejal: »Čim Franko zmagal bo Sredozemsko morje zaprto in vse angleško oboroževanje bo brezpredmetno!...«

»Ne verjamem« — sem dejal — da bo po končani vojni Španija tako kmalu okrevala od državljanske vojne, da bi se tudi ona lahko začela oboroževati...«

»V šestih mesecih jo bomo z Nemčijo tako oborožili, da bo tretja najmočnejša fašistična država v Evropi...« Nato je smeje nadaljeval: »Če ne bo že sedaj kmalu bolj oborožena, ko sama angleška...«

»Kaj pa Francija?« — sem dejal... Ali bo mirno gledala?!

»Predvsem zapomnite si eno« — je odločno dejal — »Za časa abesinske vojne je bilo tudi mnogo hrupa, pa se

vendar ni upal nihče ganiti. Tako tudi sedaj. Francija je igro zgubila s tistim trenutkom, ko je začela državljanska vojna. Samo fašizem ve kaj hoče in zato tudi ne oziraje se na nobeno stvar stopa tudi takoj v akcijo. Zapomnite si. Mi smo pripravljeno! Francija pa je v razsuli! Nova Španija, ki bo rešila nemško gospodarsko stisko! Mala antanta, tudi ne obstoja več, naš cilj je doseglj Nemčija! Pot je prosta...«

»Vi torej mislite« — sem dejal — »da bodo trije odločevali usodo Evrope!«

»Ne, jaz sem prepričan, da jo že vodi in bodo vodili Evropo: Mussolini, Hitler in Franko.

»Recimo torej, da bodo evropsko politiko vodile Italija, Nemčija in Španija, toda kako si vendar zamišljate ureditev vseh gospodarskih vprašanj, ki so pravzaprav bistvo vsega tega sedanjega svetovnega kaosa?« — sem ga radovedno vprašal. — »Nemčija, naprimer teži k toplejšemu morju; išče bližnjo pot na vzhod, da najde potrebne surovine, kakor tudi tržišča za svojo industrijo...« »Vi greste predaleč!« — je skočil v besedo. — »Predvsem morate imeti pred očmi, da je sedaj fašizem zaključil svojo prvo fazo: cesarstvo. Nemčija pa je šele pred svojo prvo fazo. Fašistično cesarstvo je z eno stopnjo pred hitlerizmom. S koncem državljanske vojne v Španiji bomo utrdili meje našega cesarstva. Nato bomo korigirali naše evropske meje tako, da bomo ločeni od Nemčije, toda v gospodarskih odnosih jih zblížili...«

»To se pravi« sem dejal — »da boste Avstrijo prepustili svoji usodi...«

»Ne! Nasprotno mi si moramo na Jadrano vsvariti širšo bazo za dežele, ki teže k temu morju, da bo Jadran enkrat za vselej naš in samo naš tako, da bomo samo mi edini vodili kontrolo za dostop k temu morju!«

»In Jugoslavija?« sem ga radovedno vprašal. »Ali jo mislite odriniti od morja?«

»Zakaj? Ta je sprevidela, da je odvisna od nas! Po pisanju njihovih časopisov lahko sprevidite, da se je odločila za nas! Ne kaže drugega. Ali h komunizmu ali pa k nam! Slovenci so naprimer 100% katoliški narod. — Vidite tukaj nam tudi papež koristi!« — je smeje pripomnil — »v tem, da so se morali odločiti za nas!«

»Pa menda ja ne mislite zato, ker nekateri slovenski listi zavzemajo prijazno stališče do Franka!« sem hitro pripomnil.

»Seveda...« — me je hitro prekinil. — »Kdo piše prijazno o generalu Franku, ta zavzema tudi prijazno stališče do Mussolinija...«

»In kaj mislite s tem?«

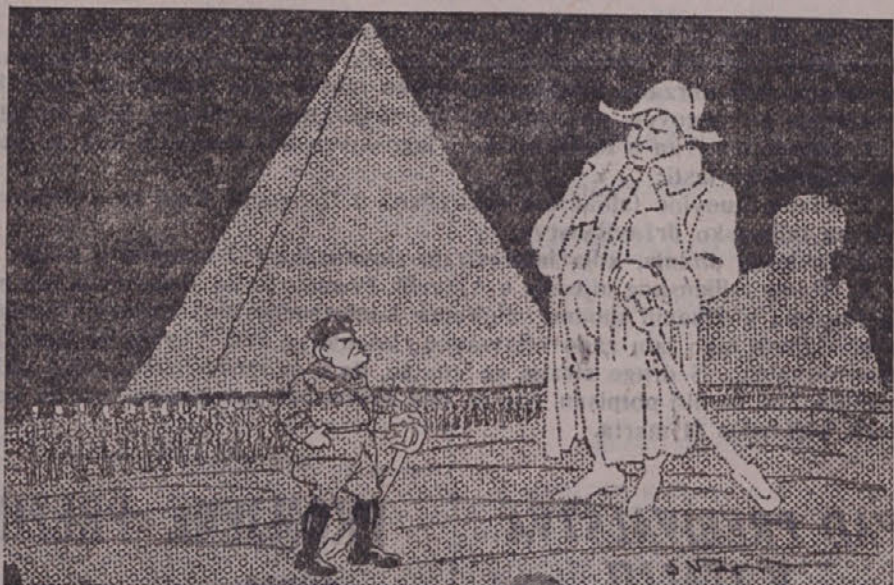
»Da ne bodo dosti sitnariji, ko bomo korigirali meje do Save...«

»Ne vem če bo tako...«

»Vsega so bili krivi Francozi« — je hitro nadaljeval — »in sedaj so končno spregledali. Majhen narod se mora nasloniti na velikega. Od Francozov niso imeli ničesar in ti so sedaj postali celo komunisti. Kaj hočejo drugega doseči? Zapomnite si: Ko pride naš čas, bo vse šlo kot sem rekel. Ko je Mussolini govoril o ciljih in nalogah fašizma, se je

Mussolini u Africi

Mussolini je bio ovih dana u Africi. Tamo je dobio »Mat islama« i otvorio je novu auto mobilsku cestu. Održao je i govor s jednog traktora. Dok je jašio na konju, dva urođenika su nosila pred njim velike lik torsičke snopove

Napoleon: I ja sam nekada dolazio da se divim piramidama... (Nova Rijec)

Evropa posmehovala. »Italija se oborožuje, ker ima notrajne sovražnike!« — Ladjice smo gradili, da bomo notranje sovražnike pobijali??? Pokazali smo svet, da delamo točno po programu!! Ali ni res? Kdo se nam upa postaviti na pot, ki smo si jo označili!

Mi gremo sedaj naprej, kajti naša pota so jasno orisana med tem, ko so drugi narodi zbežani in kolebajo sem ter tja...«

G. A. Tresić-Pavičić se ljuti na „San Marco“ i „Corriere Istriano“

U »Jadranskom dnevniku« od 23. o. mj. čitamo ovaj članak pod naslovom: »Na adresu »San Marco« i »Corriere istriano«

Slučajno sam doznao da zadarski list »San Marco« i pulski »Corriere Istriano« izopaciše navod iz mog članka »Ko je izdao Italiji ratnu mornaricu u Puči?«, izšlog u »Jadranskom dnevniku« od 21 i 22. II 1937, ter da zemljama, koje govore italijanski, a ne spadaju pod Italiju, koje u tom članku nabrajam, dodaše i Dalmaciju, i to sve pod izlikom moje obrane od nekih naših napadača. Branitelji, koji mi takova šteta podmeću za me su hiljadu puta gori od bilo kakvog napadača, jer naprosto grade od mene izdajicu svog vlastitog naroda i otadžbine.

Ja sam u nekim stvarima digao svoj glas u prilog Italije, jer sam smatrao da to pravičnost zahtijeva; tako sam bio uvjeren da će to zlobni ljudi krivo tumačiti, na štetu mog značaja. Dok govorim, o čemu sam uvjeren, takovih se napadača ne bojim, pa makar mi nanijeli velike štete. Ali ona gospoda, koja u »San Marco« i u »Corriere Istriano« imaju smjelosti da mi ovakvu stvar podmetnu, teško se varaju ako misle da će šutnjom ovakovu stvar progutati. Lažima i podvalama se ne gradi, nego se razara.

Split, 21 III 1937.

Na cesti se je začula godba in videl sem korakati fašistično mladino. Spreddaj kolesarji, nato peseben oddelek trobentačev, bobnarjev in nato dolge vrste mladine z »moscheti« na ramenih.

»Vidite. Novo vzgojena mladina nerazdružljiva s cilji »ducea«...«

»Kje dobite toliko denarja?« — mi je nehoče ušlo.

Smejal se je: »Nekdo plača in nekdo bo še plačal...«

Fašizam, rasizam i antisemitizam

Rim, (Jevkor). — Veliku pažnju izazvalo je u italijanskoj javnosti predavanje poznatog fašističkog političara i predsjednika Udruženja izdavača novina profesora Nikole Castellino, koji je govorio o temi »Italijanski fašizam i Njemačka«. Prof. Castellino, koji je govorio pred auditorijem istaknutih italijanskih ličnosti i članova diplomatskog kora izjavio je da je njemačka teorija o rasama potpuno pogrešna, a biološki krivi princip da je posve nepodesan za filisiranje pojma nacije i narodne zajednice. Njemačka teorija o rasama je — šimera, luda izmišljotina. U daljnjim svojim izlaganjima govornik je oštro osudio antisemitizam.

To je sudska židovska agencija Jevkor. Da nije u Italiji sve tako ružičasto s židovskog stanovišta donosimo i ovu noticu izaslu u zadarskom »San Marco« od 6. o. mj.

Pod naslovom »Il Piccolo« piše: »List Rina Alessia neće nikada više porasti. Ostal će malen («piccolo») i kratkovidan.

To je sudska židova. Da li je taj »ustipak« na račun Rina Alessia i Židova uopće jedino posljedica fašističkog antisemitizma ili je taj antisemitizam pomiješan i sa »antijugoslavizmom«, to ne mijenja puno na stvari. Iz nekih simptoma u posljednje vrijeme proizlazi da se italijanski fašizam okreće k antisemitizmu i rasnoj teoriji.

FAŠIZAM I SELO

VII.

GDJE JE FAŠIZAM IMAO USPJEHA?

Pokret razočaranih gradjana, propalih bogataša i uvrijedjene gospode, fašizam, imao je do sada uspjeha jedino u dvjema državama, gdje je gradjanstvo najmnogobrojnije. U Engleskoj je pokušaj propao, zbog pretežnog broja industrijskog radništva. Francuska ima takodjer mnogo buržoazije, ali tu je seljaštvu obračuna velika pažnja za posljednjih 60 godina, zahvaljujući naporima radikalne stranke. Sada tu brigu preuzima socijalistička stranka. Ako ona bude umjela da zadovolji seljake i radnike, a da suviše ne ozlojedi gradske srednje slojeve, i ako komunisti budu ostali u Narodnom frontu, Francuska će izbjeći opasnost fašističke zaraze. Rumunija i Bugarska su od fašizma zaštićene moćnim seljačkim strankama. Španija dugo neće izići iz grča gradjanskog rata, pobijedili trenutno pobunjenici ili vlada: razne republikanske vlade su učinile fatalnu griješku što su tako dugo odlagale dijeljenje zemlje seljacima, i time se lišile potpore najsigurnijeg stuba demokracije. Grčka ima sve uslove za fašizam, jer ima brojno gradsko stanovništvo, slabo seljaštvo, još slabije radništvo. Poljskoj prijeti fašizam, zbog stalne nacionalističke zabune, zbog velikog broja Židova, zbog straha od boljševizma. Austrija je već fašistička, a Madžarska ne mora ni taj luksuz da trpi: ona održava stalnu diktaturu. Belgija nije van opasnosti, jer nema dosta seljaka, prenaseljena je, ima mnogo gradskog srednjeg staleža, koji teško podnose terete jedne napredne socijalne politike. Holandiju i Dansku sačuvati će napredno seljaštvo isto važno za Švedsku i Norvešku. Sta će biti sa Čehoslovačkom i Švalcarskom, koje su prva na udaru fašističke propagande i oružane ofenzive?

SELJACI — NAJVEĆI PROTIVNICI

FAŠIZMA I REAKCIJE.

Ako neka država nije pogodno zemljište za fašizam, ona još uvijek može biti poprište reakcije. Ova je lakša od fašizma u toliko što je kraćeg daha i što stalno mora da se opravdava: teža je od fašizma zato što ništa ne čini za narodne mase. Reakcija je obično nasilje samih vlasti, dok je fašizam pokret, koji cijepa narodno tijelo na dva dijela, na tučene i one koji tuču. Reakcija je otvorena vladavina visokog činovništva, vojske i policije; fašizam glumi narodnu vladavinu. Reakcija je odmah omrznuta od naroda, jer samo uzima a ništa ne daje; fašizam ima pristalica, jer povlašćuje veliki broj ljudi, kvari i korumpira omladinu, mami raznim povlasticama sve nevoljne. Od ova dva sistema, gradsko stanovništvo teže podnosi prvi, reakciju: navikli na slobodu, gradjani ne mogu da trpe policijsku stegu, podmuku i špiunažu, sećanje i šikanaciju. Seljaci manje osjećaju reakciju, jer su van direktnog domašaja vlasti: njih više revoltira fašistički milicioner nego karabinier, više partijski agent nego plaćeni činovnik. Pošten i napredan gradjanin je iskren protivnik reakcije: svaki pravi seljak je odlučan protivnik fašizma.

Nevolja je u tome, što su gradjani u pretežnoj mjeri zavisni od države, to znači od režima, koji zavodi ili praktikuje reakciju. Prije svega industrijalci i krupni trgovci, nagadjaju sa svakom vladom, jer inače nebi mogli raditi u današnjoj državi, gdje je država najveći proizvođač, najveći kupac i najveći prodavač, da ne rečemo jedini veliki fabrikant i trgovac. Srednji i sitni trgovci, zanatlije i krčmari, i čitav svijet malih ljudi i gradovima, koji se smatraju nezavisnim, u stvari su pod ru-

kom vlastima: za najmanji prekršaj bilo kakvih propisa, ili bez ikakvog prekršaja, njih petljaju i kažnjavaju. U teško doba krize, oni su skoro potpuno izbačeni iz stroja borbe za slobodu. Ako se uvjere da mogu imati neke koristi, lično ili kao društveni red, oni se lako riješavaju da ustanu protiv slobode za sve, protiv demokracije i parlamentarizma i da se izjasne za vladu lake ruke, za »poštenu diktaturu«, za jednog Hitlera ili Mussolinija. U još težem položaju je činovništvo, pravo roblje mekanih ruku, naročito u zemlji, gdje nema dovoljno privatnih preduzeća, gdje je školovan čovjek upućen jedino na državnu službu. Ni na cjelokupno radništvo se ne može pouzdano računati za borbu protiv reakcije, a za fašizam ono može dati čak izvrsnu vojsku: nekvalifikovani radnici, koji su kod nas većinom otkinuti od sela, neprosvijedeći i neorganizovani, u stalnom strahu od gladi i zime, to je gotov plijen za fašističke trgovce bijelim robljem.

Jedino seljaci mogu dati ozbiljan otpor fašističkoj navali. Ako njih ne pridobiju fašisti ne mogu ništa da učine, pošto su sve ostale klase nedovoljne da stvore narodni pokret, veliki zanos, nacionalističko pijanstvo, pobunu uvredjenih t. j. bitne odlike fašizma.

Seljaci hoće organizaciju, ali se boje podvojenosti i cijepanja svoje snage. Nijma je jasno, da solidarnost klasa i staleža, o kojoj govore fašizmi, ne postoji. Jasno im je isto tako, da svi koji se bave poljoprivredom ne mogu ići zajedno, kao ni svi koji žive na selu: velikoposednici ne spadaju u društvo bezemljaša, siromašnih i srednjih seljaka. Naizad, jasno im je da ne mogu obaviti rat gradu kao ciljni: tamo ima mučenika kao i na selu, i oni medju njima moraju naći svoje saveznike. Školovani ljudi poštenu i progresivni sardnici su i pomagači seljacima i radnicima, zanatliama i sitnim trgovcima. To je, dakle, čitav jedan savez sela i grada, za kojim čezne svijesno seljaštvo. Ništa veće i šire, ili ništa manje ni uže. Snage kapitala

s' toliko velike, fašizam je tako jak, ratna opasnost do te mjere akutna, da se spontano udružuju svi koji osjećaju današnje tegobe.

Sve to vrijedi općenito, a za Julisku Krajinu su svi ti razlozi još potencirani nacionalnim momentom. Jer tamo gdje je fašizam vladavina jednog naroda nad drugim, tamo se te diferencije još više osjećaju. Mali posljednik je u Juliskoj Krajinu skoro isključivo Hrvat ili Slovenac, a gradjanin, veleposjednik, bankir i industrijalac, taj je Talijan. Talijan je i poreski eksekutor. Talijan je i financ i karabinier. Tamo nije udružen samo jedan sloj protiv drugog sloja istoga naroda, već je tamo cijeli jedan narod sa svim modernim političko-policijskim aparatom udružen u borbi protiv drugorodne skupine.

I, logično, taj naš narod tamo je prvenstveno antifašista. Jer mali seljak kojemu režim oduzimlje zemlju i kojega šalje da proljeva svoju krv i ostavlja svoje kosti u Africi i na Pirineima, taj seljak neće i ne može da bude pristasa toga sistema, koji mu povrh toga oduzimlje i njegov materinski jezik, njegovu kulturnu i nacionalnu individualnost.

Ako je povrh toga taj seljak na dovoljnoj kulturnoj visini kao što je naš seljak u Juliskoj Krajinu, tada bi bilo nemoguće da taj seljak ne vidi, na kojoj strani u svijetu je pravo, a na kojoj je krivo. Nemoguće bi bilo, da taj seljak postane fašista u masi: — a ne biti fašista danas znači u Juliskoj Krajinu aktivan borac protiv fašizma i talijanstva. Ako naš seljak u Juliskoj Krajinu ne postane fašista, on neće biti talijaniziran, jer fašizam je stvorio krilaticu — »neprijatelji fašizma je i neprijatelji talijanstva.«

I baš zato što fašizam upire sve sile da planski i sistematski italijanizira naš narod u Juliskoj Krajinu — možda baš zato što to fašizam hoće, ta italijanizacija neće uspijeti.

Jer seljak je protiv fašizma, a ne biti fašista i postati Talijan, to je nemoguće. (Konac.)

NAŠA EMIGRACIJA

MILKO S.

Dnevna štampa je puna vijesti
velikom porazu talijanskih fašističkih
divizija na Guadalajari.

Lotimo se temeljitoga čišćenja! ANEC

Potražite tumaca. Kapetan ne zna ni njemački ni talijanski, već samo španjolski.

24. marca 1887. — God. XVIII.

NAŠA SLOGA

Glasilo gospodarske i političke stranke

Pred 50 godina

OPĆINSKI IZBORI U MARČANI

Dne 14. febrara birali su Marčanci nove zastupnike za svoju porezovnu općinu. Treće i drugo tielo ne bijaše kod izbora dostatno zastupano, nu tim mnogobrojnjiji bijahu izbornici prvoga tijela. Dne 14. marca bijaše izbor župana. Većina zastupstva pripada našoj narodnoj stranci. Ova je kandidirala i izabrala među ostalima i tamošnjeg župarapravitelja i čelika rodoljuba g. A. Benigara. Od protivnika bijaše proturan i jedan tamošnji šarenjak. Ovaj je znao na dan konstituiranja zastupstva na svoju stran privući još trojicu naših kmetovah pak je hotio pod svaku cenu izabrati županom jednog nepismenog zastupnika, inače čestitoga i vrijednoga gospodara. Videći, da je sa novim pristajši u manjini, navali na g. B. bezobrazno, da daše i on svoj glas nepismenom zastupniku, ili da se odreče zastupništva. Ponašanje toga čovjeka bijaše toli drzovito, da se je tomu čudio i sam prisutni odnanski načelnik g. dr. Bocalari. Spletka mu nepodje za rukom te bijaše većinom glasovih izabran županom čestiti starina Ante Šiljan.

Ogorčeni protivnici radi tog neuspjeha, izumiše nedjelo, kojeg bi se sramio i zadnji istarski čoban. Dne 19. marca priliepili su na jednu kuću komad papira, na kojem su napisali »Frani i Jurinu« a odozdol napisali razgovor toli bezsraman. gadan i bljutav, da se je na to morao i najpokvarenijemu čovjeku želudac okrenuti. Taj izum dje-dovske kulture čitala je neka domaća ništarija na dan sv. Josipa pred mnoštvom puka na marčanskom trgu. Puk se snebivao rad tolike prostote i dirljivosti.

Eto tako rađe i u Marčani narodni protivnici kao i u ostaloj Istri. Kad nemogu i nadalje s nami po miloj volji vladati, tad udri proti nam najgadnijim oružjem što ga pokvareno srce izmisliti može. No pregoriti će naši i to.

NAGRADNO LITERARNO TEKMOVANJE NA JESENICAH

Društvo Soča na Jesenicah je raspisalo za enega svojih sestankov tudj nagradno tekmovalci, katerih svakdo je prečital svoje delo, nakar se je razvila debata. Glasovanje članstva je posvedočilo, da se mu pričujoči spis najbolji dopade in je član »Soče«. T. dobil prvo nagrado.

To takmovanje je zelo poživilo delo v društvu, in pri takih debatah se članstvo v polni meri izživlja! En spis je opisoval sprehod domov na Tolmisko po dolgih letih, eden pa smotre in cilje emigracije. Vsa ta dela so napisali člani, ki so delavci, kmečki sinovi. — Trdih žuljavih rok in odkrili svoja srca — pa tudi stisnili pesti v želji za osveto, in menimo, da bi se marsikakšen emigrant, ki živi v svobodi že dolga leta lahko zgledoval nad takim člani, ki sipljejo na papir najnežnejše, p tudi najudarnejše misli in hotenja! Zanimanje za debatu in predavalne večere in sestanke je veliko! Sestanke prireja Soča Jesenice vsako soboto, ob zadovoljivi navzočnosti članov.

Prinašamo spis emigranta delavca — kmečkega sina, da bi se nad njegovim velikim domoljubljem zgledovali vsi, — katerim duše še niso zakrknjene. (Vidi sestavek »Domovini« na 11 str.).

Maša zadušnica za pok. Lojzetom Bratužem v Zenici

Udruženje emigrantov iz Istre, Trsta in Gorice »Gortan-Bazovica«, poverjenstvo v Zenici, mašo zadušnico za pokojnim Lojzetom Bratužem. Mašo je daroval č. g. Miron Kozlanič, ki je imel med svetlo mašo govor. Priporočil je pokojnika v molitev in v nekaj besedah orisal mučeniško smrt blagega pokojnika, ki je moral zato umreti, ker je v cerkvi pel v materinem-slovenskem jeziku v tuji državi. Po končani maši se je predstavnik poverjenstva zahvalil g. župniku za iskrene besede, ki jih je spregovoril na lastno inicijativo. Ob priliki se bo naše društvo odložilo spominu blagopokojnika s primerno komemoracijom, o čemer bomo naš list posebej obavestili.

Nov odbor Primorskega akadem-skega starešinstva v Ljubljani

Ljubljana, 20. marca 1937. — Na letošnjem rednem občnem zboru Primorskega akadem-skega starešinstva v Ljubljani dne 13. III. 1937. je bil izvoljen novi odbor, ki se je na svoj seji dne 17. III. 1937. takole konstituiral: Predsednik: dr. Lavo Čermelj. Podpredsednik: dr. Robert Hlavaty. Tajnik: dr. Branko Vrčon. Tajnik II: dipl. jur. Tone Laharnar. Blagajnik: dr. Jože Božić. Blagajnik II: dr. Josip Prodan. Odbornik: mag. pharm. Josip Logar. Odborniški namestnik: mag. pharm. Andrej Bolko i dr. Franc Kalin.

VIJESTI IZ ORGANIZACIJA

„TABOR“ V KAMNIKU

Kamnik, 20. marca 1937. — Velika noć je tu, spomin vstajenja: Vse se zbija k novemu življenju, tako tudi naše društvo, ki je v pretečenim zimskim mjesecima u svojem delovanju. Letos se pripravlja na proslavu — v kolikor bo v danih okolščinah moguće — petletnice svojega plodonosnoga obstan-ka. Na zadnjem članskom sastanku u Kamniku je bilo sklenjeno, da proslavimo ta jubilej u organiziranim izletom u Kamniško Bistricu, dne 23. maja 1937. Vsaokoletni izleti tja, so postali za naše društvo že nekako tradicijonalni. Da bi mogli letos tem lepše in im-pozantnije praznovati svoj jubilej, prosimo bližnja bratska društva, da bi si ta dan iz-leta zapomnili in ne priredili nanj kake svoje prireditve, ampak se s nami vred izleta ude-ležili kar u najvećem številu, na kar jih že tem potom vladno vabimo. Prav je in kori-sno, da se tako bliže spoznamo, se o mar-sičem potrebnem razgovorimo, drug drugega potolažimo in okrepimo ter si začrtamo nove smernice u doseg svojih ciljeva. Torej prosi-mo, ne pozabite na ta še privremeno določeni dan ter javite svojo vdeležbo s kolikor mo-guće natančnijim številom vdeležencev tako, da bomo obavješteni vsaj teden, dni prej in mo-remo tako vse potrebno »kreniti« u zadovolj-nost vseh. Torej ne pozabite in se javite, prosimo!

Omeniti moramo tudi, da je naša blagajna za podpore totalno izčrpana in prazna in ker nekateri člani neredno plaćuju svojo ma-lenkosno članarino, nekateri in to se celo premoćnejši, jih opozarjamo, naj store svojo dolžnost, ker brezposelni in usmiljenja vredni neprenehoma trkaću na naša vrata. Besede našega slavićka:

»Odpri roke, odpri srce,
otiraj bratovske solze!
velja tu in u teh ćaslić se bolj od prej Torej
zaostankarji, zganite se!« »Brat, blagajna je
teško ćaka!«

Prihodnji redni sastanak bo na belo ne-deljo zjutraj ob 10. uri u Sokolskom domu u Domžalah. Vabljeno vsi člani k polni udelećbi in prijatelji društva!

Zabelećiti moramo tudj ob tej priliko-sti dve britki izgubi u našem društvu. Kakor je iz dnevnikov znano, sta se ponesrećila prejš-nji teden na avtomobilski vožnji dva naša člana, brata Joćef in France Rutar, ro-đena u Volćah pri Tolminu, oba poroćena — prvi smrtno, drugi se bori s smrću u neza-vesti. Sorodnikom izrekamo najgloblejši soćal-je, ranjenicu skorajnje okrevanje, pokojnoga tovar. Joćefa pa ohranimo u spominu.

Konćno želi društvo vsem svojim ćlanom in prijateljima, kakor tudj vsem bratskim dru-štvom veselo blagoslovljeno Veliko noć.

Rad Jugoslavenske Matice u Splitu

U 1936. godini obratilo joj se 900 izbjeglica

Split, marta 1937. — Jugoslavenska Matica u Splitu održala je svoju prvu sjednicu ove godine dne 28. januara. Članovi odbornici pristupili su na sjednicu skoro u potpunom broju, i predsjednik je među ostalim točkama iznio i rad ove ustanove u god. 1936.

Rad je u Matici, uslijed slabih ekonom-skih prilika, bio vrlo težak. Ipak, uza sve to je Matica skromnim ali upornim radom uspjela da mnogim našim izbjeglicama iz otuđenih krajeva pomogne u teškoj bijedi.

U god. 1936. oko 900 izbjeglica pokucalo je na njezina vrata za pomoć. Njima su iz-davane novćane potpore, besplatni objedi i večere u Gradskoj pućkoj kuhinji, bonovi za prenoćitište u sklonišću Burze rada. Dijelile su se besplatne voćne karte, preporučivalo se izbjeglice raznim radnjama za uposlenje itd.

Od 1. januara do 31. decembra 1936. udi-jeleljeno je pripomoć u ukupnoj svoti od Din. 16.080 i potrošeno još u propagandistićke svrhe Din. 2.645. Od toga je izdato izbjeg-licama 1.800 objeda u Gradskoj kuhinji (Din. 5.422); 529 bonova za prenoćitište u sklonišću Burze rada (Din. 2.116); 50 poluvoćnih ka-rata za voćnju na potpis (Din. 2.831), a ostalo je razdijeljeno izbjeglicama u novćanim po-tporama. Udićleljeno je još Din. 700 u ime beskamatnih zajmova.

Glavna skupština »Istre« u Novom Sadu

Poziv na X. redovnu glavnu godišnju skupšćinu Prosvjetnog i potpomog društva »Istre« u Novom Sadu, koja će se održati u nedjelju 4. (ćetvrtog) aprila 1937. g. u 15 (3) sata po podne u maloj sali Narodnog Spo-men-doma. Dnevni red: 1. Otvaranje skup-šćine, 2. Izbor dva člana ovjerovilaća zapis-nika, 3. Izvještaj pretsjednika, 4. Ćitanje iz-vještaja o radu uprave, 5. Izvještaj blaga-jnika, 6. Izvještaj Sekcija: sportske, ženske, pjevaćke, socijalne i diletantke, 7. Izvještaj Nadzornog odbora, 8. Davanje razrešnice sta-roj upravi, 9. Biranje nove uprave i 10. Even-tualije. U slućaju da se u gore oznaćeno vrijeme ne sakupi dovoljan broj ćlanova, to će se skupšćina u smislu §-a 15 drušćvenih Pravila održati za jedan sat kasnije, bez ob-zi-ra na broj prisutnih ćlanova sa istim dnev-nim redom. Pozivaju se svi ćlanovi-će dru-štva »Istre« i njegovih sekcija da neizostav-no dođu na skupšćinu. Toga dana prije po-dne treba obaviti sav domaći posao, a po podne doći u punom broju, da na taj naćin i ovom prilikom manifestujemo našu soli-darnost i ljubav prema zarobljenoj braći. — Uprava.

JULIJAN JERINA — SUŠAK

Rućićeva 23 — telefon inter. 89

Auto mehanićka radiona i auto garage
JADRAN. Specijalna radiona za popra-vak svih vrst motora

Svaki emigrant mora da ima
veliki emigrantski

„JADRANSKI KOLEDAR“

Velik izbor šćiva. Saradili su
najbolji pisci. Mnogobrojne
slike.

Ko ga još nema neka ga
odmah narući! — Upozorite
na nj svoje prijatelje!

FOND »ISTRE« — USKRS 1937.

Mjesto vijenaca na oćdar svom
drugu, pok. Franu Rućića,
daruje u fond »Istre« Šepić
Mate prof. u m. — Kastav Din. 100.—
Uprošćlom broju objavljeno Din 40.246.60

Ukupno Din 40.346.60

JADRANSKA PLOVIDBA

D. D. - SUŠAK

Brzoiavi: „JADROPLOV“ — Telefon Direkcija;

2-36, 2-37 — Za narućbe kabina 3-48

Vrši redovitu parobrodsku slućbu
u svim pravcima Jadranskog mora. -
Dnevno parobrodsko veza sa svim
kupališnim i lijećilišnim mjestima
Jugoslovenske obale. - Brza paro-
brodska slućba iz Sušaka za Dalma-
cijui obratno. - Turistićka putovanja
za Dalmaciju i Grćku, ukljućivo
voćnju, hranu i kabinu, uz umjerene
cijene. Prvoklasni putnićki paro-
brodi-dobra posluga-odlićna hrana.

Prospekte i upute daje: Direkcija u Sušaku,
sve njezine agencije i svi vaćniji putnićki
uredi tu- i inozemstvu.

GRADSKA ŠTEDIONICA

SUŠAK

OKTAVIJAN ŠEPIĆ

Mesnica i prodaja
suhomesnate robe
SUŠAK
Telefon: 369

„Prosvjeta“

knjižara i papirnica

Josip H.

AHMETOVIĆ

SUŠAK

Pisaći pribor - najveći izbor
i najniže cijene
Telefon: 373

Postolarska radionica

DRAGUTIN UMEK

SUŠAK

Šetalište Prestolonaslednika
Petra broj 3

Kuća „ALGA“

BUFFET

„JADRAN“

SUŠAK

Račkoga ulica broj 10

Telefon broj 411

Sastajalište otmjene publike

Od 1. aprila povišenje cijena!

Uslijed novog oporezovanja industrijski proizvedenih odijela poskupiti će po nama izradjivana Tivar odijela počam od 1. aprila.

Do tog roka još smo u mogućnosti da prodajemo po jeftinim cijenama.

Osigurajte se stoga pravovremeno i nabavite što prije našu jeftinu i prvo-razredno izradjenu odjeću.

TIVAR ODIJELA

SVE OGLASE IZ SUŠAKA SAKUPILO JE TAMOŠNJE DRUŠTVO „ISTRA“

Union

ČOKOLADA

KAKAO

BONBONI

MIKULIČIĆ I KULAŠ

SUŠAK

Trgovina mirodija, boja,
lakova

Parfumerija

MIRKO TURATO

agenturno-komisionalni posao

žitarica i masti

SUŠAK

Ružičeva 23 — Telefon 36

TRGOVINA I

PARFUMERIJA

„IBIS“

SUŠAK

Trg Kralja Aleksandra br. 2

JOSIP SMERDEL

SUŠAK

Trgovina delicatesa

Telefon broj 85

AUTOMATSKI BUFFET

Telefon broj 370

NIKOLA DIKLIĆ

Kavana „Sarajevo“

SUŠAK

Račkoga ulica broj 40

HOTEL „JADRAN“

SUŠAK

Telefon broj 120

TOPLE MORSKE KUPKE

JURAJ GALOVIĆ — SUŠAK

uvoz — izvoz južnog suhog i svježeg voća i
zemaljskih proizvoda

Telefon: 196

Brzovav; Svevoće

Cvjetarna SMOKVINA

SUŠAK — Korzo

ŽELI SVIM SVOJIM MUŠTERIJAMA

SRETAN USKRS

Trgovina manufakturne i kratke robe „K PAUNU“

V. DAKIĆ — SUŠAK

RIJEKA, Corso broj 3

Bogati izbor razne manufakturne, pletene i kratke robe.
Košulja, kravata, čarapa za gospodje, gospodu i djecu.

Potpuni izbor pribora za krojačice i krojače.

Solidna i brza podvorba sa umjerenim cijenama.

Veliki izbor proljetnih tkanina.

Već za Uskrs treba vam lakša obuća

74295-16
Novost! Elegantne troteur-cipelice od tif-
tina, sa lijepim ukrasima u zelenoj i
smeđoj boji. — Elastičan postavljen gu-
meni djon. Cijena im je svega 59.- dinara

12-

45380-04
Za lijepe dane najpočasija i najjeftinija
dječja platnena cipela sa kožnim djonom.
Od br. 19-28 Din 12.-, od 28-35 Din 15.-

29-

2962-44863
Lagane i jake dječje sandale od najboljeg
materijala sa kožnim djonom. Svega 29
dinara

129-

2325-44793
Posljednji model elegantnih cipelica od
semitša, — na šnalu sa finim ukrasom,
kožnim djonom i poluvisokom petom. Ci-
jena im je Din 129.-

59-

5842-05
Djeci za svečane prilike, lake cipelice
sa špagom. Od br. 27-30 Din 59.-
od 31-34 Din 69.-

59-

2967 44800
Udobne i lagane muške sandale sa kožnim
djonom i gumenom potpeticom Din 59.-

129-

2305-64231
Elegantne cipele za izlaz i posjete od crnog
antilopa sa kožnim djonom i poluvisokom
petom Din 129.-

129-

5305-09
Za elegantnu damu! Cipela od antilopa sa
visokom petom i lijepim ukrasom. Din 129.-

79-

2927-44884
Najnoviji protjetni model za gospodu. Od
finog perforiranog boksa i sa jakim ko-
žnim djonom Din 79.-

89-

937-64842
Čvrsta muška polucipela od jakog boksa
sa gumenim djonom. Bez ukrasa Din 79.-

109-

30 to